

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

České frazémy a cizinci

Czech phraseology and foreigners

Bc. Tereza Dandová

Praha 2016

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc.

Poděkování

Za odbornou pomoc, cenné rady a připomínky děkuji vedoucímu práce prof. PhDr. Karlu Šebestovi, CSc. Dále bych ráda poděkovala všem pedagogům, kteří mě během studia mnohému naučili, pomohli mi tak se vznikem této práce, ale také mi předali mnoho zkušeností do praxe. Moje poděkování rovněž patří všem respondentům, kteří se zúčastnili výzkumu v této práci.

V neposlední řadě děkuji své rodině a všem svým blízkým za podporu, které se mi od nich během studia dostalo.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6. 1. 2016

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá znalostí české frazeologie u jinojazyčných mluvčích, konkrétně u rusky mluvících. Cílem práce je pomocí pěti případových studií zjistit, do jaké míry cizinci znají českou frazeologii, jaký vliv by na tuto znalost mohla mít úroveň jejich integrace do české společnosti, případně jestli je možné vypozaorovat jiné faktory, které hrají důležitou roli.

Případové studie mapují pomocí polostrukturovaného rozhovoru jazykové zázemí respondentů, které je následně konfrontováno s výsledky dotazníku, který je studentům předložen.

V závěru práce jsou výsledky studií porovnány a snažíme se odhalit společné tendence a faktory, které vedou k porozumění frazémů.

Klíčová slova

frazeologie, frazémy, cizinci, sociokulturní kompetence, reálie, případová studie

Abstract

In this thesis, we look into the level of knowledge of Czech phraseology of non-native speakers, namely Russian-speaking (Russophones). The objective is to investigate, using five case studies, what is the degree of knowledge of Czech phraseology, how the level of integration into the Czech society might influence their knowledge, or whether there may be any other relevant factors.

By means of a semi-structured interview, these case studies describe respondents' language background which is later confronted with the research findings.

In conclusion, results of the case studies are compared in order to identify tendencies and factors that might be significant for students when acquiring the idioms.

Keywords

Phraseology, idioms, foreigners, socio-cultural competence, realia, case studies

Obsah

Úvod.....	8
1 Vymezení pojmů a východisek práce.....	10
1.1 Frazeologie a idiomatika.....	10
1.1.1 Vymezení frazeologie a frazému.....	10
1.1.2 Z historie frazeologie.....	11
1.1.3 Česká díla v průběhu času.....	12
1.1.4 Typy a třídění frazeologismů.....	14
1.2 Frazeologie a výuka cizího jazyka.....	21
1.2.1 Osvojování frazeologie ve výuce cizích jazyků.....	21
1.2.2 Sociokulturní kompetence a reálie ve výuce cizího jazyka.....	23
1.2.3 Roviny reálií.....	25
2 Charakteristika výzkumu.....	29
2.1 Cíl výzkumu a hypotézy.....	29
2.2 Podmínky výzkumu a metody sběru dat.....	31
2.2.1 Vstupní rozhovor.....	32
2.2.2 Dotazník a hodnotící rozhovor.....	32
3 Výzkumná část.....	38
3.1 Respondent A.....	38
3.1.1 Charakteristika respondenta A.....	38
3.1.2 Výsledky respondenta A.....	41
3.2 Respondent B.....	48
3.2.1 Charakteristika respondenta B.....	48
3.2.2 Výsledky respondenta B.....	51
3.3 Respondent C.....	56
3.3.1 Charakteristika respondenta C.....	56
3.3.2 Výsledky respondenta C.....	59
3.4 Respondent D.....	64
3.4.1 Charakteristika respondenta D.....	64
3.4.2 Výsledky respondenta D.....	66
3.5 Respondent E.....	72
3.5.1 Charakteristika respondenta E.....	72
3.5.2 Výsledky respondenta E.....	74

3.6	Shrnutí výsledků studií.....	80
3.6.1	Výsledky frazémů	80
3.6.2	Porovnání výsledků respondentů	85
3.6.3	Srovnání výsledků s hypotézami	89
	Závěr	93
	Seznam použité literatury.....	97
	Příloha 1: Informovaný souhlas s rozhovorem a jeho užitím.....	100
	Příloha 2: Vzorové otázky vstupního rozhovoru.....	101
	Příloha 3: Dotazník zjišťující úroveň znalostí frazeologie	103
	Příloha 4: Sebraná data (informované souhlasy, dotazníky, nahrávky rozhovorů).....	110

Seznam zkratek

R_A = respondent A

R_B = respondent B

R_C = respondent C

R_D = respondent D

R_E = respondent E

SERR = Společný evropský referenční rámec

MJ = mateřský jazyk

CJ = cizí jazyk

$H_1 - H_6$ = hypotéza č. 1-6

Úvod

Rok co rok v současné době stoupá počet cizinců v České republice. V roce 2004 bylo na území ČR 255 917 cizinců, při prozatím posledním sčítání v roce 2013 to však již bylo 441 536 cizinců (včetně trvalých pobytů, azylů, přechodných/dlouhodobých pobytů i víz nad 90 dní)¹ a předpokládáme, že tato čísla budou i nadále stoupat. Tento trend se odráží rovněž ve vzrůstajícím zájmu o češtinu jako cizí jazyk (Hrdlička, 2002, s. 68). Cizinci se při kontaktu s českým jazykem většinou velmi brzy setkávají s českou frazeologií a často nebývají na toto setkání dostatečně připraveni. Problémy můžeme spatřit v tom, že cizinci se v kurzech či během samostudia s frazeologií seznamují mnohem později, než je tomu v reálných komunikačních situacích. Český jazyk je v této oblasti velmi bohatý, rodilí mluvčí ve svých promluvách dle našich zkušeností často používají frazeologismy, aniž by si to uvědomovali. Chybná interpretace těchto promluv je překážkou v komunikaci, a to nejen pro cizince.

O tom, že frazeologie je bezesporu důležitou součástí nejen českého jazyka, nemůže být pochyb. K výběru frazeologie jako tématu této diplomové práce přispělo přečtení publikace *Interkulturní aspekty mezikulturní komunikace* (Hasil, 2011). Tato publikace se zabývá porovnáním znalosti frazeologie u zahraničních studentů bohemistiky na zahraničních univerzitách a znalosti zahraničních studentů studujících v českém prostředí a také znalosti českých studentů bohemistiky. Tento výzkum nás donutil zamyslet se nad tím, do jaké míry je v silách cizojazyčného mluvčího, aby si tuto specifickou část českého jazyka, jakou oblast frazeologie je, osvojil, jakým se to děje způsobem, kde se s frazeologií cizinci nejvíce setkávají a co jim opravdu pomáhá, aby jí porozuměli.

V česky psané odborné literatuře se dlouho jednalo o opomíjenou oblast, existuje sice mnoho knih, které se zabývají frazeologií, a dokonce znalostí frazeologie u české mládeže (mj. Čechová, 1999), ale ty se nevěnují výuce cizinců. Dá se říci, že zmíněna publikace Hasila je v českém prostředí ojedinělý pokus o systematické zkoumání znalosti českých frazémů z pohledu cizinců.

Cílem této diplomové práce je zjistit, jestli oslovení cizinci znají českou frazeologii, jak jí rozumějí, z čeho při znalosti vycházejí a jak je v tomto ovlivňuje jejich mateřský jazyk a jazykové zázemí.

---

¹ Údaje dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/25687697/c01R01_2013.pdf/6e2eb29d-9102-4707-ad6c-f47f27dcbc06?version=1.0

Práce je rozdělena do několika částí, v první z nich jsou vymezeny používané pojmy a teoretická východiska práce. Tato část dále představuje frazeologii v kontextu češtiny jako cizího jazyka. Druhá část charakterizuje výzkum, jeho podmínky, metody sběru dat a cíl výzkumu. Stěžejní kapitola práce, třetí část, je již samotný kvalitativní výzkum realizovaný pěti případovými studii. Hlavními výzkumnými metodami jsou rozhovory a dotazník. Výzkum obsahuje celkem dva rozhovory, první je polostrukturovaný, který má za úkol zmapovat jazykovou biografii respondenta, popsat jeho jazykové zázemí a zjistit okolnosti studia češtiny. Druhý rozhovor následuje po dotazníku, který obsahuje tradiční a kulturně-historické frazémy, a ptáme se v něm respondenta na komentáře k jeho odpovědím a snažíme se je objasnit.

Výsledky tohoto výzkumu mohou mj. naznačit, jestli zapojení do české společnosti zvyšuje u cizinců znalost české frazeologie a v jakém stadiu jejich znalosti českého jazyka je možné vyzorovat rozdíly mezi znalostí mezinárodních a českých frazémů a kdy se naopak tyto rozdíly již stírají a cizinec prokazuje podobnou znalost jak na poli internacionalismů, tak i v tradičních českých frazémech. Nutno však podotknout, že naše šetření má kvalitativní ráz, nereprezentuje tak všeobecné tendence, a tudíž jeho výsledky nelze generalizovat.

1 Vymezení pojmů a východisek práce

Pokud chceme zkoumat, jakou znalost cizinci vykazují v oblasti frazeologie, nejdříve si musíme tuto oblast definovat. Tato kapitola se tedy věnuje vymezení frazému a frazeologie, stručně se zabývá historií této disciplíny a představuje některá díla související s frazeologií. Poslední část této kapitoly se zabývá tříděním frazeologismů.

1.1 Frazeologie a idiomatika

1.1.1 Vymezení frazeologie a frazému

Frazeologie a idiomatika je již plnohodnotná jazyková disciplína, která se zabývá studiem a popisem tzv. frazémů a idiomů (Čermák et al., 1985, s. 166). Definicí toho, co je to frazém, můžeme najít bezpočet. Ve většině můžeme identifikovat společné rysy jako je víceslovnost, ustálenost, expresivnost, někdy také nezaměnitelnost částí či nepřeložitelnost (Stěpanová, 2004, s. 8). Marie Čechová uvádí mj. další znak, kterým je nerozložitelnost neboli celost (Čechová, 2012, s. 119). Neplatí ovšem, že by frazém musel disponovat všemi svými znaky, často nějaký rys chybí.

Nejrozšířenější pojetí zní, že frazém je *ustálené a reprodukovatelné spojení prvků (zvláště slov), jehož význam je (zčásti nebo zcela) neodvoditelný z významu složek* (Čermák et al., 1985, s. 176-177), ale ani tato definice nevyhovuje podle Františka Čermáka všem typům frazémů. V zobecněné podobě shrnuje vlastnosti frazému takto: *Frazém a idiom je nemodelové a ustálené syntagma prvků, z nichž (aspoň) jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného a zavřeného paradigmatu (formálně a většinou i sémanticky)* (Čermák et al., 1985, s. 177).

Frazém je jednotka formální; o idiomu mluvíme tehdy, když chceme zdůraznit jeho významovou (obsahově-sémantickou) stránku (Čechová, 2000, s. 66). Nadále budeme v této práci synonymně používat pouze zjednodušující označení frazém nebo frazeologismus. Podobný dvojí úzus má i frazeologie a idiomatika, rovněž zde budeme v práci dále používat pouze označení frazeologie.

Stejně jako můžeme najít mnoho definicí frazému, můžeme se setkat i s mnoha pojetími toho, co to vlastně frazeologie je. Podle Stěpanovové termín frazeologie *označuje jak*

část jazykovědy, která studuje frazémy, tak souhrn samotných frazémů neboli frazeologických jednotek. Neterminologicky se slova frazeologie používá též k označení specifického způsobu vyjadřování určitého jednotlivce nebo výrazových prostředků konkrétních oborů (Stěpanova, 2004, s. 7). Protože se tato práce zabývá znalostí frazeologie, máme na mysli právě souhrn frazémů neboli frazeologických jednotek.

1.1.2 Z historie frazeologie

Frazeologie patří k mladším disciplínám, dlouhou dobu byla ponechávána stranou. Teoretický rozvoj frazeologie zaznamenal největší nárůst zejména po 2. světové válce. Za jejího zakladatele je považován Švýcar Charles Bally. Významnou osobností studia frazeologie je i ruský filolog V. V. Vinogradov (Stěpanova, 2004, s. 7).

Část současně chápané frazeologie však byla systematicky sbírána už mnohem dříve. Jak uvádí Čermák: *byla to především přísloví (známá již ze starého Egypta a Řecka), pro jejichž nový rozvoj byla podnětem a vzorem na zač. 16. století Adagia Erasma Rotterdamského. (...) Pojetí přísloví bývalo dříve ovšem široké a nepřesné, a právě v jeho rámci bývaly obsaženy i frazémy nevětné. Bylo proto paradoxní, že rané názory na rozsah této nové disciplíny přísloví zprvu odmítaly a omezovaly ji jen na úroveň jednotek nevětné povahy* (Čermák et al., 1985, s. 166). Z tohoto důvodu bylo zkoumání frazémů dlouho prací kulturologů – etnografů, mytologů či folkloristů.

I v českém prostředí vznikala díla, která shromažďovala nejrozličnější přísloví, úsloví či pořekadla. Mezi nejznámější patří dílo Jana Amose Komenského *Moudrost starých Čechů* (1631) a později také *Moudrosloví národu slovanského v příslovích* (1852) Františka Josefa Čelakovského.

Jak konstatuje například Mlacek, v průběhu vývoje doznala frazeologie velkých změn, zejména z pohledu toho, co se do frazeologie zahrnovalo a co ji tvořilo. Protože chápání frazeologie bylo v minulosti omezeno pouze na přísloví a pořekadla, a ta byla vymezena značně nejednotně a nevynikala nějakým specifickým jazykovým příznakem, nemohla být frazeologie uznána jako samostatná disciplína. Dnes je součástí oblasti lexikologie a lexikografie, tedy disciplín, které se zabývají lexikem – slovní zásobou (Mlacek, 1984, s. 11).

Frazeologie souvisí i s nejjazykovými disciplínami. Jelikož některé frazémy jsou vlastně „lidovými moudrostmi“ (např. *žádný učený z nebe nespádl*), můžeme hovořit

o propojení s filozofií. Z frazémů jako *dopadli jako sedláci u Chlumce* je na první pohled patrné propojení s historií. Dále můžeme mluvit o propojení s psychologií, etnografií, literaturou i jinými disciplínami (Čermák et al., 1985, s. 167).

Čechová připomíná, že oblast frazeologie je neustále živá. Frazeologie odráží různé vývojové etapy národa, sociální vztahy a poměry v zemi. Frazémy se neustále nejen obměňují, ale tvoří se i zcela nové. Často v nich můžeme identifikovat technický pokrok (*jet plnou parou; jet na plný plyn*) a také v nich vedle sebe spatřovat jak význam konkrétní, tak abstraktní (*kdo maže, ten jede* – o majiteli vozidla i o osobě, která podplácí) (Čechová, 2012, s. 121).

Jistě by bylo velmi zajímavé zahrnout do naší práce i vývojové změny a měnící se tendence frazémů, ale tato tematika by již přesahovala určený rámec této práce. Můžeme však konstatovat, že do výzkumu jsme nezahrnovali frazémy, které považujeme za neaktuální či frazémy, které reagují na poměry v zemi.

1.1.3 Česká díla v průběhu času

Výše jsme již zmínili dvě díla ze 17. a 19. století, která souvisela s příslovími (Komenský, Čelakovský), nicméně hlavní rozvoj frazeologie přichází až ve 20. století, a proto nejvýznamnější díla pochází z této doby. Prvním pokusem byla nedokončená série Václava Flajšhane, která nakonec čítala pouze dva díly: *Česká přísloví* (1911) a *Sbírka přísloví* (1913). O několik let později vydal Jan Mašín *Slovník českých vazeb a rčení* (1916), což je důležité dílo pro pozdější vznik frazeologie jako samostatné disciplíny. Jednalo se o soupis nevětných frazémů v dnešním chápání, nicméně dílu chyběl teoretický podklad.

Období po druhé světové válce reprezentuje překladatel Jaroslav Zaorálek knihou *Lidová rčení* (1947), která obsahovala nevětné frazémy.

Sedmdesátá léta se nesla v duchu objevování etymologie frazémů, v této době vzniklo dílo Jindřicha Pokorného *Zakopaný pes, aneb o tom, jak, proč a kde vznikla některá slova, jména, rčení, úsloví, pořekadla a přísloví* (1976). Pozoruhodnou knihou tohoto desetiletí se stala *Ilustrovaná frazeologie* (1971) Josefa Lady, kde autor frazémy ztvárnil obrazově.

V osmdesátých letech je publikován *Slovník české frazeologie a idiomatiky* Františka Čermáka, Jiřího Hronka a Jaroslava Machače, stěžejní dílo oblasti české frazeologie. Zahrnuje svazky *Přirovnání* (1983), *Výrazy neslovesné* (1988) a *Výrazy slovesné* (1994). Slovník *poprvé systematicky popisuje význam, kontext užití i funkci frazémů včetně jejich textových*

anomálií (Čermák et al., 2007, s. 485). Dílo obsahuje i onomaziologický² slovník, ve kterém můžeme vyhledat hesla ve slovníku na základě významu. Etymologické výklady frazémů podávají také slovníkové příručky, jmenujme Machkův *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského* (1957), či slovníky a publikace frazeologické, jako jsou například díla Olgy Spalové *Co to je, když se řekne...* (1969), Miloše Kočky *Okřídlená slova* (1994), Stanislavy Kovářové *Proč se říká* (1994, druhý díl 1996) či Patrika Ouředníka *Aniž jest co nového pod sluncem* (1994).

Ze současných teoretiků můžeme znovu připomenout zejména Františka Čermáka, který už v roce 1982 vytvořil první a doposud používaný systém a obecný přehled frazeologie *Idiomatika a frazeologie češtiny*, a také Marii Čechovou a její studie např. *Frazeologie ve škole* (1985), *Frazeologie a mládež* (1985), *Dynamika frazeologie* (1986) či *Kulturní frazeologie v současné komunikaci* (1993). Novější pohled přináší v tomto století Ladislav Janovec ve svých statích *Z nové české frazeologie - poznámky k obohacování frazeologické zásoby jazyka* (2001), *Z nové české frazeologie - poznámky k internacionalizaci frazeologie* (2004), *Defrazeologické lexikální jednotky* (2005) a *Nevětné frazémy v nové slovní zásobě* (2006).

Jak vidíme, zájem o frazeologii byl od 20. století enormní. Vznikalo mnoho děl, nejen sbírek frazeologismů, ale rovněž i publikací nabízejících teoretické zázemí a vysvětlení původu jednotlivých frazeologismů. Tyto publikace jsou samozřejmě velmi cenným materiálem a pomáhají uvědomit si, jak důležitým aspektem v jakémkoliv jazyce je oblast frazeologie, nicméně tato práce se zabývá českými frazémy z pohledu cizinců. Proto nás více zajímají pozdější tendence ve studiu frazeologie.

Nesčetné pokusy o co nejpřesnější definici frazému či o co nejobsáhlejší slovníky rčení vystřídal postupem času mj. zájem o zmapování znalosti frazeologie. Tohoto úkolu se v českém prostředí zhostila například již zmiňovaná Marie Čechová, která frazeologii mj. zkoumala z pohledu české mládeže a později i z pohledu cizinců. Vzhledem k neustále se zvyšujícímu zájmu o český jazyk ze strany jinojazyčných mluvčích se na frazeologii bylo nutné začít dívat i v souvislosti s osvojováním si cizího jazyka. Vznikly tak práce všímající si frazeologie jako podstatné složky sociokulturní kompetence, která je pro osvojování si jazyka důležitým předpokladem. Jmenujme například publikaci *Sociokulturní kompetence ve výuce cizího jazyka a SERR* (Roubalová, 2008). Prací, které by zkoumaly znalost frazémů

---

² Onomaziologie: *teorie označení (označování), která zahrnuje i teorii pojmenování* (Filipec et al., 1985, s. 89)

jinojazyčnými mluvčími, v českém prostředí nenajdeme mnoho. Největší inspirací pro tuto diplomovou práci se tak stala Hasilova publikace *Interkulturní aspekty mezikulturní komunikace* (Hasil, 2011).

1.1.4 Typy a třídění frazeologismů

Frazeologismy můžeme dělit více způsoby. Klasifikací existuje několik, záleží na tom, z jakého pohledu budeme na frazeologismy nazírat. Ze všech uvedeme jen několik příkladů, kterými se budeme stručně zabývat.

Bečkova klasifikace

Prvním případem je klasifikace dle Josefa Václava Bečky (1982). Bečka uvádí tři skupiny frazeologismů, třídí je podle okolností vzniku. První skupinou jsou tzv. **intenzifikační frazémy**, v nichž zdůrazňujeme, zesilujeme či zeslabujeme význam sdělení. Do této skupiny Bečka řadí např. frazém *bojí se toho jako čert kříže; je ti to houby platné* (Bečka, 1982, s. 322-324).

Do druhé skupiny, z hlediska rozšíření největší, Bečka řadí frazémy **verbalizační**. Jedná se o frazémy, kdy jeden ze členů je slovesný a alespoň jeden člen frazému se v dané funkci a významu vyskytuje právě jen v daném frazému (popř. v několika málo dalších). Nejčastější kombinací je sloveso a podstatné jméno, ale můžeme najít i kombinaci s jiným slovním druhem (např. *dostat zelenou; mířit vysoko* apod.). Častá je varianta s předložkou, např. *vodit někoho za nos; jít někomu na nervy* apod. Struktura frazému nemusí být dvoučlenná, ale i vícečlenná (např. *bránit se zuby nehty*) (Bečka, 1982, s. 342-343). Čermák konstatuje, že maximální možná kombinace komponentů je sedm, přičemž tato varianta není častá, je to např. *mít na hlavě pět a půl chlupu* (Čermák et al., 1994, s. 623).

Sloveso se může vázat i s tzv. monokolokabilními slovy (verboidy). Tyto komponenty nemají svůj vlastní význam a nemůžeme u nich určit gramatickou kategorii. Tato slova mají velmi omezenou schopnost kombinovat se s jinými slovy, nejčastěji fungují pouze v jednom spojení - např. *mít pré; být paf; jít k duhu; nevědět ani zbla* apod. (Bečka, 1982, s. 343).

Třetí skupinu tvoří dle Bečky tzv. **rčení**, která odráží více minulost než přítomnost a definuje ho jako frazeologické obraty, které označují skutečnost složeným pojmenováním

nepřímým (metaforickým, metonymickým, synekdochickým). Rčení jsou dle něj často spjata s přírodou či venkovským životem (*být jako kůl v plotě*), s náboženstvím (*přijít s křížkem po funuse*) nebo například s antikou (*Achillova pata*). Někteří autoři ovšem rčení ztotožňují s frazeologismy obecně a nevydělují ho jako typ frazémů (Bečka, 1982, s. 402-405).

V dotazníku pro naše respondenty se objevují všechny typy frazémů dle Bečkovy klasifikace – najdeme v něm intenzifikační frazém (např. *je starý jako Metuzalém*), velmi často se jedná o verbalizační frazémy (např. *má to v kapse*), ale i o rčení (např. *musíme začít od Adama*). Jelikož se ale přikláníme k názoru autorů, kteří rčení ztotožňují s frazeologismy obecně, nepovažujeme za přínosné tuto klasifikaci používat pro náš dotazník – to, zda je frazém intenzifikační, či verbalizační podle nás nehraje ve znalosti těchto frazémů roli. Nicméně se domníváme, že tato klasifikace je důležitá pro pochopení toho, jak nazíráme na význam rčení v této práci. Dále tedy budeme významu rčení užívat synonymně s významem frazém.

Mlackova klasifikace

Jozef Mlacek (1984) volí odlišný přístup, vymezuje dokonce 10 druhů klasifikace. První z nich je **sémantická klasifikace**; je to nejstarší klasifikace, která se ve frazeologii použila. Toto třídění je založené na míře souvislosti významu frazeologické jednotky s významem jejich jednotlivých komponentů, tedy slov (Mlacek, 1984, s. 69).

Konstrukční klasifikace se na frazémy dívá z hlediska jejich výstavby; zda frazém tvoří jednoduchá věta, souvětí apod. (Mlacek, 1984, s. 74).

Funkční klasifikace rozlišuje podle Mlacka čtyři typy frazeologismů: *s nominativní anebo pojmenovávací funkcí* (všechny frazeologismy kromě frázi), *s komunikativní anebo výpovědní funkcí* (frazémy obsahující ponaučení nebo obraznost – přísloví a pořekadla – a frazémy, které mají větnou stavbu, ale nespádají pod přísloví a pořekadla), *s nominativně-komunikativní funkcí* (jednotky, které mají formu frázi anebo úsloví) a *frazeologické jednotky, které nemají výraznou nominativní ani komunikativní funkci* (Mlacek, 1984, s. 80-82).

Třídění, které nás z hlediska této práce zajímá více než ostatní, je třídění **podle původu**. Frazémy dle Mlacka můžeme dělit na převzaté a domácí, ale toto rozdělení není dle něj příliš šťastné, neboť rozdíly mezi frazémy převzatými a domácími se velmi rychle stírají. Pokud frazém přejde do jazyka z jiného jazyka a neobsahuje cizí jméno nebo jiný viditelný

aspekt cizosti, velmi rychle se začne vnímat jako frazém domácí. Dle Mlacka pak mluvčí nejsou schopni určit, „kde se tady frazém vzal“. Mnohem přínosnější je tedy dívat se na frazémy podle toho, zda pocházejí z antiky, z řecké či římské mytologie (*překročit Rubikon*), frazémy biblické či křesťanské frazémy (*být jen v rouše Adamově*), související s řemesly (*být u kormidla*), s dějinami (*objevit Ameriku*), frazémy vzniklé v souvislosti s novými technologiemi (*jet na plný plyn*) apod. I zde však Mlacek vidí problém s odkrytím původu frazému. Stává se, že původ frazému není průhledný a vnímáme ho jako natolik běžný, že by nás ani nenapadlo hledat jeho kořeny např. v Bibli (*stála tam, jak ji pánbůh stvořil*) (Mlacek, 1984, s. 83-87). Dle našeho názoru není neobvyklé, že frazémy, kterým běžně rozumíme, považujeme již za stálou součást našeho projevu, a proto se na jejich původ neptáme a vnímáme je jako fakt. Frazémy můžeme přijmout i v jejich původní formě, jako příklad uveďme frazém *alea iacta est*. Zde je i naprostému laikovi jasné, že tento frazém není českého původu. Pokud bychom ale slyšeli český frazém *kostky jsou vrženy*, už si souvislost s historií možná neuvědomíme. Do této klasifikace Mlacek zařazuje i citátové frazémy a také tzv. kalky, což jsou doslovně přeložená slova nebo slovní spojení z cizího jazyka do jazyka cílového (Mlacek, 1984, s. 86).

Slovnědruhová klasifikace se neuplatňuje u všech frazémů, ale pouze u těch, které jsou ekvivalentní se slovem nebo syntagmatem. Slovní druh neurčujeme u každého komponentu frazému, ale pouze na základě celkového významu frazému. Například frazém *starý jako Metuzalém* znamená velmi starý, to znamená, že slovní druh frazému je adjektivum; frazém *natáhl bačkory*, který znamená zemřel, je sloveso apod. Tato klasifikace se příliš neuplatňuje, avšak její přínos je v tom, že se můžeme dozvědět něco o vlastnostech frazému (Mlacek, 1984, s. 87-91).

Frazémy Mlacek dělí také podle **vztahu ke spisovnému jazyku**. Kritérium k určení spisovnosti či nespisovnosti frazému je zde však jiné, než jak ho známe. Ke spisovným frazémům patří i takové, které obsahují archaismus či nespisovná slova. Spisovná slova by naopak v takovém frazeologismu působila zcela nepatřičně. Například frazém *má sílu jako bejk* je spisovný, přestože slovo *bejk* je ve standardním chápání nespisovné. Nicméně frazém *má sílu jako býk* nikdy nepoužíváme. Nespisovná frazeologie je vnitřně nejednotná, můžeme do ní však jednoznačně zařadit nářeční a slangové výrazy – např. *dát si šlofika*, *být v kýblu* apod. (Mlacek, 1984, s. 91-95).

Rozdělení **na základě báze vzniku** vymezuje frazémy syntaktické a lexikální. Toto rozdělení rozlišuje, zda frazém vznikl na základě konkrétního slovního spojení, přičemž důležité je, že se toto slovní spojení skládá právě z těchto slov (např. *dělá z komára*

velblouda), v takovém případě se jedná o lexikální frazémy, nebo zda vznikl z konstrukce spojení (např. *jak si ustlal, tak si lehl*), kdy se jedná o syntaktické frazémy, ve kterých je důležitá stálost jejich konstrukce a syntaktické vazby - v tomto příkladu tedy konstrukce jak – tak (Mlacek, 1984, s. 95-96).

Frazémy se dle Mlacka mohou také rozdělovat **podle vztahu mezi jejich ustáleností a variantností** (Mlacek, 1984, s. 97). Ustálenost jsme jmenovali jako jeden ze základních znaků frazému, ale také jsme uvedli, že tato vlastnost nemusí být zastoupena v každém frazému. Proti ní tedy stojí variantnost, která znamená, že v pořadí komponentů mohou nastat nějaké změny. Některé složky se mohou ohýbat, nebo zaměňovat za synonymní nebo příbuzná slova. Podle vztahu mezi ustáleností a variantností rozlišuje Mlacek jednotky, ve kterých nelze nahradit žádné ze slov jiným, vložit další slovo či nějaké slovo pozměnit (*tichá voda břehy mele*), takové frazeologické jednotky nazývá petrifikované. Dále jsou to jednotky paradigmatické, ve kterých se alespoň jeden komponent ohýbá (*kámen úrazu* -> *kamenem úrazu*). Třetí možností jsou varianty frazémů. Jedná se o různé formy frazémů, které se při zachování nebo pouze částečném posunu výrazu od sebe liší některými tvarovými, syntaktickými nebo lexikálními vlastnostmi. Poslední je aktualizace nebo parafráze frazému, což jsou individuální přestavby frazémů, které narušují ustálenost jednotky v lexikální, morfologické nebo syntaktické podobě (Mlacek, 1984, s. 97-99).

Stylistická klasifikace frazeologismů je v současnosti dle Mlacka rozdělována na knižní a lidové frazémy. Knižní frazémy jsou převážně vázány na oblasti, ve kterých je typická psaná podoba. Lidová frazeologie vyniká expresivností a obrazností, proto se usídlila v hovorovém a uměleckém stylu (Mlacek, 1984, s. 99-103).

Posledním typem Mlackovy klasifikace je **kombinovaná anebo komplexní klasifikace frazémů**. Frazémy posuzuje z několika hledisek a podle několika vlastností, čímž se docílí co nejpřesnějšího rozdělení. Do této skupiny zahrnuje např. takové klasifikace, které se zaměřují na určování vztahů frazémů ke kontextu (rozdělení na kontaktové a nekontaktové), či třídění frazeologismů podle jejich okolí (zjišťování přesného počtu možností kontextového zapojení všech druhů frazeologismů) (Mlacek, 1984, s. 103-104).

Jak již bylo řečeno, pro tuto práci je zajímavá zejména Mlackova klasifikace podle původu. Do dotazníku byly vybrány frazémy, které mají evidentně mezinárodní přesah. Jedná se např. o původně křesťanské frazémy *musíme začít od Adama*; *je to šalamounské řešení*; *to je babylon*; *je starý jako Metuzalém* či *leží jako Lazar*. V dotazníku je i několik frazémů z antiky: z řecké mytologie pochází frazém *je to jeho Achillova pata*, z římské mytologie

frazém *alea iacta est*. Zdali je možné vyzorovat z provedených případových studií tendenci, která by prokazovala či naopak vyvracela znalost těchto typů frazémů cizinci, se dozvíme při vyhodnocování dotazníků. V dotazníku však nenajdeme jen frazémy, které mají prokazatelně souvislost s minulostí a historií, ale i takové, kde tuto motivaci nemusíme prohlédnout (např. *oko za oko, zub za zub*).

Nechceme tvrdit, že by např. slovnědruhovú klasifikace nebyla z hlediska výzkumu nijak přínosná, ale nepředpokládáme, že by existovala nějaká přímá spojitost mezi slovním druhem frazému a jeho porozuměním nerodilými mluvčími, proto se při analýze výzkumu nebudeme zabývat tím, jaký slovní druh frazém je.

Ke klasifikaci podle vztahu ke spisovnému jazyku podotkneme alespoň to, že účelem výzkumu není „nachytat“ respondenty na slangové či nářeční výrazy, a proto byly do dotazníku voleny takové frazémy, které z hlediska jednotlivých komponentů byly pro respondenty co nejvíce průhledné. Jedinou výjimkou může být frazém *vi starou belu*, kde respondenti nebyli schopni přeložit slovo *bela*³.

Některé frazémy v dotazníku jsou lexikální (*nosí sovy do Athén*), jiné syntaktické (*jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá*), ale stejně jako další typy Mlackových klasifikací nemá pro naši práci toto rozdělení hlubší význam – přesto je však uvádíme všechny, neboť dle našeho názoru tato klasifikace ukazuje mnohostrannost frazeologické problematiky a umožňuje uvědomit si, jak složitou oblastí frazeologie je, z kolika možných hledisek se na ni můžeme dívat a kolik aspektů mohou frazeologické výzkumy zohledňovat.

Čermákova klasifikace

Klasifikace dle Františka Čermáka (Čermák et al., 1985) je poměrně značně strukturovaná, uvedeme si ji tedy ve zjednodušené formě. Čermák uvádí, že existuje mnoho hledisek, podle kterých lze frazémy třídit, mnohým však vytýká jejich bezcennost, nejednoznačnost či přílišnou obecnost. Jako nejpřínosnější volí strukturální klasifikaci podle rovin.

---

³ Podle zkušeností autorky nejsou ani rodilí mluvčí češtiny schopni vysvětlit, co slovo *bela* znamená. Frazému *stojí to za starou belu* či *vi starou belu* ovšem porozumět dokážeme; význam je „nestojí za nic“, „neví nic“. Slovo *bela* pochází z ruštiny, jedná se o kůži bílé veverky (někdy též překládáno jako běla), která v minulosti sloužila jako platidlo. Použití slova *bela* je pro české mluvčí vázáno pouze na tyto frazémy.

Mezi **lexikální frazémy** řadí takové, které jsou jednoslovnými lexémy, jsou to kombinace morfémů v oblasti kompozice, derivace a flexe. Nejběžnější **kompozita** jsou u jmen (*držgrešle, kratochvíle*), ale mohou to být i verba (*blahořečit, zadostiučinit*) či adverbia (*jakbysmet, ostošest*), zřídka také interjekce (*propánajána*) a pronomina (*čertvíco*). Jedná se vždy o jedinečnou kombinaci komponentů (např. známe adjektivum *tvrdošijný*, ale nemůžeme akceptovat adjektivum *měkkošijný*), celkový význam frazému nelze derivovat ze základních významů komponentů. Mnohdy se jedná i o desémantizované výrazy a jejich původní význam je zastřený (*devětsil* – všemocný květ, devět podle magického čísla). Povaha idiomatických **derivátů** je podobná. Nejčastěji se jedná o deriváty vzniklé pomocí prefixů, zvláště slovesné (*zanevřít, pochodit*), dále pak případy substantivní (*beznaděj, neplecha*), adjektivní (*dochvilný, nevrlý*) a adverbialní (*nanovo, ztuha*) (Čermák et al., 1985, s. 210-212).

Kolokační frazémy dle Čermáka tvoří největší a nejrozmanitější část frazeologie. Patří sem frazémy, jejichž komponenty jsou slova, resp. slovní formy, které samy o sobě netvoří promluvy či věty. Jejich formy mohou mít nejrůznější struktury, např. adverbium – verbum (*bohatě stačit*), adverbium – substantivum (*vzhůru nohama*), adverbium – adverbium (*široko daleko*), verbum – adverbium (*dopadnout bledě*), verbum – verbum (*umět se narodit*), prepozice – substantivum (*od oka*). Do tohoto typu řadí i přirovnání, jehož komponentem může být slovo, kolokace i klauze (věta). Příkladem přirovnání může být *řvát jako lev; být lehký jako pírkó*, ale též implicitní *brčálově zelený* (tj. zelený jako brčál) (Čermák et al., 1985, s. 212-219).

Propoziční a polypropoziční frazémy jsou dle Čermáka vytvořeny kombinací komponentů z roviny lexikální, kolokační, nebo propoziční. Důležité je, že jsou již hotovou promluvou, např. *do třetice všeho dobrého; za zeptání nic nedáš; vrána k vráně sedá; nech to koňovi, ten má větší hlavu* apod. Jejich struktura bývá různá, nejčastěji stojí na použití substantivum – verbum, ale většinou je struktura rozvinutější. Další typy jsou neslovesné věty, např. *já o voze, on o koze; jaképak řeči; To zrovna!* (Čermák et al., 1985, s. 219-221).

Kombinaci alespoň dvou promluv vznikají **polypropoziční subjektové frazémy**, které se v komunikaci vztahují alespoň ke dvěma mluvčím. Zde už vidíme přechod do literárních či folklórních útvarů. Řadíme sem např. korelované pozdravy (*Na shledanou! – Na shledanou!*), zdvořilostní fráze (*Promiň. – Nic se nestalo.*), kontaktní formule (*Jak se vede? – Dobře, děkuji.*), žertovné i jiné reakce a repliky (*Já mám hlad. – Tak ho hlad' a říkej mu malej!*) (Čermák et al., 1985, s. 221-222).

Pro náš výzkum je i v tomto zjednodušeném pojetí tato klasifikace stále velmi složitá a nebylo by patrně možné rozklíčovat znaky, které by mohly dokázat, že např. ten či onen kolokační frazém je respondentům známý, kdežto propoziční frazém respondenti neznají. Nicméně můžeme uvést, že lexikální frazémy se v dotazníku vůbec nevyskytly. Zajímavým momentem této klasifikace je přesah do oblasti pozdravů, zdvořilostních frází apod. Tyto repliky dle našeho názoru netvoří součást frazeologie, avšak součást sociokulturní kompetence. Na rozdíl od osvojení frazémů je běžné, že s většinou těchto replik se mluvčí setkává mnohem dříve.

Klasifikace Čechové

Poslední klasifikace, u které se krátce zastavíme, je klasifikace podle Marie Čechové (2000). Čechová patří v českém prostředí k předním odborníkům na frazeologii a na toto téma napsala mnoho publikací a příspěvků.

Její klasifikace rozlišuje frazémy **tradiční neboli lidové**, do kterých řadí rčení, ustálená přirovnání, pořekadla, pranostiky a přísloví, a frazémy **kulturní**, které jsou hlavně křesťanského a antického původu. Patří do nich i dvojslovná cizojazyčná rčení (*ex post, in memoriam*), obecně se tyto frazémy do češtiny dostaly především z latiny, angličtiny, francouzštiny či italštiny (Čechová, 2000, s. 67). Ovšem i Čechová uvádí, že hranice mezi tradiční a kulturní frazeologií není jednoznačná a vlastně není ani nutná. Tradiční frazeologie se užívá nejen v oblasti běžné komunikace, ale také téměř ve všech ostatních sférách, dokonce i v oblasti odborné (Čechová, 2012, s. 130-132).

Tato klasifikace má mnoho společného s Mlackovým rozdělením dle původu frazémů. A právě Mlackova klasifikace podle původu a klasifikace Čechové byly pro tuto diplomovou práci inspirativní, neboť jak se dozvíme ve druhé kapitole v části popisující dotazník, rčení vybraná do výzkumu budou dvojího typu. V souladu s Čechovou volíme rozdělení na tradiční (Mlacek by je nazval domácími) a kulturně-historická rčení (Čechová je nazývá frazémy historickými, ale význam je pro naše účely stejný), přičemž nás také bude zajímat, jaký je bližší původ těchto kulturně-historických frazémů.

1.2 Frazeologie a výuka cizího jazyka

Již víme, co to frazeologie je a kam ji zařadit z hlediska jazyka a vědy, ale nyní se frazeologii budeme věnovat v kontextu výuky cizího jazyka.

1.2.1 Osvojování frazeologie ve výuce cizích jazyků

Otázce, jaké místo má (či jaké místo by měla mít) frazeologie ve výuce cizího jazyka se věnuje např. Sylviane Grangerové (Granger et al., 2008). Grangerová často používá pojem „phrases“ (Granger et al., 2008, s. 247), což by zahrnovalo i Čermákovy polypropoziční subjektové frazémy⁴. Pod tímto pojmem si můžeme představit zdvořilostní fráze, ale také frazeologismy tak, jak je pojmáme v této práci.

Grangerová připomíná, že výuce frazeologie se v dnešní době sice již věnuje více pozornosti než dříve, nicméně její místo v pedagogickém procesu není stále přesně stanoveno. Neoddiskutovatelným faktem je, že frazeologie je důležitou součástí jazyka (Granger et al., 2008, s. 247). Na tom se shodne mnoho autorů a my se s tímto názorem plně ztotožňujeme. Grangerová uvádí, že cizí jazyk (CJ) si studenti osvojují po určitých skupinkách. Zabývá se otázkou, zda by bylo vhodné, aby frazeologie ve výuce cizího jazyka zastávala centrální postavení mezi těmito skupinkami (Granger et al., 2008, s. 248).

Grangerová zastává názor, že je lepší, aby si studenti jazyk osvojovali ve frázích a ne po jednotlivých slovech. Základním předpokladem je frazeologii prezentovat zajímavým způsobem, protože pro studenty nebývá jednoduchá. Na druhou stranu je to oblast velmi atraktivní – frazémy mohou být jakýmsi oknem pro vstup do cizího jazyka, což si sice uvědomuje jak student, tak učitel, nicméně systematicky zahrnout frazeologii do vyučovacího procesu není snadné (Granger et al., 2008, s. 248).

Při snaze prezentovat frazeologii učitelé narážejí na několik problémů. První z nich souvisí s nedostatkem času. Pokud učitel v kurzu trpí časovou tísní⁵, je pro něj těžké prezentovat frazeologii, kterou musí více vysvětlit, čímž „ztratí“ více času a studentům navíc trvá déle, než tyto informace zpracují (Granger et al., 2008, s. 249).

---

⁴ Viz oddíl 1.1.4, Čermáková klasifikace

⁵ Z vlastní zkušenosti se domníváme, že tento problém je velmi častý. V kurzech češtiny lektori často narážejí na problém s tím, co vzhledem k omezeným časovým možnostem studentům prezentovat a co vynechat nebo nějakým způsobem zjednodušit, zkrátit.

Dalším problémem je dle Grangerové motivace studentů. Pro studenty bývá obtížné učit se i jednotlivá slova, proto lze předpokládat, že se nebudou chtít učit něco ještě obsáhlejšího. Pro některé studenty je prioritou komunikace, chtějí se pouze domluvit a už se neohlížejí na to, jakým způsobem komunikují. Velkou výzvou pro učitele je, aby studenty přesvědčili o všudypřítomnosti frazeologie v jazyce a dokázali jim, že frazeologie má potenciál zvýšit plynulost jazyka, zlepšit uchovávání lexika a následné vybavení významů slov. Studenti často jazyk považují pouze za směs gramatiky a lexika a věří, že si ho osvojí procvičováním čtyř dovedností, přičemž frazémy jim nezřídka unikají. To je moment, kdy by učitel svým studentům měl zdůraznit význam frazeologie a ovlivnit jejich pohled na tuto problematiku. Zároveň však vždy musí přihlížet k tomu, jaké studenty učí, jaký je cíl jejich výuky a na jaký obor je připravuje (Granger et al., 2008, s. 250-251).

Problém je dle Grangerové také s dostupností frazeologických jednotek. Studenti by měli informaci, kterou hledají, najít snadno. Osvojovat si frazémy pomocí tištěných materiálů je pro cizince obtížné, nemoderní a nezajímavé. Pozornost by měla být zaměřena na elektronické zdroje. Zlepšením vyhledávání a dostupnosti frazeologismů by se mohl zvýšit i zájem cizinců o tuto oblast. Cook (cit. dle Granger et al., 2008, s. 249) uvádí, že osvojení frazeologie na základě analýzy korpusů by bylo sice komplexní a přesné, ale pro studenty až příliš náročné. Není možné studentům prezentovat tolik materiálu najednou, působilo by to demotivačně. Učitel by tedy měl dle Grangerové vymyslet způsob, jak tuto oblast zjednodušit, odstupňovat její prezentaci a přesto se (alespoň v některých případech) pokusit dosáhnout úrovně rodilého mluvčího. Frazeologie je pro studenty CJ klíčový faktor pro zlepšování čtení i poslechu s porozuměním a zároveň pro plynulost a správnost jazyka. Zejména nerodilým učitelům musí být připomínáno, že studenti se nemohou učit lexikum určitého jazyka pouze skrz jednotlivá slova. Pokud si učitel tento fakt uvědomí, pomůže to nejen jemu, ale také studentovi (Granger et al., 2008, s. 251).

K důležitosti prezentování frazeologie při osvojování CJ se vyjádřilo mnoho autorů, mnohé z těchto a podobných výroků však postrádají podložení, chybí důkazy o přínosu „frazeologického přístupu“ k výuce. Např. Sinclair se domnívá, že primární nositel významu je v jazyce fráze a nikoliv slovo; Porto uvádí, že frazémy jsou ideální jednotky pro výuku a už v raných fázích výuky se ukazují jako motivační (obojí cit. dle Granger et al., 2008, s. 249).

Grangerová zdůrazňuje, že při výuce frazeologie by učitel neměl opomíjet jiné oblasti, zejména ne gramatiku. Některá ustálená spojení ovšem není vhodné vysvětlovat pomocí gramatiky, přínosnější by bylo prezentovat je jako dané jednotky. Nutno však podotknout, že v problematice prezentace a důležitosti gramatiky nepadají mezi autory shoda (Granger et al.,

2008, s. 250). Lewis zastává názor, že studenti by měli na gramatická pravidla přicházet sami, zkoušet si je vyvodit z konkrétních příkladů. Lowe se ovšem obává, že tento způsob není efektivní a nepřináší úspěchy (obojí cit. dle Granger et al., 2008, s. 250). K tomuto názoru se přiklání i Grangerová - věří v důraz na fráze, ale tento důraz nesmí ohrozit gramatiku a její výuku (Granger et al., 2008, s. 251). Harwood doporučuje učitelům, aby si průběžně vypracovávali určité „balancování“, které zajistí, že studenti nejsou přesyceni lexikem, frázemi a frazémy a jsou stále schopni vstřebávat gramatická pravidla (cit. dle Granger et al., 2008, s. 251). V souladu s Harwoodem Grangerová vyslovuje požadavek na zvýšení zájmu o fráze a frazémy ve výuce jazyka, nicméně by dle ní neměly tvořit nejdůležitější oblast výuky (Granger et al., 2008, s. 251).

Ztotožňujeme se s názorem, že znalost frazeologie zvyšuje porozumění čtení a poslechu, což je přínosné nejen v prvních fázích studia jazyka, kdy student lépe rozumí, než mluví, ale i pro rozvoj produktivních dovedností. Pokud chce cizinec používat jazyk aktivně na úrovni rodilých mluvčích⁶, měly by frazémy být součástí jeho aktivní slovní zásoby. Dle našeho názoru je znalost frazeologie jedním z ukazatelů toho, jak dobře cizinec jazyk zná. Ztotožňujeme se s požadavkem zvýšení zájmu o oblast frazeologie ve výuce. Nechceme však tvrdit, že je studium frazeologie důležitější než studium gramatiky. Cizinec, který nezná gramatická pravidla, ale ovládá pouze fráze a frazémy, nemůže být dle našeho názoru rodilými mluvčími vnímán jako komunikačně rovnocenný partner.

I když jsou frazémy důležitou součástí osvojování cizího jazyka, tato práce si za cíl neklade analýzu tohoto procesu. Frazémy jsou rovněž, jak popíšeme dále, součástí sociokulturní kompetence mluvčích a právě tomuto hledisku se diplomová práce věnuje.

1.2.2 Sociokulturní kompetence a realie ve výuce cizího jazyka

Jak ve své knize připomíná Jiří Hasil, každá výuka cizího jazyka by měla zahrnovat i předměty, které se týkají výuky reálií. Tyto znalosti totiž prohlubují sociokulturní kompetenci mluvčího. Pro dobrou znalost cizího jazyka je nezbytné, aby student nahlédl do rozdílů kultur, snažil se je překonávat, pochopil odlišnou kulturu a naučil se ji respektovat.

---

⁶ Rodilý mluvčí: *osoba, která si v dětství osvojila rodný jazyk (viz pozn. č. 8) a užívá jen plynně a přednostně, jakož i gramaticky a náležitě. Mimo to se ztotožňuje se společenstvím, které daným jazykem hovoří, a je intuitivně schopna stanovit, co je a co není v daném jazyce gramatické* (Šebesta et al., 2014, s. 69).

Nejde jen o to, aby se studenti cizího jazyka naučili jazyk jako systém, jeho pravidla, gramatiku a slovní zásobu, ale aby pochopili jazyk jako jeden ze základních znaků národa a jeho kultury (Hasil, 2011, s. 21).

Dle našich zkušeností se v českém prostředí, pokud existuje samostatný předmět, nejčastěji setkáváme s názvem reálie či české reálie. Je nezbytné si uvědomit, že v mnoha případech se cizinci s konkrétním předmětem nesetkávají. Se samostatnou výukou reálií se cizinci setkávají v rámci svého univerzitního studia. Pokud studují bohemistiku, jejich program jim rozděluje výuku do různých bloků. Tam by samostatný předmět českých reálií zajisté neměl chybět. Ale i v jiném typu výuky cizích jazyků bychom se s ním měli setkávat. Cizinci, kteří se vzdělávají pomocí kurzů v jazykových školách, nenavštěvují hodiny reálií, ale většinou alespoň existuje den, kdy se více věnují praktickým záležitostem, v jejichž rámci se dozvídají to, co můžeme nazvat reáliemi.

Jak uvádí Hasil, v souvislosti s přijímáním Společného evropského referenčního rámce se můžeme nově setkat také s termínem sociokulturní kompetence⁷ (Hasil, 2011, s. 22), což je pro takovou výuku možná termín příhodnější, avšak jen těžko si lze představit předmět s názvem „sociokulturní kompetence“. Domníváme se, že vztah reálií a sociokulturní kompetence můžeme vnímat jako vztah vědomostí a dovedností – jedno bez druhého nemůže bezchybně fungovat. Reálie tvoří jeden ze základních pilířů pro získání sociokulturní kompetence v daném jazyce. Ovládnutí sociokulturní kompetence je podle našeho názoru pro cizince nezbytné, pokud se chce integrovat do společnosti a fungovat v ní co nejpřirozeněji.

Stejně jako Grangerová i Hasil podotýká, že v minulosti nebyla výuce reálií, resp. rozvoji sociokulturní kompetence, věnována systematická pozornost (Hasil, 2011, s. 22). Vyučování češtiny jako cizího jazyka je obecně obor velmi mladý, bylo tedy třeba se vše naučit – a tak vznikla i otázka, jak prezentovat reálie. Inspirací mohla být výuka jiných cizích jazyků, o kterou v České republice není nouze, např. výuka angličtiny, němčiny, ruštiny či francouzštiny. Samozřejmostí je pak četba odborné literatury na toto téma. Už v šedesátých letech 20. století se objevilo několik pokusů o učebnice československých reálií.

První učebnice reálií (Vejvoda, 1964) vznikla na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, ve stejné době autor vydal ještě příručku české konverzace (Krušina – Vejvoda, 1964), která zahraniční vysokoškolské studenty seznamovala s mnoha lingvoreáliemi, jako jsou frazémy, konverzační obraty, metaforické výrazy apod.

---

⁷ Lippmann uvádí: *mít kompetenci znamená získat komplexní soubor dovedností, znalostí a postojů, který umožňuje člověku obstat v nejrůznějších situacích* (cit dle Hasil, 2011, s. 38).

Během následujících let vzniklo několik dalších učebnic, které se zabývaly i sociokulturní složkou. Tyto učebnice vznikaly zcela logicky na vysokých školách a jejich cílem bylo co nejvíce cizince seznámit s životem v tehdejší době. Současně nejhojněji využívanou učebnicí je skriptum českých reálií Jany Cvejnové (1998). *Pokusem o skloubení konverzační pomůcky s učebnicí českých reálií je skriptum Čtení o České republice (Hasil – Hasilová, 1997), které obsahuje autentické české texty vybrané především z českých novin a časopisů, seznamující se současnými českými reáliemi, dále ukázky u české literatury, četné grafy a také mnohá cvičení, rozvíjející mluvní schopnosti, stylizační a celkové komunikační dovednosti studentů* (Hasil, 2011, s. 23).

Definovat pojem reálie je nesnadný úkol, neboť je to pojem velmi široký a můžeme si pod ním představit mnoho věcí, konkrétních i abstraktních. Obecnou definici nabídl Čermák: *je to úhrn věcných znalostí a informací o společnosti, jejím životě a zvycích, prostředí, historickém pozadí, institucích apod., které jsou relevantní při studiu cizího jazyka* (Čermák et al., 1997, s. 376).

Milena Bočánková (1997) se zabývala tzv. interkulturní dimenzí v komunikačním procesu v cizojazyčném prostředí a vymezila hlavní složky tohoto procesu, čímž zdůraznila důležitost reálií ve výuce. Tyto složky vymezila na a) lingvistické, b) paralingvistické, c) sociolingvistické, d) sociokulturní a e) strategické (cit. dle Hasil, 2011, s. 24). Cizinec musí zvládnout všechny tyto složky, pokud chce uspět v cizojazyčné komunikační situaci.

Celosvětově uznávanou koncepci vyučování cizím jazykům vytvořil Jan van Ek (1977). I on rozlišil několik složek komunikační kompetence: a) jazyková, b) sociolingvistická, c) diskurzivní, d) strategická, e) sociokulturní a f) společenská (cit. dle Hasil, 2011, s. 26). Z našeho pohledu nás nejvíce zajímá kompetence sociolingvistická, sociokulturní a sociální, neboť právě tyto kompetence jsou založeny na znalostech reálií. Tato koncepce dokazuje, že není možné považovat naši znalost cizího jazyka za stoprocentní, pokud nejsme schopni obstát i v oblastech mimojazykových.

1.2.3 Roviny reálií

Podle Hasila (2011) můžeme rozlišovat tři roviny reálií. První rovinou jsou tzv. **reálie vnější**, mimojazykové, někdy také prezentované pod termínem zeměvěda. Jedná se o soubor poznatků o zemi, jejíž jazyk se učíme, např. o státním zřízení země, o historii, o umění,

o tradicích apod. (Hasil, 2011, s. 26). Jak jsme již zmínili výše, cizinci se s konkrétním předmětem nesetkávají vždy, ale rozhodně je pro komunikační kompetenci důležité, aby tyto znalosti získávali, ať je to formou institucionální či přirozenou cestou v procesu integrace do společnosti. Při začleňování vnějších reálií do cizojazyčné výuky je dle našeho názoru nezbytné, abychom zohlednili, jaké studenty učíme, jaké je jejich zaměření a jaký je cíl výuky. Oblastí, kterým se ve výuce můžeme věnovat, je až příliš na to, abychom je byli schopni obsáhnout všechny. Základní povědomí o zemi, jejíž jazyk se učíme, je však samozřejmě nutné, neznamená to ovšem, že bychom zahraničním studentům měli předkládat stejný obsah učiva jako např. českému středoškolskému studentovi dějepisu.

Hasil dále odlišuje **reálie vnitřní**, jazykové (lingvoreálie), což je oblast, kterou se zabývá tato práce, proto ji věnujeme největší pozornost a popisujeme ji níže.

Zbývá zmínit poslední rovinu, kterou tvoří **komplexně chápané reálie**. Pro zjednodušení můžeme říci, že se jedná o souhrn reálií vnějších a vnitřních (Hasil, 2011, s. 27)

Lingvoreálie

Jak již bylo řečeno, do oblasti lingvoreálií, reálií jazykových, patří frazémy. Rozhodně ale tuto oblast nemůžeme zúžit pouze na ně.

Lingvoreálie představují široký, vnitřně strukturovaný komplex nejrůznějších poznatků, znalostí, dovedností i postojů, jež se přímo projevují v jazyce a řeči. Všechny tyto skutečnosti přímo ovlivňují jazykový projev, odrážejí se ve všech jazykových rovinách a jejich neznalost jazykový projev silně poznamenává a může vést až k vytvoření závažných bariér v komunikačním aktu (Hasil, 2011, s. 28).

Jazykové reálie můžeme dle Hasila dále rozdělit na lingvoreálie **neverbální** a **verbální**.

Neverbální lingvoreálie

K lingvoreáliím neverbálním Hasil řadí **proxemiku**, což je vzdálenost partnerů při komunikaci. Optimální vzdálenost se v různých kulturách liší a samozřejmě také záleží na druhu rozhovoru a komunikační situaci. Pokud komunikačnímu partnerovi narušíme „jeho území“, může to být vnímáno velmi negativně (Hasil, 2011, s. 29).

Haptika, tedy dotyky při komunikaci, je dalším jevem, kterému musíme při studiu jazyka věnovat pozornost. V některých kulturách je dotyk přirozený, v jiných nepřipustný (Hasil, 2011, s. 29). Jako příklad můžeme uvést rozpaky při představování – podat ruku, políbit na tvář, na obě či na ruku? I s těmito zvyklostmi bychom měli studenty explicitně seznamovat.

Další sociokulturní rozdíl můžeme spatřit v **kinesice**, tj. v používání gest a výrazů v obličeji. Jako příklad Hasil uvádí opačné kývání hlavou pro vyjádření souhlasu a nesouhlasu v bulharském prostředí (Hasil, 2011, s. 29).

Dalším jevem je dle Hasila **komunikační strategie** neboli strategická kompetence. Tempo řeči, přerušování promluvy, celková strategie vedení rozhovoru, to vše jsou součástí této kompetence (Hasil, 2011, s. 30). Domníváme se, že všichni mluvčí přirozeně volí rozdílné varianty projevu, a to mj. též s přihlédnutím ke kulturním odlišnostem.

Do **řečové etikety** dle Hasila spadá mnoho jevů, které jsou nezbytné pro zvládnutí společenské role mluvčího. Jedná se o oblast, která je komplikovaná i pro mluvčí rodilé, nicméně na cizince je v této oblasti vyvíjen ještě větší tlak a Češi vnímají negativně, pokud cizinci tuto oblast neovládají. Obecně lze říci, že řečová etiketa odráží vztah mluvčího k adresátovi. Pokud chceme vyjádřit respekt k adresátovi, měli bychom vybírat vhodné gramatické i lexikální prostředky. Patří sem samozřejmě i pozdravy, přání, kondolence, oslovování, užívání titulů, tykání a vykání apod. Řečová etiketa je již spojnicí mezi lingvoreáliemi neverbálními a verbálními (Hasil, 2011, s. 30-31).

Verbální lingvoreálie

Lingvoverbální reálie představují značně rozsáhlý komplex jazykových jednotek především lexikální povahy, užívaných přeneseně, často aktualizovaně (Hasil, 2011, s. 33). Právě do této oblasti spadají frazémy, jejichž definicí a charakteristikou jsme se zabývali výše.

Hasilovo zjednodušené roztřídění verbálních lingvoreálií do tematických skupin (Hasil, 2011, s. 33-37) vypadá následovně:

- a) **historismy** (např. *koupit si pionýra*)
- b) **časová historická určení**, pro která je nezbytná znalost nejen historie české, ale i evropské (např. *za první republiky*)
- c) **lokální určení**, jejichž znalost je často omezena lokálně, což znamená, že jejich srozumitelnost může být region od regionu značně odlišná (např. *sejít se u koně*)

- d) **názvy tradic, tradičních zvyků, obyčejů, lidových tanců, písní** apod. jsou další velmi lokálně rozdílnou součástí lingvoreálií. To, co je známé a tradiční na Moravě, nemusí na druhém konci republiky vůbec znát (např. *jízda králů*). Pokud existuje taková rozdílnost pro Čechy, cizinci musí být značně zmatení, když se s něčím takovým setkají. Ve výuce bychom tak opět měli přihlížet ke specifickým toho či onoho studenta a zaměřit se na oblast, ve které žije nebo do které jezdí.
- e) **názvy jídel, nápojů a pochoutek** mohou pro cizince představovat velmi obtížně pochopitelnou skupinu lingvoreálií. Pokud pomineme i pro rodilé mluvčí mnohdy neprůhledné názvy jako např. *cmunda* či *vejmrda*, mohou se s podivnými názvy jídel a nápojů setkat v jídelním lístku některých restaurací. Mezi notoricky známé patří např. *katív šleh*.
- f) **politicky motivované jazykové jednotky** sice většinou mají „jepičí život“, ale zato bývají používané, zejména v publicistice, velmi frekventovaně (např. *veverky* a *modří ptáci* pro politické strany)
- g) **literárně či širě kulturně motivované jazykové jednotky** vyžadují znalost literárních a uměleckých děl a kulturních reálií. Tyto jednotky slyšíme v běžné konverzaci poměrně často. Může se jednat o jednotlivá slova (např. *švejk*), ale také celé fráze (např. *pivo ze sedmého schodu*).
- h) se **zkratkami a zkratkovými slovy** se cizinec setká nevyhnutelně. V českém prostředí se již běžně používají zkratky jako *CV* či *PR*, pokud dodržíme anglickou výslovnost, cizinec by s nimi neměl mít problém. Složitější porozumění můžeme očekávat u zkratk jako *MHD*, *PSČ*, *číslo OP*, *byt 2+kk* apod.
- i) **frazeologické a idiomatické jednotky** jsou částí verbálních lingvoreálií a zároveň prostupují i ostatními částmi. Pro některé je nezbytná znalost historie či kultury (např. *dopadnout jako sedláci u Chlumce*), pro některé povědomí o Bibli (*začít od Adama*) apod.

Po tomto dělení již dle našeho mínění není možné si neuvědomovat, že frazémy jsou nejen nedílnou součástí lingvoreálií, ale rovněž reálií obecně. Pro účely našeho šetření jsme záměrně vynechávali takové frazémy, které by testovali znalost historických faktů či konkrétních událostí spjatých s českými dějinami a národem. Z tohoto důvodu se v dotazníku nevyskytují žádné historismy, názvy míst, jídel, tradic, politicky či literárně motivovaných jednotek. Přestože se domníváme, že sonda do znalostí cizinců v této oblasti by byla velmi zajímavá, výzkum se na ni nezaměřuje.

2 Charakteristika výzkumu

V následující kapitole představíme podmínky výzkumu. Znovu připomeneme jeho cíl, vyslovíme hypotézy, se kterými budeme pracovat, seznámíme s tím, jak samotný výzkum probíhal a jaké metody v něm byly použity.

2.1 Cíl výzkumu a hypotézy

Naším cílem je, jak jsme již zmínili dříve, zjistit, jak respondenti znají českou frazeologii, jak jí rozumějí, z čeho při znalosti vycházejí a jak je v tomto ovlivňuje jejich mateřský jazyk⁸ (MJ) a jazykové zázemí⁹. V širším chápání nejde jen o to, jestli oslovení respondenti znají zrovna ten či onen frazém, ale důležité je, jestli bychom o těchto respondentech mohli říci, zda mají komunikační, resp. sociokulturní¹⁰ kompetenci.

Zaměřujeme se na popis jedinečných případů, za cíl si neklademe získání velkého množství dat a následně se nesnažíme generalizovat závěry. V souladu s tím jsme se rozhodli výzkum provést pomocí pěti případových studií¹¹, které jakožto kvalitativní metoda umožňují detailní nahlédnutí do zvolené problematiky.

Důležitým krokem pro výzkum bylo stanovení výzkumného problému a hypotéz, které se snažíme ve výzkumu potvrdit či vyvrátit. Hypotézy jsme stanovili v průběhu sběru dat, resp. po vstupních rozhovorech s respondenty. Slouží jako předpoklady, ze kterých vycházíme a kterých se při analýze výzkumu držíme.

Na základě vlastních pedagogických zkušeností, vstupního rozhovoru a studia literatury byly stanoveny následující hypotézy:

---

⁸ Mateřský jazyk (MJ), též rodný jazyk: chápeme jako *jazyk osvojený v raném dětství, neboť se užívá v rodině a/nebo v zemi, kde dítě vyrůstá, je zpravidla prvním jazykem, který si dítě osvojí* (Šebesta et al., 2014, s. 69).

⁹ Jazykové zázemí: pro účely této práce máme na mysli, jaký je MJ respondenta, jaké jiné jazyky ovládá, na jaké úrovni a jak mluví v rodině/mezi přáteli/ v práci apod.

¹⁰ Sociokulturní kompetence: blíže viz oddíl 1.2.2

¹¹ Případová studie: *výzkumná metoda v empirickém pedagogickém výzkumu, při níž je zkoumání podroben jednotlivý případ (např. žák, malá skupina žáků, jednotlivá třída, škola apod.), který je detailně popsán a vysvětlován, takže dochází k takovému typu objasnění, jehož při zkoumání týchž objektů v hromadném souboru nelze dosáhnout. Výhodou metody je možnost hlubokého poznání podstaty případu, nevýhodou omezenost zobecnitelnosti výsledků* (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 188–189).

- H₁: Předpokládáme, že různé typy úloh v dotazníku budou pro respondenty různě obtížné. Uzavřené otázky by pro respondenty měly být jednodušší než otázky otevřené, kde budou muset odpovědi tvořit vlastními slovy.*
- H₂: Respondenti budou nejlépe rozumět frazémům, kterým rozumí lexikálně, tedy takovým, ve kterých jsou schopni si přeložit všechna jednotlivá slova. Naopak frazémy, ve kterých nebudou schopni porozumět jednotlivým slovům, pro ně budou nejméně průhledné.*
- H₃: Respondenti se shodnou, že jejich aktivní znalost frazémů je menší než schopnost pasivního porozumění. Chceme zjistit, zda jsou respondenti schopni frazeologii alespoň pasivně rozumět a pomocí závěrečného rozhovoru také zjistit, zda jsou si vědomi, že by sami aktivně používali některé frazémy.*
- H₄: Respondenti se domnívají, že nedostatečná znalost frazeologie jim může komunikaci velmi znesnadnit, a dokonce způsobit, že nebudou schopni situaci porozumět a kvůli tomu nebudou rovnocenným komunikačním partnerem.*
- H₅: Pobyt v českém prostředí a integrace¹² do české společnosti je z pohledu respondentů důležitým momentem při zvládnání frazeologie. Respondenti, kteří ve svém okolí mají české přátele, snaží se v některých každodenních situacích (jako je například nákup v obchodě, rezervace stolu v restauraci apod.) mluvit českým jazykem, sledují české filmy nebo čtou české noviny, se cítí v komunikaci s českými mluvčími sebejistěji a myslí si, že i díky tomu mohou prokázat lepší znalost frazeologie.*
- H₆: Očekáváme, že se stoupající úrovní znalosti češtiny, bude také stoupat znalost české frazeologie.*
- H₇: Respondenti si myslí, že budou lépe znát frazémy, ke kterým je v jejich mateřském jazyce možné najít adekvátní ekvivalent. Lepší znalost rovněž očekávají u frazémů, kde se vyskytují vlastní jména a kde je zřetelný kulturní původ frazémů*

---

¹² Integrací v našem výzkumu rozumíme situaci, kdy respondent při rozhovoru kladně odpovídá na naše otázky, které směřují na jeho život v České republice; tedy například to, zda má české přátele, zda češtinu s někým aktivně používá, zda pracuje v českém prostředí a vytváří si kolem sebe českou komunitu.

2.2 Podmínky výzkumu a metody sběru dat

Dalším krokem bylo vytipování vhodných respondentů. Respondenty, se kterými se prováděl výzkum, autorka práce znala osobně¹³. Jedním z kritérií výzkumu byl mateřský jazyk. Výzkum byl proveden na pěti respondentech, pro které je čeština cizí jazyk¹⁴, konkrétně jsme se zaměřili na rusky mluvící respondenty. Jednalo se o dvě Ukrajinky, jednu Rusku, jednoho Rusa a jednu Moldavanku. Dalším kritériem byla úroveň znalosti češtiny dle SERR¹⁵. Rozhodující bylo, aby respondenti prokazovali rozdílnou úroveň. Nejnižší úroveň byla úroveň B1, neboť na nižší úrovni by bylo ještě velmi nesnadné porozumět lexikálnímu obsahu frazémů. Podmínkou bylo rovněž absolvování jazykového kurzu češtiny, ani forma, ani délka studia však nebyla rozhodující. Kritériem pro zařazení do výzkumu bylo také to, aby respondenti absolvovali vysokou školu, dosažený stupeň vzdělání ani zaměření VŠ nebylo stanoveno. Podmínkou pro zařazení do výzkumu bylo také to, aby respondenti v současnosti nebo alespoň v minulosti žili v České republice. Délka pobytu nebyla stanovena, ale požadavkem bylo, aby respondenti pobyt v ČR nepovažovali pouze za výlet či dovolenou, ale za jejich alespoň přechodné bydliště. Respondenti, kteří by například studovali češtinu pouze v zahraničí a uměli ji na úrovni B1 nebo vyšší, by do našeho vzorku nemohli být zařazeni z toho důvodu, že nepředpokládáme jejich aktivní kontakt s českým prostředím. Vyžadujeme, aby se respondenti nacházeli v přirozeném prostředí jazyka, který si osvojují. V neposlední řadě jsme díky vlastní zkušenosti s respondenty mohli zvolit ještě jedno kritérium výběru, a to byla silná motivace ke studiu češtiny. O respondentech víme, že je studium češtiny baví, rádi se dozvědí něco nového a hlavně praktického. Jejich účast ve výzkumu tak byla ve všech případech přijata s nadšením. To pro nás může být důležité, neboť se můžeme domnívat, že vyplňování dotazníku věnovali náležitou pozornost a výsledky nejsou zkresleny nedostatečným zájmem o téma nebo neochotou věnovat výzkumu příliš svého času.

Po vytipování vhodných respondentů následovala fáze vlastního sběru dat. Nejprve bylo nutné zmapovat jejich jazykovou biografii, což probíhalo pomocí vstupního polostrukturovaného rozhovoru.

---

¹³ Respondenti byli studenti jazykové školy, ve které pracuje autorka práce. Nejednalo se však o jednu skupinu, ani školu nenavštěvovali ve stejném období.

¹⁴ cizí jazyk: *jazyk, jenž pro určité společenství není rodným jazykem a zároveň pro ně není ani jazykem úředním či vyučovacím* (Šebesta et al., 2014, s. 20).

¹⁵ SERR, Společný evropský referenční rámec: *dokument Rady Evropy, který má za cíl definovat úrovně ovládnutí jazyka, rozlišuje šest základních úrovní, a to A1, A2, B1, B2, C1, C2* (Šebesta et al., 2014, s. 69).

2.2.1 Vstupní rozhovor

Vstupní rozhovory sloužily ke zmapování jazykového zázemí respondentů. Rozhovor byl s jejich souhlasem nahráván¹⁶ a následně anonymizován - pěti respondentům bylo přiděleno pouze označení „Respondent A-E“. Získání informací z tohoto rozhovoru bylo velmi důležité pro konečné posouzení znalosti frazeologie, proto jsme se snažili získat co nejpřesnější a nejrelevantnější informace, díky kterým si budeme moct představit, jak je cizinec do české společnosti integrován a jaká k tomu v jeho případě vedla cesta. Tento polostrukturovaný rozhovor mj. zjišťuje nejzákladnější informace, jako je věk, profese, vzdělání a délka pobytu v ČR, ale také osobní pohled respondentů na to, jak ovládají frazeologii, jestli ji považují za složitou oblast češtiny a jak jim tato oblast byla prezentována ve výuce. Dále jsme se snažili zjistit, jaký vztah má respondent k České republice a českému jazyku. Je nutné zdůraznit, že odpovědi na tyto otázky jsou čistě subjektivní.

Příklady otázek vstupního rozhovoru¹⁷:

1. *Cítíte se v České republice jako doma? Když se řekne doma, kde to pro Vás je?*
2. *Chcete mít české občanství?*
3. *Kdy používáte češtinu?*
4. *Umí někdo z Vaší rodiny česky? Na jaké úrovni?*
5. *Je těžší porozumět frazeologii nebo učivu v učebnicích?*
6. *Učil(a) jste se někdy cíleně české frazémy?*
7. *Jak byste na stupnici 0-10 zhodnotil(a) svou znalost české frazeologie?*

...

2.2.2 Dotazník a hodnotící rozhovor

V další fázi byl studentům předložen dotazník zjišťující úroveň znalostí české frazeologie. Mezi vstupním rozhovorem a dotazníkem nebyla žádná časová prodleva, dotazník následoval bezprostředně po dokončení rozhovoru. Jedním z důvodů bylo i to, aby se respondenti na dotazník nijak nepřipravovali. Rozhovor trval přibližně 20-30 minut.

---

¹⁶ Text souhlasu viz příloha 1

¹⁷ Otázky vstupního rozhovoru viz příloha 2

Dotazník obsahoval celkem 40 otázek a respondenti při jeho vyplňování nebyli svazováni časovým limitem. Frazémy byly vybrány z různých slovníků frazeologie¹⁸, přičemž důraz byl kladen na to, aby nebyly použity frazémy s příliš obtížným lexikem¹⁹ a aby tak pro respondenty nebylo porozumění znemožněno hned v první fázi, jinými slovy, aby respondenti byli schopni přeložit jednotlivá slova frazému²⁰. Používat slovník k překladu frazému bylo striktně zakázáno. Kromě lexika byla dalším kritériem frekvence používání frazému²¹. Výzkum se nesnaží „usvědčit“ cizince z neznalosti frazeologie, ale snaží se nahlédnout do komunikační kompetence respondentů, proto byly vybírány takové frazémy, které se v české komunikaci reálně vyskytují a jinojazyční mluvčí tak mají reálnou možnost se s nimi v českém prostředí setkat.

Tato skutečnost byla ověřena v předvýzkumu, kdy byl dotazník předložen dvěma českým mluvčím (muž, 28 let; žena, 32 let; žena, 60 let). Hlavním cílem předvýzkumu bylo identifikovat případné problémy, zjistit, zda jsou otázky srozumitelné a zda je jasné, jak dotazník vyplňovat. Předvýzkum často slouží i ke zjištění orientační doby vyplnění, ale to v našem případě nebylo směřodonné, neboť nerodilým Čechům zabere mnoho času samotný překlad frazémů. Čeští mluvčí neměli s vyplněním dotazníku žádný problém, odpověděli na všechny otázky a jejich úspěšnost byla 100 %. Dle jejich slov se všechny frazémy mohou vyskytovat v každodenních situacích a také se s nimi běžně setkávají.

Do dotazníku byly zařazeny dva typy frazémů, větší část tvoří frazémy tradiční. Mezi frazémy nebyl zařazen žádný, u kterého by byla nutná znalost historických faktů či politického vývoje České republiky, jelikož takové frazémy jsou mnohdy složité i pro rodilé mluvčí a netestovaly by znalost frazeologie, ale znalost české historie²². Druhá část frazémů je tvořena frazémy kulturně-historickými. Tyto frazémy mají biblický, latinský či antický původ, a tudíž u nich můžeme předpokládat mezinárodní přesah.

Frazémy nazýváme tradiční ve shodě s Čechovou, pouze do nich neřadíme rčení, která uvádíme synonymně s výrazem frazém. Do tradičních frazémů tak mohou patřit ustálená

---

¹⁸ Viz seznam použité literatury.

¹⁹ Jsme si vědomi, že pojem „příliš obtížné lexikum“ může být diskutabilní. V tomto případě vycházíme z osobní zkušenosti s výukou cizinců, ze SERRu a také bylo nutné zohlednit fakt, že se jedná o ruský mluvčí respondenty.

²⁰ Pokud by totiž došlo k chybě, která by neměla kořeny v nepochopení frazému, ale v nesprávném překladu vlastní myšlenky, výsledky výzkumu by tím byly narušeny.

²¹ Nejednalo se o statisticky ověřenou frekvenci použití, pouze o odhad vycházející z praxe a z rozhovoru s českými mluvčími.

²² Znalost české historie a fungování ČR vyžaduje například zkouška k získání občanství. Vzhledem k rozdílným úrovním respondentů nelze předpokládat, že by si s těmito frazémy bez potíží poradili.

přirovnání, pořekadla, pranostiky a přísloví, důležité ovšem je, aby tyto frazémy neměly znak cizosti, jakým je třeba cizí vlastní jméno. Čechová je též nazývá frazémy lidovými; Mlacek tyto frazémy nazývá frazémy domácími. S první skupinou frazémů souvisí problém, na který upozorňoval J. Mlacek²³. Rozlišit domácí frazémy od převzatých může být velmi obtížné. Původ frazémů může být zastřený a nemusí být patrné, odkud frazém pochází. Stává se, že je frazém v některém jazyce už natolik zažitý a zdomácnělý, že si jeho původ vůbec neuvědomujeme a snadno bychom ho klasifikovali jako frazém domácí. Pro naše účely nebudeme používat označení domácí frazém, neboť našemu dělení neodpovídá – do dotazníku jsme zvolili i dvě rčení, která mají svůj původ v jiném jazyce, avšak jejich pramen si primárně neuvědomujeme. Jedná se o frazém *má kliku*, který je ovlivněn němčinou (*das Glück* znamená *štěstí*), a o frazém *ví starou belu*, který je spojen s ruským prostředím (o významu slova *bela* viz pozn. č. 3).

Druhá skupina frazémů je spojená se společným kulturně-historickým dědictvím evropských národů. Čechová je nazývá frazémy kulturními, zařazuje do nich především frazémy pocházející z antiky a frazémy mající původ v křesťanství, stejně jako je tomu v této práci.

Jak uvádí Stěpanovová, frazémy biblického původu bývají totožné ve všech evropských jazycích. Výzkumy biblismů ukázaly, že každý jazyk má přesto svou vlastní sestavu biblických rčení, která se vyznačují rysy charakteristickými pouze pro ten daný jazyk. Již samotný výběr biblických námětů je pro každý jazyk specifický. A v tomto výběru se projevuje národní osobitost každého jazyka. (Stěpanova, 2004, s. 41). Pro naši práci je lhostejné, zda frazémy pocházejí ze Starého či z Nového zákona, důležité je pouze spojení s pramenem, kterým je Bible. Do jaké míry respondenti biblické frazémy zařazené do dotazníku vnímají jako ekvivalent z MJ a kdy vycházejí spíše ze znalosti Bible, zjišťuje hodnotící rozhovor.

Dle Stěpanovové v ruštině existuje mnoho biblismů, které v češtině nenajdeme, přičemž stejná situace platí i pro opačné srovnání; i Češi používají frazeologismy, se kterými se rusky mluvící respondenti nemohou ve svém jazyce setkat. Neznamená to ovšem, že by se v jazycích nevyskytovala stejná témata. Oba jazyky například znají frazémy spojené s „Adamem“. Některé můžeme považovat za internacionální, neboť jejich zpracování je ekvivalentní, ale také existují výrazy příznačné pouze pro jeden ze srovnávacích jazyků. Rozdíly v biblismech mohou být dány mj. také tím, že Bible byla do češtiny překládána z latiny, kdežto do ruštiny ze starořečtiny. Ruští překladatelé zachovávali výrazy typické pro

---

²³ Viz oddíl 1.1.4, Mlackova klasifikace

řecké prostředí, čeští překladatelé se snažili výraz přizpůsobit prostředí českému (Stěpanova, 2004, s. 43-49).

Druhým typem kulturně-historických frazémů jsou frazémy převzaté z antiky. Stěpanovová připomíná, že mýty starého Řecka a Říma byly po dlouhá staletí pramenem pro evropské jazyky. Frazémy antického původu tak tvoří v češtině i v ruštině poměrně velkou skupinu převážně knižních výrazů. Většina těchto frazémů jsou kalky z řečtiny a latiny a mají blízké ekvivalenty i v jiných evropských jazycích. Neznamená to však, že by antické frazémy byli naprosto totožné ve všech evropských jazycích – v každém jazyce se vyvíjely zvlášť a fungovaly specifickým způsobem. Rozdíly mohou být v lexiku, ve struktuře frazémů, ve stylistickém zabarvení apod. V každém jazyce navíc existují frazémy, které nemusí být vůbec známy v jiném jazyce. V češtině je to například frazém *nosí sovy do Athén* (Stěpanova, 2004, s. 65-66).

Jeden kulturně-historický frazém v dotazníku je v původní citátové podobě. Jedná se o latinský citát *alea iacta est*. U výpůjček z cizích jazyků můžeme rozlišovat kalky, poloviční kalky a právě frazémy převzaté v původní podobě, rozhodli jsme se tedy jeden takový frazém do výzkumu zařadit. Tento frazém má i českou variantu *kostky jsou vrženy*, v dotazníku však není uvedena. Dle Stěpanovové je ryze původních frazémů, které by neměly změněnou podobu, velmi málo. Zřejmě pouze latina, jakožto jazyk vzdělání a vědy, byla zdrojem frazeologismů převzatých v nezměněné podobě. V ruštině i v češtině mají tyto výrazy spíše knižní ráz (Stěpanova, 2004, s. 77). K původním citátovým frazémům Čechová podotýká, že jich zejména v publicistickém stylu v poslední době přibývá, což dle ní souvisí se vstupem humanitně vzdělaných lidí do veřejného politického života (Čechová, 2012, s. 129).

Dotazník je rozdělen do pěti částí, respektive obsahuje pět typově různých úkolů, přičemž typy frazémů nejsou do těchto částí distribuovány pravidelně. První část obsahuje 20 otázek, 12 frazémů je tradičních, ostatní jsou kulturně-historické. Typově se jedná o nejjednodušší úkoly, kdy má respondent vybrat ze tří nabízených možností správnou interpretaci frazému. V druhé části odpovídá respondent na šest otázek, pouze jedna otázka se týká frazému kulturně-historického. Úkol je v podstatě opačný, otázka popisuje situaci a respondent má vybrat frazém, který ji nejlépe vystihuje. Třetí část obsahuje jen dva frazémy, oba kulturně-historické, a úkolem respondenta je z možností vybrat frazém se stejným významem, jako má frazém v zadání. Vybrat frazém s opačným významem je po respondentech požadováno ve čtvrté části, kde jsou dva tradiční frazémy. První čtyři úkoly jsou tedy koncipovány jako uzavřené otázky, kdy respondenti vybírají z několika (zpravidla

tří) nabízených možností. Výhodou těchto tzv. multiple-choice otázek je snadný způsob vyhodnocení a jednoznačnost odpovědí, na druhou stranu si však nemůžeme být jisti, že respondent odpověď jen netipuje. Pokud respondent frazém nezná, může si odpověď náhodně vybrat a šance na správnou odpověď je 33 %. To je pochopitelně velmi vysoké číslo, proto se při hodnotícím rozhovoru na strategii odpovědi ptáme a zajímá nás, které odpovědi jsou pouhým tipem. Tyto odpovědi sice mohou být správné, ale nemůžeme říct, že respondent frazému porozuměl. Část, ve které nalezneme uzavřené otázky, je rozdělena na několik různých typů „cvičení“, kdy respondenti musí nad odpověďmi více přemýšlet, a to hlavně z toho důvodu, aby jen bezmyšlenkovitě nekroužkovali odpovědi a aby je úkoly co nejvíce bavily.

Poslední část dotazníku obsahuje deset frazémů - opět větší část tvoří frazémy tradiční, kterých je osm. Úkolem respondenta je popsat frazém svými slovy, jedná se tedy o otevřenou otázku. Tento typ otázek má několik výhod i nevýhod. Pomocí otevřených otázek nejlépe ověříme, jestli respondenti frazému skutečně rozumí a chápou, co znamená, ale na druhou stranu se nevyhneme faktu, že kromě vlastního porozumění testujeme i schopnost vyjádření respondentů, což mohou být dvě odlišné věci. Při vyhodnocování dotazníku nebudeme zohledňovat gramatické a pravopisné chyby ve vyjádřeních respondentů. Pokud je jasné, že respondent frazému rozumí, není podstatné, že jeho výpověď není z hlediska gramatiky korektní.

Nevýhoda otevřených otázek tkví také v tom, že tento typ úkolu prokazatelně zabírá respondentům nejvíce času, a proto se může stát, že respondenty dotazník znudí a mají tendenci odpovědi dostatečně nepromýšlet a odpovídat zkratkovitě. Tento fakt jsme se pokusili minimalizovat tím, že vybraní respondenti mají na účasti ve výzkumu skutečný zájem a účastní se ho zcela dobrovolně ve svém volném čase.

Vyplněné dotazníky byly následně zpracovány. V této fázi se jednalo o statistické vyhodnocení a o vyhledání problematických otázek, nad kterými bylo nutné se ještě zamyslet a nechat si jejich řešení od respondentů okomentovat. K tomuto účelu sloužil druhý rozhovor s respondenty, tentokrát nestrukturovaný, jehož úkolem bylo objasnění odpovědí a diskuse nad výzkumem. V druhém rozhovoru jsme se snažili přijít na to, do jaké míry respondenti uvedené frazémy opravdu znají a do jaké míry jen tipovali odpovědi, popř. co je k tomu vedlo, čemu nerozuměli, jestli chybná odpověď v otevřených otázkách není způsobena chybným vyjádřením apod. Respondentům při jejich odpovědích mj. mohla pomoci i skutečnost, že některé frazémy mají své ekvivalenty v jejich rodném jazyce (nebo v jiném

jazyce, který ovládají), a proto byli na podobné skutečnosti explicitně dotazováni. Při vyhodnocování pramenů znalosti frazémů bylo na problematiku nazíráno vždy z pohledu respondenta. To znamená, že pokud jeden respondent uvedl jako zdroj znalosti např. ekvivalent v mateřském jazyce a druhý respondent znalost historie, byly tyto skutečnosti zaznamenány do výsledků. Zdůrazňujeme, že hodnotící rozhovor odrážel respondentův subjektivní názor.

Teprve v této fázi bylo možné výsledky kompletně vyhodnotit, pokusit se z nich vyvodit závěry a konfrontovat je s předloženými hypotézami.

3 Výzkumná část

Ze vstupního polostrukturovaného rozhovoru jsme získali mnoho informací o respondentech, jejich životě v ČR a způsobu studia češtiny. Nyní postupně představíme všechny respondenty, uvedeme vše, co jsme se dozvěděli při vstupním rozhovoru. Dále představíme výsledky respondentů, přičemž tyto výsledky konfrontujeme s tím, co jsme se od respondentů dozvěděli při hodnotícím rozhovoru po dotazníku.

Jak již bylo řečeno, výzkum je anonymní, pro respondenty se v této práci používá pouze označení „Respondent A-E“.

3.1 Respondent A

3.1.1 Charakteristika respondenta A

Respondent A je žena, je jí 24 let, vysokoškolačka s bakalářským titulem z oboru cestovního ruchu, která v době rozhovoru právě úspěšně složila přijímací zkoušky na univerzitu v Praze, kde nyní dva roky žije. Narodila se v Ukrajině, jako mateřtinu uvádí ukrajinský jazyk. Ruský jazyk však také zná na stejné úrovni, tedy C2. Z dalších jazyků pak respondentka na úrovni B1 ovládá angličtinu a na úrovni A2 němčinu. Podle svých slov je její čeština na úrovni B1. Přijímací zkoušky tuto úroveň vyžadovaly a respondentka je s přehledem zvládla, přestože ještě neměla probrané celé učivo úrovně B1.

Mezi její zájmy patří knihy, hudba a také sport.

Poprvé přijela do České republiky před dvěma lety, protože se chtěla odstěhovat z Ukrajiny a najít lepší místo k bydlení. Půl roku bydlela v Řecku, kde získávala praxi a pracovala v hotelu. Respondentka se tedy již setkala se situací, kdy si musela zvykat na nové prostředí a jazyk, na odlišnou kulturu a životní styl. Kulturní šok²⁴ tehdy nijak výrazně neprožívala, podle svých slov se jí v Řecku líbilo, ráda by tam zůstala, ale je tam spíše sezónní práce a respondentka chtěla ještě studovat a najít si práci v oboru, kterému se věnuje a kterou by mohla dělat delší dobu. Když před dvěma lety přijela do České republiky, byl to její první pobyt v této zemi, nikdy dřív tu nebyla ani na dovolené. Nejprve zde pracovala

---

²⁴ Kulturní šok: *psychologická dezorientace způsobená neporozuměním vzorcům cizí kultury. Vzniká nedostatkem znalostí, omezenou zkušeností a osobní rigiditou* (Janebová et al., 2010, s. 40).

v hotelu, studovala češtinu a nyní je její účel pobytu v České republice studium a získání titulu na české univerzitě. Při otázce, jak dlouho plánuje v České republice zůstat, se respondentka nejprve dlouze zamyslela a pak odpověděla, že na dlouho a že je taky možné, že už napořád. V České republice žije se svojí maminkou, ale v Ukrajině má jiné členy rodiny, babičku a sestru. Proto jí připadá, že má dva domovy. Kdyby se jí na tuto otázku někdo zeptal, nevěděla by přesně, co má odpovědět. V Praze už má byt, cítí se tu dobře, ale zároveň pořád cítí, že doma je i na Ukrajině. Myslí si, že to se nikdy nezmění a nikdy nebude říkat, že má domov jen v České republice, protože má Ukrajinu ráda a má tam kořeny. Zároveň by však ráda v budoucnu splnila podmínky k udělení českého občanství.

Češtinu studuje respondentka jeden rok, chodila třikrát týdně na skupinové lekce, které trvaly klasicky 90 minut a vedla je nejprve rusky mluvící lektorka a po pár týdnech je převzala rodilá mluvčí. V tomto kurzu se používala učebnice Lídy Holé *New Czech Step by Step*. Po dosažení úrovně A2 začala studentka třikrát týdně navštěvovat devadesátiminutové individuální lekce s rodilou mluvčí, kde hlavní učebnicí byla publikace *Česky krok za krokem 2* Lídy Holé a Pavly Bořilové. Lektorka poskytovala respondentce doplňující materiály, především to byly shrnující tabulky a cvičení z jiných učebnic či cvičení vymyšlená k probíraným tématům. Během obou kurzů lektorky občas využívaly i manuály, které autorky učebnic bezplatně poskytují na internetu. Studium respondentka doplňuje i samostudiem, ať již po příjezdu do ČR, kdy se učila základní fráze, nebo během kurzů v rámci domácí přípravy. Sama ještě používala učebnici *Chcete mluvit česky?* (Čechová, Travelsiová, Putz). V poslední fázi před přijímacími zkouškami na univerzitu musela odcestovat kvůli povolením na Ukrajinu a studium probíhalo třikrát týdně přes skype. Česky se učí hlavně kvůli studiu, není to však jediný důvod jejího studia češtiny, ráda by četla knížky v češtině a také bez problémů hovořila s českými mluvčími. Považuje za důležité mluvit jazykem země, ve které bydlí a ve které chce žít i dál. Z tohoto důvodu se velmi těší na vysokou školu, protože doufá, že se seznámí s českými studenty a získá mezi nimi nějaké přátele.

Aktivně češtinu využívala v práci, ale jen s kolegyněmi a jednalo se o několik se opakujících frází a témat. Při výkonu svého zaměstnání mluvila jen anglicky. S lektorkou vše řeší pouze v češtině, žádný zprostředkující jazyk nepoužívá, stejně jako když si potřebuje něco zařídit – objednat stůl v restauraci, koupit lístky do kina apod. Můžeme tedy konstatovat, že se nebojí používat český jazyk při komunikaci s rodilými mluvčími. Doma však, vzhledem k tomu, že žije se svojí maminkou, mluví pouze ukrajinsky. Ukrajinsky hovoří i se zbytkem rodiny, kromě babičky, se kterou mluví rusky. Nikdo z její rodiny nemá české kořeny, maminka se díky pobytu v ČR naučila česky přibližně na úrovni A2, ale vzhledem k tomu, že

neabsolvovala žádný kurz, neumí dobře gramatiku a dělá mnoho chyb. České přátele R_A ještě nemá, má pouze přátele z Ukrajiny, kteří žijí v ČR a kteří jí v integraci pomáhají svými zkušenostmi. Mluví spolu ale pouze rusky a ukrajinsky. Respondentka by ráda v budoucnu měla i české přátele, aby mohla trénovat češtinu v přirozeném prostředí, dozvěděla se více o životě a zvycích v ČR a „lépe zapadla“.

Respondentka k získávání informací o ČR nejvíce používá internet, v malé míře pak také noviny. Zná český server *seznam.cz*, ale článek si tam zatím žádný nepřečetla. Nejvíce ji zajímá aktuální dění, počasí a program akcí, které se v Praze a v ČR konají, ale vzhledem k tomu, že tyto články nečte v češtině, jedná se opravdu pouze o získávání informací, nikoliv o trénink češtiny. Snaží se číst české knihy, dívat se na seriály a na anglické filmy v češtině, rozumí přibližně z 80 %.

Poslední část rozhovoru se týká již samotné české frazeologie. Respondentka se s ní během školních kurzů setkala, lektorka frazeologii prezentovala, ale respondentka se nikdy nesešla s tím, že by frazeologie byla zařazena do kurzu jako téma. Ji samotnou nikdy nenapadlo cíleně si vyhledat nějaký český frazém, přestože si po našem dotazu uvědomuje, že pro zvládnutí komunikační kompetence je znalost frazeologie velmi důležitá. Nedostatečná znalost frazeologie podle respondentky ztěžuje porozumění komunikace, respondentka uvádí, že frazeologismus může v cizím jazyce znamenat úplně něco jiného, než by předpokládala a nemůže si tedy pomoci kontextem. Další problém může být v tom, že frazeologismus vezme doslova a neuvědomí si, že se jedná o přenesený význam a že to znamená něco jiného. Tato respondentka si svou znalostí frazeologie vůbec nebyla jistá, na stupnici 0-10 (0 nejhorší, 10 nejlepší) se ohodnotila stupněm 3. Z rozhovoru bylo patrné, že respondentka má před frazeologismy velký respekt, neboť dokonce tvrdí, že je pro ni těžší zvládnout frazeologismy než gramatické učivo v učebnicích.²⁵ Jako důvod udává fakt, že se s frazeologií méně setkává, kdežto učivo gramatiky je jasně předkládané, a tak ví, že toho, co je napsané v učebnici (gramatika, koncovky apod.), se může držet. Oblast frazeologie ale pro ni není tak průhledná a systematická. Pokud by měla vybrat oblast a typ frazeologismů, kterým by mohla teoreticky nejvíce porozumět, byly by to určitě takové, které mají ekvivalenty v ukrajinském jazyce. Naopak jako nejtěžší vnímá frazeologismy historické.

Respondentka A spatřuje ve způsobu života v ČR velmi důležitý moment integrace. Na otázku, zda je přímá souvislost mezi znalostí frazeologie a tím, jestli žijeme v ČR nebo

---

²⁵ Vzhledem k osobní zkušenosti s výukou této respondentky, je namístě konstatovat, že gramatické učivo zvládá dobře, je to pozorná a pečlivá studentka, která si pravidla pamatuje a snaží se je využívat i v komunikaci. Můžeme tedy říct, že gramatika pro ni není takovou „hrozbou“ jako pro některé jiné studenty. Patrně i z tohoto důvodu si věří více v této oblasti nežli ve frazeologii.

v jiné zemi, odpovídá, že tak to nevidí. Mnohem podstatnější je to, jak tady cizinec žije, zda používá češtinu a s kým se stýká. Respondentka uvádí, že člověk, který žije v Ukrajině, může dokonce lépe znát české frazeologismy, než člověk, který žije v ČR, a to v situaci, kdy cizinec v ČR nikde aktivně češtinu nevyužívá. Jako příklad dává člověka, který tu sice bydlí, ale v práci nemluví česky, nemá české přátele a pokud jde do obchodu, jen nakoupí, zaplatí a nic neřekne. Takový pobyt v ČR je podle ní naprosto neefektivní, a proto člověk v Ukrajině může nastudovat frazeologii samostudiem lépe než on. Respondentka říká, že to podle ní hodně závisí na konkrétním člověku, ale obecně se dá konstatovat, že pokud nejsme v české společnosti, je zvládnutí frazeologie mnohem obtížnější.

3.1.2 Výsledky respondenta A

První respondentka odpověděla na všech 40 otázek, neznamenalo to ovšem, že by všechny otázky věděla. Při závěrečném zhodnocení přiznala, že její strategie byla taková, aby na všechno napsala alespoň nějakou odpověď.

Celková úspěšnost respondentky byla 55 %, tedy více než polovina (22) otázek byla zodpovězena bez chyby. Ve vstupním rozhovoru jsme se dozvěděli, že respondentka svou znalost frazeologie hodnotí stupněm 3, nyní bychom tedy mohli konstatovat, že její znalost je lepší, než předpokládala.

Frazému *má to v kapse* R_A nerozuměla, dokázala si přeložit jednotlivé komponenty, avšak s frazémem se nikdy nesetkala a ani ho neznala z jiného jazyka, v jejím mateřském jazyce, kterým je ukrajinština, se takový frazém nevyskytuje. Na frazém *smrdí korunou* respondentka odpověděla přesně opačně, jak se dozvíme později, nebyla zdaleka jediná. Ani tento frazém nemá v jejím rodném jazyce ekvivalent. Ve třetím frazému, *vyrazil s ním dveře*, respondentka nebyla schopná porozumět slovu *vyrazit* a odpověděla chybně. Ovšem i kdyby slovu rozuměla, ani zde by si nepomohla ekvivalentem z ukrajinštiny. I na frazém *má z toho vítr* respondentka odpověděla chybně, jednotlivých komponentům sice rozuměla, ale frazém neznala. Prvním správně zodpovězeným frazémem byl frazém *dívá se na to růžovými brýlemi*. Tento frazém zná velmi dobře nejen z ukrajinštiny, ale také z českého prostředí. Stejným případem je frazém *má obě ruce levé*, i v ukrajinštině je tento frazém, který znamená, že je někdo nešikovný. Frazém *má kliku* respondentka nebyla schopná správně vyhodnotit. Přestože jsme se ve vstupním rozhovoru dozvěděli, že umí německy, spojení s němčinou ji

v tomto případě vůbec nenapadlo. Navíc přiznává, že z němčiny toho již mnoho zapomněla. Ve frazému *co na srdci, to na jazyku* respondentka sice rozuměla jednotlivým slovům, ale význam frazému rozkrýt nedokázala. Respondentka si poté vzpomněla, že v ukrajinštině podobný frazém existuje, ale jejich podobnost si vůbec neuvědomila. Devátý frazém, *ví starou belu*, sice respondentka zodpověděla správně, ale v hodnotícím rozhovoru jsme se dozvěděli, že mu vůbec nerozuměla a odpověď pouze tipla. Pokud by tedy tento frazém byl zařazen do jiného oddílu a respondentka by na něj např. měla odpovědět vlastními slovy, měla by s odpovědí mnohem větší potíže. Význam frazému *má se jako prase v žitě* respondentka odhadla podle kontextu, rozuměla jeho částem i významu jako celku, chápala, že jde o to pozitivní význam, o to mít se dobře. Matně si vybavuje podobný frazém v ukrajinštině, ale přímým ekvivalentem si pomoci nemohla. Na další frazém odpověděla špatně, frazém *je to v suchu* nikdy neslyšela a ani nezná podobný z mateřského jazyka. Jednotlivým slovům ve frazému *vlez mi na záda* rozuměla, ale právě kvůli tomu smysl odhadla opačný. Doslovné lezení na záda si vyložila jako pomoc. Na žádný jiný ekvivalent si nevzpomněla, a tak si tento frazém vyložila po svém.

V následujících kulturně-historických frazémech si respondentka vedla lépe. Na frazém *musíme začít od Adama* odpověděla správně, přestože v ukrajinštině takový frazém není. Z biblické znalosti si ovšem odvodila, že Adam je začátek a frazém pochopila. Následující frazém, tedy je *starý jako Metuzalém*, respondentka naopak neznala, nikdy se s ním nesešla. Nebyla schopná odhadnout, co znamená *Metuzalém*. Kdyby ve frazému bylo slovo podobné ukrajinskému Mojsej, prý by pochopila, co to znamená, přestože přímo takový frazém v ukrajinštině nepoužívají, bylo by pro ni jednodušší rozkrýt motivaci. Spojení *leží jako Lazar* respondentka zná, odpověděla správně, protože ví, kdo to *Lazar* byl, a uvědomila si motivaci Bibli. V Ukrajinštině však takový frazém nenajdeme. Na jediný původní a citátový frazém, frazém *alea iacta est*, respondentka odpověděla chybně. Nerozuměla mu a ani jeho český překlad by jí nepomohl. Historii v tomto případě také neznala. Ovšem frazém *je to jeho Achillova pata* zná respondentka velmi dobře, v ukrajinštině používají toto spojení naprosto stejně a navíc zná i historii, která vede k tomuto frazému. Frazém *je to Pyrrhovo vítězství* respondentka nikdy neslyšela, ukrajinský ekvivalent neexistuje, přesto však odpověděla správně, neboť byla schopná analyzovat historickou motivaci. Vyjádření *je to šalamounské řešení* existuje i v ukrajinštině, proto byl tento frazém pro respondentku naprosto jasný. Poslední frazém první části zní *je to babylon*, jedná se také o biblický frazém, ale zde respondentka motivaci nerozšifrovala. Zhodnotila to tak, že si nemohla pomoci ukrajinským ekvivalentem, ale také asi dost dobře nezná Bibli.

V části B, kde respondentka měla porozumět situaci a vyjádřit ji pomocí frazému, vybrala správně jako první frazém *má z toho těžkou hlavu*, učinila tak ovšem pouze z kontextu, předtím frazém neznala. Frazém *řekla mi to mezi čtyřma očima* respondentka již několikrát slyšela v českém prostředí, a proto odpověděla správně. *Jablko nepadá daleko od stromu* je frazém, který najdeme i v ukrajinštině, respondentka opět odpověděla správně. Stejná situace nastává i u frazému *vodí ho za nos*, respondentka odpověděla správně, protože zná ekvivalent z mateřského jazyka. Rovněž frazeologismus *postavil se na vlastní nohy* je ekvivalentní v češtině i v ukrajinštině.

Výjimkou v této části je frazém *visí nad ní Damoklův meč*. Zde studentka chybně vybrala frazém *je jako fúrie*. Také tento frazém existuje v Ukrajinštině, ale respondentka špatně vyhodnotila situaci, která byla popsána. Do situace, která by měla vystihnout frazém *visí nad ní Damoklův meč*, jí „neseděla“ věta *nemůže být klidná*.²⁶

Další část, ve které respondenti vybírají synonyma, obsahovala dva kulturně-historické frazémy. Na první z nich, frazém *nosí sovy do Athén*, odpověděla R_A chybně. Tento frazém neznala, synonymní vyjádření *nosí dříví do lesa* také ne, avšak v ukrajinštině existuje podobný frazém, který si respondentka není schopná vybavit, pouze ví, že frazém s podobným významem někde slyšela. *Oko za oko, zub za zub* respondentka zná dobře, v ukrajinštině také existuje. Synonymum sice neznala, ale dokázala ho správně vyhodnotit, protože si byla schopná přeložit jednotlivé komponenty.

V části D, kde respondenti rovněž měli analyzovat dva frazémy, respondentka odpověděla nejdříve chybně, když jako opozitum k frazému *ráno moudřejší večera* vybrala frazém *ranní ptáče dál doskáče*. Respondentka při hodnocení dotazníku nevěděla, proč odpověděla chybně, patrně to bylo pouze z nepozornosti, neboť frazém *ráno moudřejší večera* i frazém *co můžeš udělat dnes, nenechávej na zítra* zná z ukrajinštiny a dokonce je sama používá. Druhý úkol v této části také nezodpověděla správně, k frazému *má srdce ze zlata* vybrala opozitum *má srdce na dlani*. Respondentka frazémům rozuměla, domníváme se tedy, že ji pouze zmátlo zadání. Na obě položky dotazníku odpověděla jako na synonyma.

V poslední části respondenti svými slovy popisovali, jak frazémům rozumějí. První frazém respondentka pochopila díky tomu, že v ukrajinštině existuje pro frazém *dej mi pokoj* ekvivalent. I v druhém (*má ho plné zuby*) a třetím (*tatínek je hlava rodiny*) případně odpověděla bezchybně a také díky ekvivalentu z ukrajinštiny. Frazém *vzal nohy na ramena* je podobný ukrajinskému frazému „vzal nohy do rukou“, který ovšem znamená „jít rychle“. Zde

---

²⁶ Tento frazém byl do dotazníku definován pomocí slovníku pořekadel, přirovnání a přísloví *Kdo jinému jámu kopá...* (Novotná, 2013).

je patrná interference²⁷, která vede k respondentčině domněnce, že *vzít nohy na ramena* znamená totéž a tudíž na tuto otázku odpověděla špatně. Frazému *nepřišla ani noha* respondentka rozuměla správně, přeložila si jednotlivé komponenty a význam odvodila. Na frazém *mlčí jako hrob* odpověděla rovněž díky ekvivalenty z MJ správně. Odpověď na frazém *to auto stálo dva melouny* byla chybná²⁸, respondentka si nebyla vědoma podobného frazému v MJ a v ČR nikdy takový frazém neslyšela. Naopak frazém *zapiš si to za uši* má svůj ekvivalent v ukrajinštině (překlad by zněl „zapiš si to na čelo“), a tak respondentka odpověděla dobře.

Poslední dva frazeologismy v dotazníku byly kulturně-historické. Na první z nich, *zasáhl ho Amorův šíp*, R_A odpověděla správně. Tento frazém zná rovněž z ukrajinštiny. I poslední frazém, *stála tam, jak ji pánbůh stvořil*, v ukrajinštině najdeme, ovšem respondentka odpověděla chybně. Jak uvádí v rozhovoru, celou větu špatně přečetla a pochopila ji jinak.

Respondentce ke správným odpovědím nejvíce pomohla znalost ekvivalentu z jiného jazyka, konkrétně se vždy jednalo o její mateřský jazyk, kterým je ukrajinština. Další jazyky jí dle jejích slov nepomohly. Správně byly často také zodpovězeny otázky, kde se respondentka mohla opřít o znalost Bible.

Poměr tradičních a kulturně-historických frazémů v dotazníku činil 27:13. Na kulturně-historické frazémy respondentka správně odpověděla sedmkrát, často díky mezinárodnímu přesahu a ekvivalentu v MJ, ale několikrát také díky znalosti Bible. Pouze v jednom případě byla respondentka schopná frazém, který neznala, analyzovat a vybrat správnou odpověď. Tradiční frazémy byly v dotazníku majoritní. Respondentka celkem odpověděla správně na 15 otázek z 27, přičemž ale na deset z nich díky znalosti stejného frazeologismu v MJ a na jednu otázku odpověď neznala, jednalo se pouze o tip. Z toho vyplývá, že schopnost pochopit tradiční český frazém bez znalosti ekvivalentu prokázala respondentka pouze čtyřikrát.

Díky tomu, že respondentka rok studovala češtinu poměrně intenzivně, dobře rozuměla slovní zásobě a jednotlivým komponentům frazémů. Její slabinu spatřujeme v tom, že češtinu v praxi používá jen velmi omezeně, a to především v opakujících se situacích, jako jsou nákupy v obchodech, rozhovory na kurzech češtiny, témata z učebnice (rodina, bydlení,

---

²⁷ Interference, negativní jazykový transfer: *negativní vliv jednoho jazyka při učení se druhého* (Šebesta et al., 2014, s. 40)

²⁸ Respondentka odpověděla „To auto je moc drahé“, ale tento typ odpovědi jsme pro výzkum stanovili jako nedostatečný, tedy chybný.

počasí). Sice se dle svých slov snaží číst české knihy a dívat se na české filmy, ale chybí jí pravidelný kontakt s českými reáliemi. Respondentka při rozhovoru uvedla, že články na internetu nevyhledává v češtině, ale je stále zvyklá číst je v ukrajinštině či ruštině.

Respondentka nemá české přátele, nepohybuje se v prostředí, které by ji nutilo používat češtinu. České frazémy se nemohly dostat do její aktivní slovní zásoby, setkává se s nimi jen zřídka. Můžeme konstatovat, že tradiční české frazémy R_A nezná. Respondentce se také několikrát přihodilo, že odpověděla chybně i na frazém, který má v jejím MJ ekvivalent. Tyto chyby přičítáme nedostatečné praxi s češtinou obecně, R_A ještě nemá tolik zkušeností, aby dokázala správně porozumět českým větám, přestože rozumí jednotlivým slovům.

Tab. 1: Odpovědi respondenta A

Frazém	<i>odpověď</i>	<i>důvod</i>
Část A.		
1. Má to v kapse.	x	neznalost frazému
2. Smrdí korunou.	x	interference z MJ
3. Vyrazil s ním dveře.	x	neznalost slova
4. Má z toho vítr.	x	neznalost frazému
5. Dívá se na to růžovými brýlemi.	✓	ekvivalent v MJ
6. Má obě ruce levé.	✓	ekvivalent v MJ
7. Má kliku.	x	neznalost slova
8. Co na srdci, to na jazyku.	x	neznalost frazému
9. Ví starou belu.	✓	neznalost slova, tip
10. Má se jako prase v žitě.	✓	pochopení situace
11. Je to v suchu.	x	neznalost frazému
12. Vlez mi na záda.	x	neznalost frazému
13. Musíme začít od Adama.	✓	znalost z Bible
14. Je starý jako Metuzalém.	x	neznalost slova
15. Leží jako Lazar.	✓	znalost z Bible
16. Alea iacta est.	x	neznalost slova
17. Je to jeho Achillova pata.	✓	ekvivalent v MJ
18. Je to Pyrrhovo vítězství.	✓	znalost z Bible
19. Je to šalamounské řešení.	✓	ekvivalent v MJ
20. To je babylon.	x	neznalost slova
Část B.		
1. Petr má neřešitelný problém a hodně starostí.	✓	pochopení situace
2. Řekla mi to, když jsme spolu byli sami.	✓	znalost frazému
3. Iveta má podobné vlastnosti a charakter jako její	✓	ekvivalent v MJ

maminka.		
4. Dělá si z něj legraci a on to neví.	✓	ekvivalent v MJ
5. Marek se odstěhoval od rodičů, bydlí teď sám a má novou práci.	✓	ekvivalent v MJ
6. Monika je v nebezpečné situaci, nemůže být klidná.	x	ekvivalent v MJ, nepochopení
Část C.		
1. Nosí sovy do Athén.	x	neznalost frazému
2. Oko za oko, zub za zub.	✓	ekvivalent v MJ
Část D.		
1. Ráno moudřejší večera.	x	ekvivalent v MJ, záměna
2. Má srdce ze zlata.	x	neznalost frazému
Část E.		
1. Dej mi pokoj.	✓	ekvivalent v MJ
2. Má ho plné zuby.	✓	ekvivalent v MJ
3. Tatínek je hlava rodiny.	✓	ekvivalent v MJ
4. Vzal nohy na ramena.	x	interference z MJ
5. Nepřišla ani noha.	✓	pochopení situace
6. Mlčí jako hrob.	✓	ekvivalent v MJ
7. To auto stálo dva melouny.	x	neznalost frazému
8. Zapiš si to za uši.	✓	ekvivalent v MJ
9. Zasáhl ho Amorův šíp.	✓	ekvivalent v MJ
10. Stála tam, jak ji pánbůh stvořil.	x	ekvivalent v MJ, nepochopení

Legenda:

- ✓ správná odpověď
- x chybná odpověď
- bez odpovědi

3.2 Respondent B

3.2.1 Charakteristika respondenta B

Respondent B je také žena, je jí 26 let, vystudovala vysokou školu se zaměřením na mezinárodní ekonomické vztahy. Nyní pracuje v Praze jako technická poradkyně. Narodila se v Moskvě a její mateřský jazyk je tedy ruština. Pochopitelně by také rozuměla ukrajinštině, neboť tyto jazyky jsou si velmi blízké. Z dalších jazyků zná nejlépe angličtinu, podle svých slov na úrovni C1. Dále umí španělsky na úrovni A1/A2 a německy na úrovni A2. Úroveň znalosti češtiny je na pomezí mezi B1/B2.

Mezi její zájmy patří především cestování. Dále se velmi ráda dívá na americké animované seriály a schází se se svými přáteli.

Respondentka do ČR, konkrétně do Prahy, přijela poprvé ve třinácti letech na týdenní exkurzi se školou. Navštěvovali pražské památky a poznávali Prahu. Vrátila se sem po téměř deseti letech v dubnu roku 2012 kvůli studiu a již tady zůstala, do Ruska se vrací jen za rodinou a kvůli administrativním záležitostem. Ještě před stěhováním do České republiky žila respondentka čtyři měsíce ve Florencii v Itálii, kam vycestovala s programem Erasmus. Za dobu tohoto pobytu však italštinu nestudovala, ani si ji nijak neosvojila, neboť používala jen angličtinu. Několik týdnů byla v Anglii na jazykových kurzech, jednalo se o studijní pobyt a žila přímo v anglické rodině, což jí pomohlo při studiu jazyka. V ČR v době rozhovoru žila přibližně tři roky, čtyři měsíce z toho byla v již zmiňované Itálii, jinak z ČR odjela pouze na dovolenou nebo do Ruska, ale to vždy maximálně na jeden týden.

V současné době je její účel pobytu již práce, respondentka neví, jestli zde zůstane, není si jistá, ale nevylučuje to. Doma se v ČR ale necítí. Zároveň se však už necítí doma ani v Moskvě. V ČR má nyní trvalý pobyt, nemusí již žádat o vízum. Nepřemýšlela o tom, zda by chtěla v budoucnosti získat české občanství, neboť žádný osobní pocit ji k tomu „nežene“.

Češtinu studuje tři roky, ale ne setrvale, vždycky nějaký čas chodí na kurzy a pak má pauzu. Záleží to také na tom, jaká je její situace. V době rozhovoru respondentka žádné jazykové kurzy nenavštěvovala, neboť zrovna měnila práci a byla ve zkušební době, a tak na kurzy nezbyvaly finance. Ovšem má v plánu s češtinou v budoucnu opět pokračovat. Když do České republiky přijela, chodila na intenzivní skupinové kurzy, kde výuka probíhala každý všední den pět hodin. Jako učebnice pro tento skupinový kurz byla zvolena učebnice *Chcete mluvit česky?*, která je pro rusky a ukrajinsky mluvící studenty uživatelsky přátelská. Dále pak navštěvovala individuální kurzy s rodilou mluvčí, které probíhaly 2-3krát týdně 90 minut

a ve kterých se pracovalo s učebnicí *Čeština pro cizince B2* (Kestřánková, Hlínová, Pečený, Štěpánková). Během kurzů byly respondentce prezentovány i autentické materiály, jednalo se o různá videa, krátké programy či zprávy. Respondentce byly také poskytovány shrnující tabulky a cvičení „šitá na míru“. Respondentčíným cílem bylo sehnat práci, kde by mohla používat český jazyk, protože v předchozí práci mluvila jen rusky a anglicky, ale bohužel se jí to zatím nepodařilo a v nové práci také hovoří jen anglicky. Česky se začala učit proto, aby tento jazyk mohla používat v každodenních situacích. Zastává názor, že pokud bydlí v ČR, měla by umět oficiální jazyk této země a nespokojit se s tím, že se v Praze všude domluví anglicky, popř. rusky.

Češtinu používá hlavně v obchodech a na ulici, mluví tedy s cizími lidmi, žádný osobní vztah s nimi nemá a neprobírá s nimi rozličná témata, spíše opakující se fráze. Češtinu nepoužívala ani tehdy, když studovala v Praze na univerzitě, neboť výuka probíhala v angličtině a se spolužáky mluvila anglicky nebo rusky. Bydlí sama, ale i tak se dá říci, že doma mluví rusky, protože po telefonu komunikuje se svojí rodinou nebo s ruskými přáteli.

Většinu informací o České republice získala z internetu, na českých stránkách někdy hledá, ale jen pokud jí zajímá určitá informace, např. když si potřebuje najít restauraci a podobné ryze praktické informace. V situaci, kdy tzv. „brouzdá“ na internetu, navštěvuje ruské stránky. V době rozhovoru respondentka nečetla žádnou českou knihu, ale v rámci jejího posledního kurzu četla úryvky z různých českých děl. Lektorkou jí pak byly zapůjčeny *Povídky z jedné a druhé kapsy* od Karla Čapka, které se snažila číst. Nerozuměla všemu, ale z kontextu příběhy chápala. V kurzu také poslouchala české písničky a překládala si je do ruštiny. Respondentka se obecně nedívá na filmy. Jak již bylo řečeno, má ráda seriály a na ty se dívá v angličtině, v češtině žádný seriál zatím neviděla.

V rodině nemají žádné české kořeny a ani nikdo češtinu neovládá. Nicméně respondentka si zde již našla české přátele. Má dvě české kamarádky, ale bohužel s nimi mluví anglicky. Obě dívky pobývaly v zahraničí a mají dobrou znalost angličtiny, takže zvolit tento jazyk je pro ně nejpřirozenější, neboť jsou si - co se úrovně znalosti nějakého jazyka týká - v angličtině nejbliže a komunikace je tak nejjednodušší. Respondentka ví, že kdyby s nimi mluvila česky, byl by to pro ni skvělý trénink, ale paradoxně jí v tom brání právě to, že jsou to její blízké kamarádky. Tvrdí, že sama ví, jak je těžké poslouchat někoho a povídat si s někým, kdo neumí dobře jazyk, a jak moc to ztěžuje běžnou konverzaci. Zdá se tedy, že ani hlubší vztah s rodilým mluvčím není zárukou toho, že si cizinec bude češtinu lépe osvojovat. Nicméně lze v tomto směru konstatovat, že integraci podporovat může a s největší pravděpodobností i podporuje, protože rodilý mluvčí může cizinci předávat spoustu informací

o ČR a životě v ní, i když se tato komunikace neodehrává v češtině. Tyto informace mohou být poskytovány záměrně, ale často se tak děje bezděčně - stejně automaticky je cizinec přijímá.

Při studiu češtiny v kurzech ji lektoři českou frazeologii prezentovali, dělo se tak ale především tehdy, když se nějaký frazém objevil v textu. V takovém případě ho lektoři vysvětlili a eventuálně předložili ještě jiné možnosti, jak stejnou informaci vyjádřit, nebo nabídli podobné frazémy. Vzhledem k tomu, že R_B v posledním kurzu pracovala s učebnicí *Čeština pro cizince B2*, kde je již více nových konverzačních témat a v textu či poslechu se vyskytují autentičtější projevy, respondentka díky tomu na rčení narážela častěji. Respondentka si nikdy nehledala české frazémy sama, i když si uvědomuje, že jsou pro komunikaci s rodilými mluvčími velmi důležité a jejich neznalost může způsobit značné potíže. Svou znalost české frazeologie hodnotí mezi stupni 2 a 3, podle svých slov totiž může snáze rozumět, když frazém slyší, ale nebyla by schopná překládat frazémy z ruštiny do češtiny. Pasivní znalost může mít tedy poměrně vysokou, ale aktivní nikoli, což hodnotí negativně a proto si nemyslí, že by o sobě mohla tvrdit, že českou frazeologii zná. Respondentka explicitně rozlišila svou znalost na pasivní a aktivní, přičemž ta aktivní podle ní dosahuje stěží hodnoty 1. Porozumět frazeologii je pro ni těžší než gramatickému učivu, podle ní to studentům dělá větší problémy. Předpokládá, že nejlépe bude rozumět frazeologismům, ve kterých nalezneme název nějakého zvířete, protože takové frazeologismy se vyskytují ve všech jazycích, i když třeba s odlišnými zvířaty. Ekvivalentní frazémy respondentka nezmínila, ale po konkrétní otázce připustila, že takové frazeologismy by ji také neměly dělat výraznější potíže. Naopak největší nepochopení očekává ve frazémech s vlastními jmény, protože každá země má své osobnosti a ona ty české příliš nezná. Kdyby se například ve frazému vyskytlo jméno známého českého zpěváka, nebyla by schopná odhadnout, co tímto frazémem chceme říci, a v komunikaci by se mohla velmi snadno ztratit. Pokud by to byla mezinárodní jména, pak by tento problém měl odpadnout.

Také respondentka B si uvědomuje důležitost způsobu života v ČR, považuje to zcela samozřejmě za důležitý moment integrace. Jako rozhodující faktory uvádí to, zda cizinec pravidelně mluví s rodilým mluvčím a jestli čte české noviny nebo knihy. Pokud jde přímo o frazeologii, tak se respondentka domnívá, že pro znalost české frazeologie je přínosnější čtení českých knih, protože v nejrůznějších příležitostech se můžeme s frazeologií setkat častěji než v novinových článcích.

3.2.2 Výsledky respondenta B

Respondentka B odpověděla na všechny otázky, správnou odpověď jsme u ní zaznamenali z 90 %, tedy u 36 položek. Stejně jako první respondentka chtěla odpovědět na všechny otázky, odpověděla tedy i v situaci, kdy si nebyla svou odpovědí jistá. Na čtyři položky respondentka nedokázala odpovědět správně, vždy se jednalo o frazémy tradiční. Zajímavé je, že respondentka na všechny kulturně-historické frazémy odpověděla bezchybně. Její znalost frazeologie výrazně předčila její očekávání, ve vstupním rozhovoru si v této oblasti vůbec nevěřila a tipovala, že rozumět by mohla zhruba 25 % frazémů.

V prvním oddíle dotazníku respondentka odpověděla pouze jednou chybně, a to u frazému *smrdí korunou*. Jak v hodnocení vysvětlila, nepovažuje svoji chybu za důsledek interference. Ví, že slovo *smrdět* má negativní význam a taktéž peníze vnímá v tomto smyslu spíše negativně, domnívala se, že frazém má přesně opačný význam, tedy že peníze jsou špatné a člověk, který jich má mnoho, je tím negativně poznamenán. U frazémů *má to v kapse*; *vyrazil s ním dveře*; *dívá se na to růžovými brýlemi*; *má obě ruce levé*; respondentka uvedla, že zná ekvivalenty z MJ. Ne vždy se jednalo o doslovné ekvivalenty, respondentka o odpovědích zodpovědně přemýšlela – například frazém *vyrazil s ním dveře* v ruštině ekvivalent nemá, ale respondentka si vzpomněla na podobný frazém, kde se v podobné souvislosti hovoří o schodech, a došlo jí, že význam bude stejný. Frazém *má z toho vítr* respondentka neznala, ale rozuměla jednotlivým komponentům a *vítr* považuje za něco negativního, proto i odpověď hledala negativní. Na frazém *má kliku* sice respondentka odpověděla správně, ale frazém neznala. Odpověď vybrala díky tomu, že od své lektorky věděla, co znamená slovo *klika*. Netušila sice, že s tím frazém nemá nic společného a že je to slovo převzaté z němčiny, ale zhodnotila to tak, že co otevírá dveře, musí být něco pozitivního. Frazém *co na srdci, to na jazyku* byl pro respondentku díky jednotlivým slovům průhledný, navíc si pomohla frazémem z ruštiny, kde je frazém „co má chytrý v hlavě, má hloupý na jazyku“. Díky tomu respondentka věděla, že mít něco „na jazyku“ znamená říkat to. I na frazém *ví starou belu* respondentka odpověděla správně, přestože nevěděla, co přesně slovo *bela* znamená. Pamatovala si, že jí lektorka vysvětlovala, že slovo *bela* znamená něco, co se již nepoužívá, a tak zvolila negativní odpověď. Význam odvodila i u dalšího frazému, který nikdy neslyšela, u frazému *má se jako prase v žitě*. Porozuměla, že význam tohoto frazému musí být pozitivní. U frazému *je to v suchu* si vzpomněla na ruský frazém „z vody vyšel suchý“, což znamená, že z něčeho člověk vyvázl bez újmy. Díky tomu pochopila situaci

a označila něco pozitivního, tedy „je to v pořádku“. Ke správné odpovědi na rčení *vlez mi na záda* respondentce opět pomohl podobný frazém z ruštiny.

Na všechny kulturně-historické frazémy R_B odpověděla bezchybně. Respondentce pomáhala znalost historie či Bible (*musíme začít od Adama; leží jako Lazar; je to jeho Achillova pata, je to Pyrrhovo vítězství, je to šalamounské řešení; je to babylon*). U některých frazémů uváděla, že ho zná i v ruštině, ale jako primární zdroj uváděla znalost historie. U frazémů *je starý jako Metuzalém* a *alea iacta est* si respondentka vzpomněla, že o nich od své lektorky slyšela. Citátový frazém respondentka ve svém jazyce nikdy neslyšela.

Část B respondentka opět zvládla na 100 %. Frazém *má z toho těžkou hlavu* respondentka pochopila díky schopnosti přeložit si jednotlivé komponenty. U ostatních tradičních frazémů (*řekla mi to mezi čtyřma očima; jablko nepadá daleko od stromu; vodí ho za nos; postavil se na vlastní nohy*) uvedla znalost ekvivalentů v MJ.

Kulturně-historický frazém *visí nad ní Damoklův meč* respondentka zná z MJ, ale opět uvedla, že mu rozumí díky znalosti historie.

Třetí část, kterou tvoří dva kulturně-historické frazémy, u kterých máme označit synonym, byla opět bezchybná. Frazém *nosí sovy do Athén* respondentka neznala, kdyby tam byl pouze ten, významu by patrně neporozuměla, ale znala frazém „nosí písek na pláž“. Frazém *nosí dříví do lesa* v ruštině zná také, ale nepoužívá ho často. Díky asociaci označila jako odpověď frazém *nosí sovy do Athén*. Frazémy *oko za oko, zub za zub* i *jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá* zná R_B z MJ, takže výběr pro ni byl jednoduchý.

V další části respondentka správně označila opozita frazémů. U všech frazémů (*Ráno moudřejší večera/co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítra; má srdce ze zlata/má srdce z kamene*) si pomohla mateřským jazykem a ekvivalenty v něm.

Poslední část, kde za úkol bylo odpovídat svými slovy, byla pro R_B nejobtížnější. Rčení *dej mi pokoj* zná z ruštiny, stejně jako frazémy *tatínek je hlava rodiny*. Situace u frazému *má ho plné zuby* je komplikovanější. Respondentka uvedla ekvivalent z MJ, který zní „leží mi v játrech“. Tomu by spíše odpovídal český frazém „leží mi v žaludku“, ale i tak respondentka uvádí, že tento ruský frazém ji k pochopení pomohl. Chybnou odpověď jsme zaznamenali u frazému *vzal nohy na ramena*, kdy respondentka podlehl vlivu ruštiny, kde podobný frazém dle jejích slov znamená „začít něco dělat“. Uvědomila si, že i v ruštině tento frazém může znamenat „utéct“, ale při vyplňování dotazníku ji to nenapadlo. Frazém *nepřišla ani noha* respondentka pochopila, nikdy ho ale neslyšela. Přirovnání *mlčí jako hrob* respondentka neznala, odpověděla chybně („využít z něj nějakou informaci“). Uvedla však, že z MJ by znala frazém „mlčí jako ryba“. Respondentka nezná hovorové výrazy pro

vyjadřování českých korun. Na frazém *to auto stálo dva melouny* nedokázala odpovědět správně. Domnívala se, že to znamená „zaplatit za něco více, než to skutečně stojí“. Při odpovědi ji ovlivnila ruština, vybavila si totiž rčení, kde se mluví o „vyjedeném vejci“. Tento frazém znamená zaplatit za něco víc, než je patřičné. Respondentka si myslela, že v ČR se místo toho používá meloun. Až při rozhovoru ji napadlo, že i v ruštině používají pro vyjádření milionu podobné „limon“, tedy citron. Nikdy se v ČR nesetkala s vyjádřením *meloun* pro milion. U frazému *zapiš si to za uši* R_B uvedla jako inspiraci ekvivalent z MJ („namotej si to na vousy“). Díky tomu vyhodnotila význam frazému *zapiš si to za uši* správně.

Na poslední dva frazémy (*zasáhl ho Amorův šíp a stála tam, jak ji pánbůh stvořil*) respondentka odpověděla správně. Na první z nich díky ekvivalentu v MJ a znalosti historie, na druhý díky ekvivalentu v ruštině, přímou souvislost s Biblií si zde neuvědomovala.

K odpovědím respondentce nejvíce pomáhala ruština, nejen doslovné ekvivalenty, ale R_B prokázala i schopnost přemýšlet o češtině v kontextu ruštiny. Kromě ruštiny jí pomáhala i znalost historie. Několikrát se stalo, že R_B sice znala ekvivalent v ruštině, ale uváděla, že k odpovědi jí pomohla spíše historická znalost. Tato respondentka navíc jako jediná absolvovala několikaměsíční kurz češtiny na úrovni B2, což její výsledky zajisté ovlivnilo. I když kurz nedokončila, což se stalo v důsledku změny práce a nedostatku financí na studium, témata na kurzech B2 jsou již náročnější a materiály více autentické. V učebnici *Čeština pro cizince B2* se setkávala s frazémy častěji, navíc na ně byla lektorkou upozorňována. Respondentka si tedy zvykla o frazémech mnohem více přemýšlet. K dobré znalosti ji také mohla dopomoci četba částí českých knih a poslechy písniček. Důležité je zmínit, že tato respondentka má velký talent na jazyky, umí jich několik, je přirozeně velmi inteligentní a nadaná. Bohužel má respondentka velmi málo praxe v komunikaci s rodilými Čechy. Její čeština je na velmi dobré úrovni, s frazémy se ale v praxi často nesetkává, jak také potvrdila v rozhovoru. Ani jednou R_B neuvedla, že by frazém znala z češtiny. Domnívá se, že několik frazémů již slyšela nebo viděla v učebnici (např. *vlez mi na záda*), ale jelikož si není jistá, můžeme konstatovat, že frazémy nezná díky praxi, ale jako zdroj jí slouží jiné oblasti. Používat původní české frazémy by respondentka aktivně nedokázala, ale frazémy s mezinárodním přesahem ano.

Tab. 2: Odpovědi respondenta B

Frazém	<i>odpověď</i>	<i>důvod</i>
Část A.		
1. Má to v kapse.	✓	ekvivalent v MJ
2. Smrdí korunou.	x	neznalost frazému
3. Vyrazil s ním dveře.	✓	ekvivalent v MJ, pochopení situace
4. Má z toho vítr.	✓	pochopení situace
5. Dívá se na to růžovými brýlemi.	✓	ekvivalent v MJ
6. Má obě ruce levé.	✓	ekvivalent v MJ
7. Má kliku.	✓	pochopení frazému
8. Co na srdci, to na jazyku.	✓	pochopení situace
9. Ví starou belu.	✓	tip
10. Má se jako prase v žitě.	✓	pochopení situace
11. Je to v suchu.	✓	ekvivalent v MJ, pochopení situace
12. Vlez mi na záda.	✓	ekvivalent v MJ, pochopení situace
13. Musíme začít od Adama.	✓	znalost z Bible
14. Je starý jako Metuzalém.	✓	znalost fražému
15. Leží jako Lazar.	✓	znalost z Bible
16. Alea iacta est.	✓	znalost fražému
17. Je to jeho Achillova pata.	✓	znalost historie
18. Je to Pyrrhovo vítězství.	✓	znalost historie
19. Je to šalamounské řešení.	✓	znalost z Bible, ekvivalent v MJ
20. To je babylon.	✓	znalost z Bible
Část B.		
1. Petr má neřešitelný problém a hodně starostí.	✓	pochopení situace
2. Řekla mi to, když jsme spolu byli sami.	✓	pochopení situace
3. Iveta má podobné vlastnosti a charakter jako její	✓	ekvivalent v MJ

maminka.		
4. Dělá si z něj legraci a on to neví.	✓	ekvivalent v MJ
5. Marek se odstěhoval od rodičů, bydlí teď sám a má novou práci.	✓	ekvivalent v MJ
6. Monika je v nebezpečné situaci, nemůže být klidná.	✓	znalost historie
Část C.		
1. Nosí sovy do Athén.	✓	pochopení situace
2. Oko za oko, zub za zub.	✓	ekvivalent v MJ
Část D.		
1. Ráno moudřejší večera.	✓	ekvivalent v MJ
2. Má srdce ze zlata.	✓	ekvivalent v MJ
Část E.		
1. Dej mi pokoj.	✓	ekvivalent v MJ
2. Má ho plné zuby.	✓	pochopení situace
3. Tatínek je hlava rodiny.	✓	ekvivalent v MJ
4. Vzal nohy na ramena.	x	interference z MJ
5. Nepřišla ani noha.	✓	pochopení situace
6. Mlčí jako hrob.	x	neznalost frazému
7. To auto stálo dva melouny.	x	neznalost frazému
8. Zapiš si to za uši.	✓	pochopení frazému
9. Zasáhl ho Amorův šíp.	✓	znalost historie, ekvivalent v MJ
10. Stála tam, jak ji pánbůh stvořil.	✓	ekvivalent v MJ

3.3 Respondent C

3.3.1 Charakteristika respondenta C

Třetí respondent je muž, je mu 28 let a v Rusku vystudoval šestiletý magisterský program na oboru computer science. Narodil se nedaleko ruské Kazaně, jeho mateřským jazykem je ruština. V současné době pracuje v Praze jako IT specialista.

Mezi jeho zájmy patří sport, rád chodí do fitness centra a sport sleduje i v televizi. Také rád hraje na kytaru a čte, ale sám přiznává, že nečte často.

Svoji češtinu by podle kritérií SERRu hodnotil na úrovni B2, dále umí velmi dobře anglicky, také na úrovni B2, ale angličtinu používá častěji - každodenně jako základní jazyk ve své práci. Pokud by měl říct, jestli zná lépe češtinu nebo angličtinu, velmi by váhal. Domnívá se, že ještě před rokem by to byla angličtina, ale dnes již možná lépe ovládá češtinu. Na škole se ještě učil tatarštinu, ale dosáhl jen základní úrovně (přibližně A1).

Do ČR přijel poprvé během svého studia vysoké školy. Nejprve se zúčastnil vědecké konference, která probíhala na Sibiři, ale poté chtěl poznat také evropskou úroveň podobné akce a sám kontaktoval profesora z pražské ČVUT, který ho následně pozval na konferenci v Praze. Respondent tedy přijel do Prahy, zúčastnil se dvoudenní konference, ale pobyt si protáhl na celý týden. Velmi se mu tady líbilo, nejen zmiňovaná konference, ale i město, lidé a podobně. Na nějaký čas se ještě vrátil do Ruska a pak se přestěhoval do Prahy, kde poté začal pracovat. Přestože respondent hodně cestoval, v žádné jiné zemi nikdy nebydlel. V době rozhovoru bydlel v Praze už čtyři a půl roku. V Čechách se mu líbí, zatím tady chce zůstat, ale jeho „snem“ nebyla přímo ČR, chtěl odjet z Ruska, pracovat někde v Evropě a získat zkušenosti. Rád by také získal zkušenost s prací například v Německu, ale v současné době to není aktuální, protože před rokem získal novou práci (v ČR tedy již druhou), která ho opravdu baví a nechce z ní odejít. Na otázku, kde je doma, odpovídá, že už vlastně neví a je to pro něj velmi těžké zhodnotit, protože nejprve bydlel s rodiči v malém městě, poté se přestěhoval za studiem do Kazaně a pak za prací do Prahy. Jako svůj domov by dnes již chápal Prahu, ale silný pocit domova cítí i u rodičů v Rusku. V ČR má nyní dlouhodobý pobyt, ale chtěl by mít trvalý, protože by to pro něj bylo jednodušší, než vyřizovat dokumenty např. kvůli pracovnímu povolení. V brzké době má v plánu podat o trvalý pobyt žádost a doufá, že uspěje. Motivace je pracovní, nikoli soukromá, rád by si pouze zjednodušil situaci v ČR. České občanství nepotřebuje, nevidí důvod k tomu, aby se ho snažil získat.

Respondent je v ČR sice už čtyři roky a šest měsíců, ale na kurzy češtiny chodil jen krátce. Předtím, než přijel do Prahy, se však již naučil základní slovní zásobu, fráze a obraty. Byl tedy schopen o sobě něco říct – např. jak se jmenuje, kdy se narodil, co dělá apod. V tomto momentu můžeme spatřit respondentovu snahu o to, aby jeho adaptace do českého prostředí byla snazší. Dospělý člověk se v tomto ohledu na takovou změnu bydliště připravuje patrně svědomitěji. Po svém příjezdu chodil dva měsíce na základní kurzy a pak už začal pracovat v angličtině a na kurzy nechodil. Před rokem změnil práci, potřeboval v ní používat i češtinu, a tak začal zase navštěvovat kurzy češtiny. Dva a půl měsíce chodil na gramatiku a pak asi čtyři měsíce na konverzační kurzy. Gramatické kurzy měl třikrát týdně 90 minut ve skupině čtyř lidí a konverzační kurzy pouze jednou týdně 90 minut, ale vzhledem k tomu, že kurzy byly v létě, nechodil nakonec každý týden, absolvoval odhadem asi osm lekcí. Z učebnic češtiny pro cizince zná jen *New Czech Step by Step* Lídy Holé, se kterou pracovali v prvním kurzu. Na konverzačních kurzech se již využívaly pouze autentické materiály, často související s respondentovou prací. V době rozhovoru nestudoval, ale češtinu si procvičuje každý den v práci.

Jak vidíme, motivace ke studiu češtiny byla dvojitá. Když respondent přijel do ČR, začal chodit na kurzy jednoduše proto, aby se zde dokázal domluvit a naučil se nějaké základy, které bude potřebovat v každodenním životě. Sám dodává, že pokud chce žít v ČR, je pro něj přirozené, aby znal češtinu a uměl ji používat. Když později sehnal práci, ve které musel umět česky, znovu začal studovat, tentokrát však „z povinnosti“, kvůli práci.

V současné době češtinu kromě běžných situací, které nastanou na ulici či v obchodě, používá v práci se svými kolegy a také se svými přáteli, které si v Praze našel. Ve svém bytě však používá pouze ruštinu. S českými kolegy či přáteli si často povídá i o české mentalitě, způsobu života, zvycích, o tom, co se v ČR děje apod. Aktuální informace však respondent získává hlavně na internetu (jmenoval například idnes.cz), kde si každý den čte nějaké články a sleduje novinky. Také se občas dívá na českou televizi, konkrétně na program *ČT 24*, kde poslouchá nejnovější zprávy a kauzy, a také se dívá na *ČT Sport*, kde sleduje zápasy s českým komentářem. Pokud potřebuje najít nějakou konkrétní neutrální informaci, hledá ji většinou v ruštině, ale je zvyklý si každý den otevřít svoje tři oblíbené webové stránky, z nichž je jedna ruská, jedna anglická a jedna česká, a na nich si číst, co se ve světě děje a jaké jsou hlavní zprávy dne. Nejvíce ho zajímá sport a aktuální dění (v době rozhovoru například často četl články o uprchlické krizi, která byla v Evropě tématem číslo jedna), ale v poslední době často hledá informace o divadelních představeních, protože začal v ČR chodit do divadla a na balet. Začal číst českou knihu *Osudy dobrého vojáka Švejka*, ale nedočel ji, protože je na něj příliš

dlouhá. Na české filmy se v poslední době dívá již bez titulků, rozumí asi z 80 %. Když navštíví kino, není pro něj problém jít na americký film s českými titulky, to rozumí 100 %, nejen proto, že umí dobře anglicky, ale i proto, že pokud si může přečíst české titulky, není problém jim porozumět. Na české filmy se dívá také, ale pouze na internetu nebo v televizi.

České kořeny respondent nemá, ale jeho švagr je Čech, se kterým R_C mluví česky, stejně jako se svými kolegy a přáteli v práci. V jeho rodině umí česky ještě sestra, která je sice Ruska, ale provdala se za Čecha žijícího v ČR, žije tu již sedm let a česky umí přibližně na úrovni C1, tedy jako zkušený uživatel, téměř rodilý mluvčí. Mezi jeho ostatní přátele však kromě zmiňovaných Čechů patří i Rusové a Bělorusové, kteří žijí v Praze. Pokud se sejdou všemi najednou, mluví rusky, neboť jeho čeští přátelé rusky umějí, nebo specifickým česko-ruským dialektem, který mají mezi sebou již zažitý. Přepínání jazykového kódu při jejich komunikaci není ničím neobvyklým. Nicméně platí to, že pokud mluví jen s českým kamarádem, mluví spolu česky.

Během svého studia v kurzech češtiny na frazeologismy s lektory naráželi, ale lekci, která by byla zaměřená speciálně na prezentaci českých frazeologismů, respondent nikdy nezažil. V každodenním životě se s frazeologismy setkává nejvíce v práci, proto si uvědomuje, jak je jejich znalost důležitá, nicméně podle něj záleží na tom, o jakého cizince se jedná. Ze svého pohledu to vidí tak, že např. pro Rusy není tak těžké porozumět některým českým frazémům, protože ruština často mívá podobné frazémy a cizinec jim tak může porozumět z kontextu a na základě vlastní zkušenosti. Toto tvrzení však negeneralizuje, vždy záleží také na tom, o jaký typ frazému se jedná, tedy např. jestli frazém má nějaký ekvivalent v jiném jazyce, nebo jestli je specifický pouze pro jeden jazyk. Sám však nedokáže odhadnout, které typy frazémů pro něj budou jednodušší a s kterými by naopak mohl mít problém. Po posledním roce, kdy respondent změnil pracovní prostředí, našel si nové české přátele mezi svými kolegy v práci a začal češtinu více používat a i ji více poslouchat okolo sebe, se podle něj jeho znalost české frazeologie o dost zlepšila a nyní by se ohodnotil stupněm 7. Má pocit, že je pro něj gramatika složitější než frazeologie, gramatiku totiž vnímá jako teorii a frazeologii jako praxi. I z tohoto důvodu si je stoprocentně jistý, že na znalost frazeologie nemá vliv to, jak dlouho cizinec v ČR žije, ale jakým způsobem v ní žije.

3.3.2 Výsledky respondenta C

Respondent C odpověděl na 38 otázek, u dvou položek odpověď neoznačil. Jeho úspěšnost byla 82,5 %, správně odpověděl na 33 otázek. Pokud R_C něčemu nerozuměl, snažil se odpověď alespoň tipnout. Chybnou odpověď jsme zaznamenali pětkrát. Chyboval v obou typech frazémů, ale častěji ve frazémech tradičních. U kulturně-historických frazémů jsme špatnou odpověď zaznamenali pouze jednou.

Frazém *má to v kapse* respondent C znal z češtiny, setkává se s ním. Naopak frazém *smrdí korunou* respondent nikdy neslyšel, domníval se stejně jako respondentka B, že peníze mají negativní význam a sloveso *smrdět* také a označil chybně odpověď *má mnoho peněz*. Frazém *vyrazil s ním dveře* sice respondent neznal, ale pochopil ho a díky tomu označil správnou odpověď. U rčení *má z toho vítr* respondent neoznačil dle dohodnutého systému²⁹ odpověď, přiznal, že měl s tímto frazémem problém a že to pro něj byla asi nejtěžší položka, ale kdyby označil odpověď, kterou si myslel, byla by správná. Tento frazém ale nikdy neslyšel. Frazém *dívá se na to růžovými brýlemi* respondent zná z MJ a občas ho i aktivně používá. U frazému *má obě ruce levé* respondent uvedl, že frazém nezná, ale pochopil ho. Druhý případ nezodpovězené otázky najdeme u frazému *má kliku* – respondent frazému nerozuměl, nikdy se s ním nesetkal, nevěděl, co znamená *klika*, domníval se, že frazém má něco společného s „klikem“ jako posilovacím cvikem. Zde můžeme vidět, že respondent zná slova, se kterými se v každodenním životě setkává – o *klice* na dveřích neslyšel, ale rád chodí do posilovny, kde s přáteli cvičí, a tak je v jeho aktivní slovní zásobě slovo „klik“. Rčení *co na srdci, to na jazyku* nebylo pro R_C problém, protože frazém zná z ruštiny. Další chybnou odpověď jsme zaznamenali u frazému *ví starou belu*, kde respondent nerozuměl výrazu *bela* a frazém ani nikdy neslyšel, tak si odpověď pouze tipl. Frazému *má se jako prase v žitě* respondent rozuměl správně díky tomu, že ho slyšel v českém pořadu v televizi a zapamatoval si ho. Rčení *je to v suchu* sice nikdy neslyšel, ale pochopil ho ze situace, stejně jako další frazém *vlez mi na záda*.

Mezi kulturně-historickými frazémy v první části dotazníku nalezneme pouze jednu chybnou odpověď. Při odpovědích na frazémy *musíme začít od Adama a je starý jako Metuzalém* pomohla respondentovi znalost Bible. Chybná odpověď byla u frazému *leží jako Lazar* způsobena neznalostí tohoto biblického příběhu. Citátový frazém *alea iacta est*

---

²⁹ Respondenti měli odpovědi zakroužkovat, v tomto případě však respondent u frazému udělal jen malou tečku.

respondent vůbec neznal, dokonce při rozhovoru přiznal, že ani neví, jak ho správně přečíst, jeho správná odpověď byla pouhý tip. Ani český překlad *kostky jsou vrženy* nezná. Ostatní kulturně-historické frazémy v této části respondent znal buď díky ekvivalentu v MJ (*je to jeho Achillova pata; je to Pyrrhovo vítězství; je to šalamounské řešení*), nebo díky znalosti Bible (*je to babylon*). U poslední frazému uvedl, že zná frazém související s babylónem i v ruštině, ale že se s ním často neseťkává, proto mu spíše pomohla znalost historie.

V části B odpověděl respondent správně na všechny položky. *Má z toho těžkou hlavu* se v ruštině ve stejném významu nepoužívá, respondent odpověděl správně díky vylučovací metodě, ostatní možnosti mu nepřipadaly adekvátní. Frazém *řekla mi to mezi čtyřma očima* zná z MJ, stejně jako frazémy *jablko nepadá daleko od stromu, vodí ho za nos a postavil se na vlastní nohy*. S některými frazémy, které zná z MJ, se ovšem setkal už i v české komunikační situaci.

Kulturně-historický frazém *visí nad ní Damoklův meč* zná respondent také z MJ, ale jako primární zdroj uvedl znalost historie.

Ve třetí části respondent chyboval v prvním frazému. Rčení *nosí sovy do Athén* nezná a neporozuměl mu, jeho synonymní vyjádření *nosí dříví do lesa* R_C zná z ruštiny. Rčení *oko za oko, zub za zub* zná z MJ a díky tomu odpověděl správně, pochopil totiž frazém *jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá* a vybral ho jako synonymum.

Vybírat frazém s opačným významem pro respondenta nebylo složité, odpověděl na obě položky správně. Frazém *ráno moudřejší večera* i jeho protějšek *co můžeš udělat dnes, nenechávej na zítra* zná R_C z MJ, stejně jako frazémy *má srdce ze zlata* a *má srdce z kamene*.

V poslední části respondent chyboval pouze jednou. Frazém *dej mi pokoj* zná respondent jak z ruštiny, tak z češtiny. Rčení *má ho plné zuby* slýchává a používá v češtině. Paradoxní je, že si nebyl schopný vybavit, zda takový frazém je v ruštině. Frazém *tatínek je hlava rodiny* zná velmi dobře z ruštiny, takže s odpovědí neměl problém. To ovšem nemůžeme konstatovat u frazému *vzal nohy na ramena*, kde respondent chyboval. Zde se opět projevil respondentův zájem o český jazyk, při rozhovoru uvedl, že po dotazníku se ptal svého českého kamaráda, co tento frazém znamená. Dříve se ale s frazémem neseťkal, a tak ho nepochopil, i když rozuměl jednotlivým komponentům. Frazém *nepřišla ani noha* respondent zná, ale není si jistý z jakého jazyka. Frazém *mlčí jako hrob* v ruštině není, ale respondent ho pochopil z jednotlivých slov. Hovorové vyjádření *pro milion korun* respondent z českého prostředí zná, odpovědět na frazém *to auto stálo dva melouny* pro něj tedy nebyl problém. Sám sice toto vyjádření nepoužívá, ale seťkává se s ním často. Frazém *zapiš si to za uši* respondent sice také nepoužívá, ale dokázal na něj odpovědět správně. Ví, že i v ruštině je

podobné vyjádření, ale opět se mu oba jazyky pletou do sebe a není schopen posoudit, který by uvedl jako zdroj znalosti.

Na poslední dva kulturně-historické frazémy (*zasáhl ho Amorův šíp a stála tam, jak ji pánbůh stvořil*) odpověděl R_C opět dobře, a to nejen díky ekvivalentům v MJ, ale i díky historické znalosti. Respondent se domnívá, že i s nimi se v českém jazyce setkal.

Respondent C prokazuje velmi dobrou znalost českého prostředí. Je typickým příkladem cizince, který je do české společnosti zapojen - má české kolegy v práci, přátele i člena rodiny. Přestože jeho čeština je dle něj na úrovni B2, dělá mnoho gramatických chyb, což je dáno tím, že kurzy češtiny absolvoval jen krátce a svoje znalosti tak má především „naposlouchané“. Používá hovorovou češtinu, nejen koncovky, ale i lexikum („kecat“, „chlastat“, „barák“ apod.). V mluveném projevu bychom jeho znalost češtiny stupněm B2 hodnotit mohli, pro znalost frazeologie se jeho způsob osvojování si češtiny zdá být jako výhoda.

Respondentovi (i dle jeho vlastních slov) k porozumění českých frazémů pomáhá znalost ruských frazémů, ale také historické souvislosti, a to zejména pro pasivní znalost. Kontakt s rodilými mluvčími mu umožňuje setkávat se s frazémy mnohem častěji, než je tomu u respondentů, kteří tuto možnost nemají. Díky tomu respondent několikrát uvedl, že frazém již v češtině zná. Jak jsme si mohli všimnout, respondentovi pomáhá nejen osobní kontakt s Čechy, ale také např. sledování českých pořadů. I díky tomu má respondent širokou slovní zásobu, nerozuměl pouze dvěma slovům (*klika, bela*). Nejvíce nového lexika získává dle svých slov patrně od kolegů v práci.

Respondent se na výsledky výzkumu velmi těšil, zajímaly ho odpovědi a jeho výsledky. Během hodnotícího rozhovoru se ptal na způsob a frekvenci použití frazémů, z čehož byl jasně patrný jeho zájem o češtinu. Sám si také všímal ostatních možností, které u položek byly na výběr a komentoval je. Je velmi dobře vidět, že respondent češtinu aktivně používá a rád by si svou sociokulturní kompetenci (nebo alespoň tuto její část) ještě zlepšil.

Zajímavým momentem při hodnotícím rozhovoru bylo respondentovo přiznání, že spoustu frazémů zná, ale už si vůbec není jistý, jestli z ruštiny, nebo z češtiny, protože je kolem sebe v českém prostředí slyší tak často, že je má silně zažitě a nedokáže označit jejich zdroj.

Tab. 3: Odpovědi respondenta C

Frazém	<i>odpověď</i>	<i>důvod</i>
Část A.		
1. Má to v kapse.	✓	znalost frazému
2. Smrdí korunou.	x	neznalost frazému
3. Vyrazil s ním dveře.	✓	pochopení situace
4. Má z toho vítr.	---	neznalost frazému
5. Dívá se na to růžovými brýlemi.	✓	ekvivalent v MJ
6. Má obě ruce levé.	✓	pochopení situace
7. Má kliku.	x	neznalost slova
8. Co na srdci, to na jazyku.	✓	ekvivalent v MJ
9. Ví starou belu.	✓	neznalost slova
10. Má se jako prase v žitě.	✓	znalost frazému
11. Je to v suchu.	✓	pochopení situace
12. Vlez mi na záda.	✓	pochopení situace
13. Musíme začít od Adama.	✓	znalost z Bible
14. Je starý jako Metuzalém.	✓	znalost z Bible
15. Leží jako Lazar.	x	neznalost slova
16. Alea iacta est.	✓	neznalost frazému, tip
17. Je to jeho Achillova pata.	✓	ekvivalent v MJ
18. Je to Pyrrhovo vítězství.	✓	ekvivalent v MJ
19. Je to šalamounské řešení.	✓	ekvivalent v MJ
20. To je babylon.	✓	znalost z Bible
Část B.		
1. Petr má neřešitelný problém a hodně starostí.	✓	pochopení situace
2. Řekla mi to, když jsme spolu byli sami.	✓	ekvivalent v MJ
3. Iveta má podobné vlastnosti a charakter jako její maminka.	✓	ekvivalent v MJ
4. Dělá si z něj legraci a on to neví.	✓	ekvivalent v MJ
5. Marek se odstěhoval od rodičů, bydlí teď sám a má	✓	ekvivalent v MJ

novou práci.		
6. Monika je v nebezpečné situaci, nemůže být klidná.	✓	znalost historie, ekvivalent v MJ
Část C.		
1. Nosí sovy do Athén.	x	neznalost frazému
2. Oko za oko, zub za zub.	✓	ekvivalent v MJ
Část D.		
1. Ráno moudřejší večera.	✓	ekvivalent v MJ
2. Má srdce ze zlata.	✓	ekvivalent v MJ
Část E.		
1. Dej mi pokoj.	✓	ekvivalent v MJ, znalost frazému
2. Má ho plné zuby.	✓	znalost frazému
3. Tatínek je hlava rodiny.	✓	ekvivalent v MJ
4. Vzal nohy na ramena.	x	neznalost frazému
5. Nepřišla ani noha.	✓	znalost frazému
6. Mlčí jako hrob.	✓	pochopení situace
7. To auto stálo dva melouny.	✓	znalost frazému
8. Zapiš si to za uši.	✓	znalost frazému, ekvivalent v MJ
9. Zasáhl ho Amorův šíp.	✓	znalost historie, ekvivalent v MJ
10. Stála tam, jak ji pánbůh stvořil.	✓	znalost historie, ekvivalent v MJ

3.4 Respondent D

3.4.1 Charakteristika respondenta D

Respondent D je žena, pochází z Ukrajiny a je jí 47 let. Má vysokoškolské vzdělání, vystudovala stomatologii a jako zubní lékařka i celý život pracuje. Jejím mateřským jazykem je ruština, studovala v ruštině, ale stejně dobře umí i ukrajinsky. Dále umí francouzsky, ale tento jazyk se učila jen ve škole, dosáhla pouze úrovně A1. S češtinou je na tom lépe, prozatím dosáhla úrovně B1. Ráda poslouchá hudbu a čte, avšak přiznává, že v současné době na to nemá vůbec čas a koníčky v podstatě nemá. Dokud ještě bydlela v Ukrajině, velmi ráda a často pracovala na zahradě a pěstovala květiny. Její další zálibou je cestování, ráda poznává svět. Z četby má nejraději poezii, zejména starší sovětské básníky.

Poprvé do ČR přijela asi před deseti lety s kamarádkami na týdenní dovolenou. V době rozhovoru byla v Praze tři a půl měsíce. S životem v cizí zemi má zkušenost z vysoké školy, pět let žila v ruském Petrohradu, ale to pro ni nebylo z hlediska adaptace tak složité, zejména proto, že ruština je její mateřština a Rusko je pro ni blízká země, a to nejen zeměpisně, ale i mentálně. V ČR chce udělat zkoušky ze stomatologie a pracovat tady jako zubní lékařka, proto se učí česky – chce mluvit s cizími lidmi v obchodech, ale také se svými pacienty a s novými přáteli, které si tu, jak doufá, brzy najde. Ráda by zde zůstala napořád, cítí se tu jako doma, už nevidí rozdíl mezi počasím, lidmi apod., všechno vnímá příjemně. Má zde svou rodinu, manžela a syna, v Ukrajině zůstala jen její maminka. O českém občanství zatím nepřemýšlela.

Češtinu studuje tři měsíce, navštěvovala intenzivní skupinové kurzy, každý den tři hodiny, přičemž první měsíc studovala dokonce hodiny čtyři. Za tři měsíce byla schopná dosáhnout úrovně B1, postupně pracovala s učebnicemi *New Czech Step by Step* a *Česky krok za krokem 2*. Výuku doplňovaly nakopírované materiály, vytvořená cvičení a tabulky a také některé kapitoly z učebnice *Čeština pro život 1*. Před svým příjezdem do ČR studovala češtinu dvakrát týdně po dobu dvou měsíců, učila ji rodilá mluvčí, která se narodila v ČR, ale před čtyřiceti lety se s rodiči odstěhovala na Ukrajinu, kde už zůstala. Respondentka znala číslovky, dny v týdnu, měsíce, několik slov z tématu rodina, lidské tělo a oblečení. O systému češtiny v té době respondentka moc nevěděla, lektorka ji učila jen slovní zásobu a fráze.

Na češtinu bude chodit i dál, aby ji nezapomněla, protože v současné době nemá moc příležitosti ji aktivně používat a mluvit s českými mluvčími. Nebude však zatím pokračovat na úroveň B2, jedná se o kurz nižší úrovně, kde ostatní studenti většinou s češtinou začínají,

a tak si respondentka všechno zopakuje a lépe zafixuje. Nedostatek možností pro aktivní používání češtiny vidí jako velký problém. Respondentka se hodně setkává s ruskými mluvčími, kteří v Praze žijí, a s nimi pochopitelně mluví rusky. Rusky mluví také doma. Češtinu používá pouze s lektorkou a občas v obchodech, nicméně už se nebojí mluvit česky i po telefonu a zkusit si tak něco domluvit. V posledních dvou až třech týdnech výuky ve škole trénovala mluvení a cítí, že se zlepšila.

Jako další velký přínos pro studium a zlepšování češtiny vidí možnost dívat se na české programy v televizi, ale zatím viděla jen pohádku, na kterou se dívala společně se studenty v jazykové škole, protože doma televizi neměla a také měla spoustu jiných starostí, Rozhodně ale chce svou češtinu zlepšovat i tímto způsobem. Informace o životě v ČR získává například v českém rádiu, které poslouchá, ale chce najít takové, kde bude více mluveného slova, aby mohla lépe trénovat. Když má čas, hledá na českém internetu (zná např. *slevomat.cz*), zkouší číst české noviny - inzeráty, kulturní akce apod. Zajímá ji všechno, co souvisí s ČR, zprávy, historie, legendy, knihy, a to nejen z důvodu zlepšení češtiny, ale také proto, že se chce dozvědět co nejvíce o zemi, kterou si vybrala pro svůj další život. Zkoušela číst adaptované legendy a také pohádku *O pejskovi a kočičce*, o které slyšela během kurzu. Tu ještě kombinuje s animovaným filmem, aby porozuměla co nejlépe. Těší se, až se bude dívat na něco dalšího a začne rozumět i bez titulků.

Prozatím nemá české přátele, ale ráda by je v budoucnu získala. Její syn umí česky na úrovni B2, absolvoval státní zkoušku a studuje již druhým rokem na české univerzitě v Českých Budějovicích. Respondentka s ním často řeší otázky týkající se češtiny. Synova přítelkyně je sice také rodilá Ruska, ale česky umí ještě lépe než on a také studuje českou univerzitu. Respondentka má v ČR i manžela, který v době rozhovoru také začal chodit na kurzy češtiny, aby se osamostatnil a zjednodušil si tím život v Čechách.

S frazémy velké zkušenosti nemá, nikdy se je cíleně neučila ani ve škole, ani sama. Vzpomněla si však, že během kurzu v učebnici *Česky krok za krokem 2* několikrát na frazém narazili, lektorka jim ho vysvětlila a prezentovala studentům také jeho použití. Jednou také v kurzu četli a psali frazeologismy související s číslovkami. Myslí si, že frazeologismy nejsou pro aktivní znalost příliš důležité a že je možné se domluvit bez nich. Stejně tak je toho názoru, že i pro pasivní porozumění není znalost tolik důležitá a že pochopí z kontextu, co chtěl mluvčí říct. Nicméně sama upozornila na to, že je to dané podobností obou jazyků, totiž že si dokáže přeložit jednotlivé komponenty frazeologismů a že v jazycích existují určité ekvivalenty, kterým bez problémů porozumí. Na již zmíněné stupnici znalosti frazeologie se hodnotí stupněm 5. Domnívá se, že přibližně polovině frazémů bude rozumět. Obtížnější je

pro ni znalost gramatiky, ale poukazuje především na to, že gramatiku a slovní zásobu by měla znát jako první a až potom se soustředit na praktičtější věci, jako je právě frazeologie. Zároveň si však uvědomuje, že právě malý důraz na mluvení a češtinu v praxi by vytkla kurzům češtiny. Z tohoto důvodu by raději absolvovala takovou formu výuky, která by kombinovala výuku gramatiky a rozvoje komunikační kompetence obsahující mimo jiné i frazeologii. Respondentka tvrdí, že by v kurzech měli studenti více mluvit a pokud by v kurzech více mluvili, určitě by i více používali frazémy. Respondentka vnímá jako samozřejmé fakt, že schopnost rozumět frazémům a používat je, je záležitostí integrace a komunikační schopnosti, nikoliv výuky a učení se. Pro respondentku je to velmi zajímavé téma, ráda by se zúčastnila nějakého doplňujícího kurzu, kde by měla možnost se s českými frazeologismy setkat, neboť se domnívá, že je to způsob, jak lépe proniknout do života v ČR. K jejich znalosti ovšem pouhá prezentace nestačí, aby si je zapamatovala, musí je sama používat a slyšet je kolem sebe.

Jak již respondentka zmínila, předpokládá, že nejvíce bude rozumět frazémům, které mají ekvivalenty v jejím mateřském jazyce. V ostatních typech frazeologismů si nevěří a domnívá se, že tam bude spíše tipovat.

3.4.2 Výsledky respondenta D

Respondentka D celkem odpověděla na 34 otázek, z čehož bylo 19 odpovědí správných (47,5 %) a 15 odpovědí chybných (37,5 %). Bez odpovědi tedy nechala šest otázek, její strategie byla neodpovídat na otázky, ve kterých něčemu neporozuměla.

Ve vstupním rozhovoru respondentka uvedla, že by mohla rozumět 50 % frazémů. Výsledky ukazují, že to sice byla méně než polovina, a tak respondentka svou znalost přecenila, ale nutno dodat, že jí chybělo jen pár správných odpovědí.

První frazém, *má to v kapse*, zůstal bez odpovědi. Respondentka sice porozuměla jednotlivým komponentům, ale s frazémem se nikdy nesetkala a nezná jeho ekvivalent ani v MJ, kterým je ruština. Frazému *smrdí korunou* respondentka sice porozuměla, ale kvůli vlivu ruštiny, kde je význam slov „páchnout“ a „vonět“ opačný, odpověděla chybně, a to přestože si tuto rozdílnost uvědomuje. Ve frazému *vyrazil s ním dveře* nerozuměla slovu *vyrazil*, z toho důvodu nevyplňovala žádnou odpověď. Další chybnou odpovědí byl frazém *má z toho vítr*, kde sice rozuměla jednotlivým slovům, ale neznala žádný ekvivalent, a proto

pro ni byl frazém jako celek neprůhledný. Naopak frazémy *dívá se na to růžovými brýlemi* a *má obě ruce levé* mají v ruštině doslovné ekvivalenty a R_D na ně odpověděla bez chyby. Frazém *má kliku* respondentka zodpověděla chybně, nebyla schopná přeložit si slovo *klika*, ale ani to by v tomto případě nehrálo roli, neboť žádný podobný frazém nezná. Během rozhovoru si ovšem respondentka uvědomila, že tento frazém slyšela na kurzech češtiny, bohužel si ho však nezapamatovala. Na frazém *co na srdci, to na jazyku* sice odpověděla také chybně, ale při rozhovoru si vzpomněla, že v ruštině existuje frazém, který rovněž vyjadřuje upřímnost. Neobsahuje ale stejné komponenty, proto si tyto frazémy respondentka nespojila. Ve frazému *ví starou belu* respondentka neporozuměla slovu *bela*, a tak na frazém neodpověděla vůbec. Frazém *má se jako prase v žitě* byl pro respondentku srozumitelný, dokázala ho přeložit a uvědomovala si, i když jen mlhavě, že podobný frazém s prasetem, který znamená totéž, v ruštině najít lze. Na frazém *je to v suchu* sice respondentka odpověděla správně, ale pouze podle intuice, když si přeložila jednotlivé komponenty, ekvivalent nezná. U frazému *vlez mi na záda* zvolila chybnou odpověď, slovům rozuměla, ale patrně právě kvůli tomu zvolila odpověď, která by více odrážela význam z překladu jednotlivých komponentů, tedy „pomůžu ti“.

V historicko-kulturní části odpověděla správně na první dva frazémy, tj. *musíme začít od Adama a je starý jako Metuzalém*. Ani jeden z těchto frazémů v ruštině neexistuje, ale ke správné odpovědi ji pomohla znalost Bible. Chybnou odpověď jsme zaznamenali u frazému *leží jako Lazar*, v ruštině tento frazém respondentka nezná. Původnímu latinskému frazému *alea iacta est* respondentka nerozuměla, v ruštině se nepoužívá a v ČR se s ním zatím nesetkala. Ani české verzi *kostky jsou vrženy* by nebyla schopná porozumět. Frazém *je to jeho Achillova pata* je v ruštině naprosto stejný, takže s odpovědí R_D neměla problém. V dalším frazému, *je to Pyrrhovo vítězství*, respondentka nerozuměla slovu *vítězství*, a tak neodpověděla vůbec. I kdyby frazém dokázala přeložit, nedokázala by odpovědět, neboť v ruštině se tento frazém nepoužívá a respondentka nezná ani tento motiv z Bible. Naopak rčení *je to šalamounské řešení* můžeme najít i v ruštině, takže tady opět problém s odpovědí nebyl. Frazém *to je babylon* respondentka údajně slyšela na kurzu češtiny, ale nepamatovala si, co znamená. Při rozhovoru si uvědomila motivaci Biblí a odpověď už vyvodila.

Do první situace v druhé části respondentka vybrala špatný frazém, ale nedokáže říct, proč nevybrala frazém *má z toho těžkou hlavu*. Během rozhovoru totiž už situaci pochopila bez problémů a správnou odpověď by vybrala. *Má těžkou hlavu* se v Rusku nepoužívá. I na frazém *řekla mi to mezi čtyřma očima* odpověděla chybně, ale situaci pochopila během rozhovoru a již by odpověděla správně. Frazémy *jablko nepadá daleko od stromu; vodí ho za*

nos a postavil se na vlastní nohy respondentka zná z MJ, situaci analyzovala dobře a vybrala správné frazémy.

Frazém *visí nad ní Damoklův meč* se vyskytuje i v ruštině, ale respondentka neodpověděla správně, situaci nepochopila.

V části C, kde najdeme frazémy se stejným výrazem, byl výsledek této respondentky 50 %. Na první frazém odpověděla chybně, slova si sice přeložila, ale protože se s frazémem nikdy nesetkala, vybrala špatnou odpověď. Naopak frazém *oko za oko, zub za zub* i jeho synonymum *jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá* respondentka zná z MJ a odpověděla správně.

Frazém *ráno moudřejší večera i co můžeš udělat dnes, nenechávej na zítra* R_D zná z ruštiny a zvolit odpověď pro ni tedy neznamenal problém. U frazému *má srdce ze zlata* ale respondentka opět chybovala. Vybrala synonymní frazém, tato chyba patrně vznikla tím, že respondentka zapomněla, že má vybírat opačný význam, neboť oba frazémy, i opačný frazém *má srdce z kamene*, najdeme v ruštině.

V poslední části respondentka odpověděla mj. správně na první tři frazémy. Frazém *dej mi pokoj* zná z ruštiny, frazém *má ho plné zuby* také (i když v ruštině se používá „má ho plnou pusou“) a rovněž frazém *tatínek je hlava rodiny* má ekvivalent v ruštině. Na frazém *vzal nohy na ramena* odpověděla R_D chybně, neboť se nechala ovlivnit již zmiňovaným významem podobného frazému v ruštině. Během rozhovoru si respondentka opět vzpomněla, že se s tímto frazémem setkala na kurzu češtiny. Frazému *nepřišla ani noha* R_D rozumí, i když v ruštině se tento frazém nepoužívá. Respondentka si však byla schopná frazém přeložit a význam pro ni byl odvoditelný. Frazém *mlčí jako hrob* má v ruštině ekvivalent, tudíž i zde byla odpověď správná. Na frazém *to auto stálo dva melouny* odpověděla chybně, nerozuměla vyjádření *dva melouny*. Při rozhovoru si žádnou spojitost s ruštinou neuvědomila, ale chvíli po něm nám respondentka sdělila, že v ruštině používají z důvodu podobnosti slov pro milion „limon“ a že nyní už je jí toto vyjádření zcela jasné. Frazém *zapiš si to za uši* sice v ruštině nenalezneme, ale existuje podobný frazém „namotej si to na vousy“, a díky němu respondentka odpověděla dobře.

Poslední dva frazémy v historicko-kulturní části zodpověděla respondentka chybně, přestože oba můžeme najít v jejím MJ. Během rozhovoru však sama pochopila, co znamená frazém *zasáhl ho Amorův šíp* a v tu chvíli by odpověděla správně. Ve frazému *stála tam, jak ji pánbůh stvořil* respondentka jako problém označila slovo *pánbůh*, protože nebyla schopná pochopit, proč je napsáno jako jedno slovo, a tak v něm nepoznala slovo *bůh*.

Respondentce ve správných odpovědích nejvíce pomáhala ruština. Nestalo se, že by frazém neznala v ruštině a pomohla by jí ukrajinština, kterou ovládá stejně dobře. Vliv jiných jazyků jsme nezaznamenali žádný. V několika případech respondentce pomohla znalost Bible a několikrát se také stalo, že k správné otázce stačilo frazém přeložit a pochopit celkový význam.

Ze 13 historicko-kulturních frazémů respondentka správně odpověděla na pět z nich, vždy ji však pomohl ekvivalent z MJ nebo znalost Bible. Ani jednou respondentka nebyla schopná frazém vyhodnotit pouze z pochopení slov a situace. Musíme si ovšem uvědomit, že R_D nezkoušela tipovat odpovědi. Ze 14 správných odpovědí na tradiční frazémy jsme zaznamenali 11 odpovědí díky ekvivalentu v MJ. Ze třech zbývajících odpovědí ji v jednom případě pomohl velmi podobný frazém v MJ, který ji navedl k pochopení výrazu. Ve dvou případech respondentka prokázala schopnost porozumět frazému, se kterým se nikdy dříve nesetkala.

Respondentka D ze všech oslovených pobývá v ČR nejkratší dobu a také za sebou má nejkratší dobu studia češtiny, což se odrazilo nejen ve znalosti slovní zásoby ve frazémech, ale samozřejmě také ve znalosti frazému jako celku. U R_D jsme zaznamenali nejnižší úspěšnost správných odpovědí.

Tab. 4: Odpovědi respondenta D

Frazém	<i>odpověď</i>	<i>důvod</i>
Část A.		
1. Má to v kapse.	---	neznalost slova
2. Smrdí korunou.	x	interference z MJ
3. Vyrazil s ním dveře.	---	neznalost slova
4. Má z toho vítr.	x	neznalost frazému
5. Dívá se na to růžovými brýlemi.	✓	ekvivalent v MJ
6. Má obě ruce levé.	✓	ekvivalent v MJ
7. Má kliku.	x	neznalost slova
8. Co na srdci, to na jazyku.	x	neznalost frazému
9. Ví starou belu.	---	neznalost slova
10. Má se jako prase v žitě.	✓	ekvivalent v MJ
11. Je to v suchu.	✓	pochopení situace
12. Vlez mi na záda.	x	neznalost frazému
13. Musíme začít od Adama.	✓	znalost z Bible
14. Je starý jako Metuzalém.	✓	znalost z Bible
15. Leží jako Lazar.	x	neznalost frazému
16. Alea iacta est.	---	neznalost slova
17. Je to jeho Achillova pata.	✓	ekvivalent v MJ
18. Je to Pyrrhovo vítězství.	---	neznalost slova
19. Je to šalamounské řešení.	✓	ekvivalent v MJ
20. To je babylon.	x	neznalost slova
Část B.		
1. Petr má neřešitelný problém a hodně starostí.	x	nepochopení situace
2. Řekla mi to, když jsme spolu byli sami.	x	nepochopení situace
3. Iveta má podobné vlastnosti a charakter jako její	✓	ekvivalent v MJ

maminka.		
4. Dělá si z něj legraci a on to neví.	✓	ekvivalent v MJ
5. Marek se odstěhoval od rodičů, bydlí teď sám a má novou práci.	✓	ekvivalent v MJ
6. Monika je v nebezpečné situaci, nemůže být klidná.	x	ekvivalent v MJ, nepochopení
Část C.		
1. Nosí sovy do Athén.	x	neznalost frazému
2. Oko za oko, zub za zub.	✓	ekvivalent v MJ
Část D.		
1. Ráno moudřejší večera.	✓	ekvivalent v MJ
2. Má srdce ze zlata.	x	záměna
Část E.		
1. Dej mi pokoj.	✓	ekvivalent v MJ
2. Má ho plné zuby.	✓	ekvivalent v MJ
3. Tatínek je hlava rodiny.	✓	ekvivalent v MJ
4. Vzal nohy na ramena.	x	interference
5. Nepřišla ani noha.	✓	pochopení situace
6. Mlčí jako hrob.	✓	ekvivalent v MJ
7. To auto stálo dva melouny.	x	neznalost frazému
8. Zapiš si to za uši.	✓	pochopení situace, ekvivalent v MJ
9. Zasáhl ho Amorův šíp.	---	ekvivalent v MJ, nepochopení
10. Stála tam, jak ji pánbůh stvořil.	x	ekvivalent v MJ, neznalost slova

3.5 Respondent E

3.5.1 Charakteristika respondenta E

Posledním respondentem je žena, která pochází z Moldávie a je jí 26 let. Na Ukrajině vystudovala bakalářský program zaměřený na lingvistiku angličtiny, ale nejvyšší dosažené vzdělání (inženýr) následně získala na pražské soukromé vysoké škole v oboru management cestovního ruchu. Jejím mateřským jazykem je ruština. V současné době pracuje jako lektorka jazyků v pražské jazykové škole, která se zaměřuje na rusky mluvící klientelu. Současně si zařídila malé vlastní studio jógy, které se rovněž soustředí na rusky mluvící klienty.

Vzhledem ke svému oboru studia je respondentka jazykově dobře vybavená, angličtinu hodnotí na úrovni B2, ale přiznává, že v minulosti byla její znalost vyšší, patrně dokonce C1. Na úroveň C1 se ale naopak postupem času dostala její znalost češtiny. Během svých studií se učila i španělsky, rozumí, ale aktivní znalost není příliš vysoká – úroveň A2. Samozřejmě umí i ukrajinsky, ale i zde platí, že jazyk nepoužívá aktivně, rozumí, ale neumí mluvit, tudíž také úroveň A2.

Mezi její zájmy patří hlavně jóga, které se věnuje i profesionálně, ale také cestování, hudba a kino.

Do Prahy a ČR obecně přijela poprvé před pěti lety, tedy v roce 2010 a od té doby zde žije. Nejednalo se o návštěvu, respondentka sem přijela rovnou s cílem zde zůstat a studovat, přestože nikdy předtím v ČR nebyla. Měla jasnou představu o tom, jakou školu bude studovat a kdy do ní nastoupí, což mělo být hned tři týdny po jejím příjezdu. Respondentka byla v té době velmi mladá, bylo jí 21 let, ale přesto to nebyla její první zkušenost s bydlením v zahraničí. Jak jsme se již dozvěděli, narodila se v Moldávii, kde vyrostla a prožila tam 17 let, ale pak se odstěhovala do Kyjeva a svou první vysokou školu studovala na Ukrajině, přibližně 500 km od svého domova. Jak sama říká, nebylo to pro ni jednoduché, obzvláště první rok hodnotí jako velmi těžký, neboť byla mladá a nastalo pro ni hned několik změn – nástup na vysokou školu, změna bydliště, cizí země, odloučení od rodiny i přátel atd. Po čtyřech letech v Kyjevě se odstěhovala do Prahy, a přestože přiznává, že začátky v zemi, kterou nezná a jejíž jazyk neovládá, nebyly snadné, zkušenost s životem na Ukrajině jí hodně pomohla. Svou roli ve snazší adaptaci na nové prostředí hrál samozřejmě i věk a také to, že se jí v Praze velmi líbilo a cítila se zde příjemně. Zvykla si během jednoho až dvou měsíců. Respondentka chce v ČR zůstat, má zde práci, našla si českého přítele, za kterého se dokonce vdala, což je bezesporu jeden z hlavních důvodů, proč se tady již cítí jako doma.

Než přijela do Prahy, navštěvovala v Kyjevě lekce češtiny, které probíhaly jednou týdně přibližně čtyři měsíce. Naučila se základní fráze, něco z gramatiky, ale jak říká, nestačilo to na to, aby se tady dobře domluvila a „fungovala“, necítila se jistě, což ji velmi omezovalo. Její lektorka byla žena, která pracovala na české škole v Kyjevě a v minulosti dokonce pracovala přímo v ČR, ale čeština nebyla její mateřský jazyk, tím byla ruština.

Po příjezdu do Prahy začala navštěvovat skupinový intenzivní kurz, který probíhal pětikrát týdně, a to vždycky celý den. Tento kurz byl pouze na tři týdny, ale respondentka říká, že se v něm opravdu mnoho naučila. Když za tři týdny skládala zkoušky na vysokou školu, kde byla nutná znalost češtiny na úrovni B1, neměla s testem problémy. Respondentka si nemůže vzpomenout, jakou používali učebnici, nebyla to příliš známá učebnice a navíc s ní nakonec stejně pracovali jen občas. V kurzu často využívali kopie materiálů z jiných zdrojů.

Po přijímacích zkouškách už do žádného kurzu češtiny nechodila, nastoupila hned na vysokou školu a začala studovat v češtině, což ze začátku pochopitelně pro respondentku bylo velmi těžké. Sice zvládla gramatiku, ale slovní zásobu ještě neměla rozsáhlou, a tak hodně četla, aby si ji co nejrychleji rozšířila. Přihlásila se do městské knihovny, kde četla nejen knihy, které měla povinně přečíst do školy, ale také si hledala témata, která ji osobně zajímala. Každý den se pohybovala v českém prostředí a nesnažila se si kolem sebe tvořit ruskou komunitu. Později češtinu potřebovala i v práci, pracovala totiž v českém fitness centru, kde vedla lekce v češtině. To už dnes sice nedělá, ale češtinu používá ve své druhé práci, kde učí ruský mluvící studenty češtinu. Často vede kurzy pro začátečníky, kterým v prvních lekcích vysvětluje principy a gramatiku češtiny pouze v ruštině a později přidává více češtiny.

Její manžel neumí rusky, což znamená, že respondentka doma používá opravdu jenom češtinu. Výhradně česky mluví také s přáteli manžela. Sama přiznává, že přátelé z její strany jsou rusky mluvící a s těmi mluví jen rusky, ale díky manželovi má častý kontakt s rodilými mluvčími češtiny. Česky mluví také s celou manželovou rodinou. Nikdo z její rodiny nemá v ČR žádné předky, nemluví česky a ani v ČR nežije.

Jako hlavní informační zdroj jí sloužil a stále slouží internet. Na jiném než českém internetu již něco vyhledává jen někdy. Záleží prý na tom, co hledá, ale respondentka si svoji motivaci ani neuvědomuje a nedokáže říct, co ji vede k tomu, aby něco vyhledávala v češtině a něco v ruštině. Samozřejmě je pouze to, že v češtině vyhledává kulturní akce v Praze nebo v ČR. Nejvíce ji kromě nich zajímají pracovní věci, a to jak k lektorování jazyků, tak k lektorování jógy. Ráda čte knihy v češtině, ale české autory moc nevyhledává, pamatuje si jen, že četla *Osudy dobrého vojáka Švejka* a nějakou knihu od Milana Kundery. Jinou četbu

v češtině než tu na internetu nevyhledává, časopisy nebo noviny čte jen např. v kadeřnictví nebo v letadle. Na filmy se většinou dívá s manželem, z toho plyne, že se dívá jen na filmy v češtině a viděla i několik českých filmů. Dokonce šla několikrát na český film i do kina, ale častěji tam navštěvuje filmy zahraniční, vždy ale s českými titulky. Na filmy v češtině se zkoušela dívat od začátku svého pobytu v ČR, ale nejdřív moc nerozuměla. Postupně se to zlepšovalo a přibližně po dvou letech v ČR už rozuměla všemu a mohla se na filmy dívat bez problému.

S frazeologií se během svých kurzů setkala pouze náhodně, neabsolvovala žádnou lekci, která by jako téma stanovila českou frazeologii. Ani ona sama se je cíleně neučila, ale pokud narazila na nějaký v textu, ve filmu apod., chtěla si ho zapamatovat. Když mluvila s rodilým Čechem a komunikace obsahovala i nějaký frazém, respondentka se mluvčího nebo záhy nějakého jiného Čecha jednoduše zeptala, co frazém znamená a co tím chtěl říct. Z vlastní zkušenosti ví, že nepochopení smyslu frazému může vést k nepochopení celého jádra komunikace. Díky četbě, televizi a komunikaci s rodilými mluvčími se tak frazémy naučila zcela přirozeně a bez nutnosti systémové výuky. Vzhledem k tomu, že respondentka byla velmi pečlivou studentkou, bylo pro ni nabytí znalostí z frazeologie těžší než gramatika. Gramatiku měla přehledně prezentovanou od lektorek, mohla se ji naučit, ale znalost frazeologie přicházela (a stále přichází) postupně a ruku v ruce s integrací do českého prostředí. Způsob života v ČR pokládá za hlavní faktor toho, do jaké míry znají cizinci české realie, v našem případě frazeologismy.

Svou znalost hodnotí stupněm 8, ale přiznává, že stále ještě jednoznačně převažuje pasivní užívání frazémů nad aktivním. Nicméně se domnívá, že již některé frazeologismy do svých projevů automaticky začleňuje. Jako teoreticky nejprůhlednější typy frazeologismů hodnotí frazeologismy, pro které zná ekvivalenty z jiných jazyků, ale také kulturně-historické frazémy, a to za předpokladu, že se jedná o nadnárodní kulturu.

3.5.2 Výsledky respondenta E

Poslední respondentka dosáhla velmi dobrého výsledku, odpověděla na všech 40 otázek, přičemž odpověděla správně na 90 % z nich. Chybnou odpověď jsme zaznamenali pouze čtyřikrát.

Frazém *má to v kapse* sice v respondentčině MJ, kterým je ruština, nemá ekvivalent, nicméně respondentka byla schopná vyhodnotit význam frazému ze situace, z kontextu. Problém jsme opět mohli spatřit při odpovědi na frazém *smrdí korunou*. I v tomto případě jsme zaznamenali chybnou odpověď ovlivněnou významem slovesa v ruském jazyce. Třetí i čtvrtý frazém (*vyrazil s ním dveře; má z toho vítr*) rovněž respondentka neznala, ale opět byla schopná analyzovat frazém a přijít tak na správnou odpověď. Frazémy *dívá se na to růžovými brýlemi* a *má obě ruce levé* zná respondentka z MJ, tudíž zde se správnou volbou odpovědi neměla problém. Správně odpověděla rovněž na frazém *má kliku*; zde díky tomu, že tento frazém často slychává a jeho význam již dobře zná. U frazému *co na srdci, to na jazyku* respondentka zmínila, že zná podobný frazém i z MJ. Jediná položka, které respondentka opravdu nerozuměla, se týkala frazému *ví starou belu*. Zde odpověděla chybně a v rozhovoru přiznala, že netuší, co *stará bela* znamená, a proto nerozumí celému frazému. S dalšími tradičními frazémy respondentka neměla problémy, frazém *má se jako prase v žitě; je to v suchu* a *vlez mi na záda* zná respondentka díky životu v ČR, několikrát tyto frazémy již slyšela.

Znalost kulturně-historických frazémů byla u R_E 100 %. Frazém *musíme začít od Adama*, jak již bylo několikrát zmíněno, v ruštině není, ovšem i této respondentce k pochopení frazému stačila znalost Bible. S frazémem *je starý jako Metuzalém* se respondentka několikrát setkala a i když v ruštině není, již mu díky pobytu v ČR rozumí. Naopak s frazémem *leží jako Lazar* se sice nikdy nesetkala, ale jeho význam odvodila. Mezinárodnímu frazému *alea iacta est* rozuměla bez problému a jeho motivaci historií si uvědomila. I když nám respondentka sdělila, že se běžně v ruštině nepoužívá, existuje i tam. Frazémy *je to jeho achillova pata*, *je to Pyrrhovo vítězství* a *je to šalamounské řešení* se dle respondentky vyskytují i v jejím MJ. Poslednímu frazému v této části, *je to babylon*, porozuměla R_D díky znalosti Bible. Jak nám sdělila, jako frazém se toto spojení v ruštině nepoužívá.

V druhé části byla respondentčina úspěšnost 100 %. U všech frazémů (tradičních *má z toho těžkou hlavu; řekla mi to mezi čtyřma očima; jablko nepadá daleko od stromu; vodi ho za nos; postavil se na vlastní nohy* i kulturně-historického *visí nad ní Damoklův meč*) uvedla, že zná ekvivalenty v MJ. U posledního přirovnání také konstatovala, že v ruštině se moc často nepoužívá, ale k pochopení by ji pomohla i pouhá znalost historie.

Část, kde respondentka měla označit synonymní frazém, byla opět správně zodpovězena na 100 %. Přestože frazém *nosí sovy do Athén* nikdy neslyšela a ani nezná žádný podobný frazém v ruštině, dokázala vybrat správnou odpověď díky porozumění ostatním

frazémům, které byly předloženy v nabídce. Logickou dedukcí pak pochopila, co frazém *nosi sovy do Athén* znamená.

Celkovou úspěšnost srazila čtvrtá část dotazníku, kde respondentka nedokázala ani jednou odpovědět správně. Při hodnotícím rozhovoru se ukázalo, že tyto nesprávné odpovědi mají původ v chybném porozumění zadání. Chyby očividně vznikly nedostatečnou soustředěností na zadání úkolu, neboť respondentka odpovědi znala. Tuto domněnku podporuje i fakt, že respondentka vybrala, stejně jako v předchozím oddíle, synonymní frazeologismy. Při rozhovoru nám sdělila, že účelově vybírala synonyma.

V poslední části byla ovšem opět stoprocentní. Všechny frazémy vysvětlila správně. Frazém *dej mi pokoj a má ho plné zuby* respondentka zná z českého prostředí. Na rozdíl od ostatních respondentů nevedla jako důvod znalosti frazému *dej mi pokoj* ekvivalent v MJ³⁰, což nám ukazuje na skutečnost, že některé frazémy už vnímá jako tradiční pro český jazyk, nikoliv jako překlad z MJ. Následující frazémy (*tatínek je hlava rodiny; vzal nohy na ramena; nepřišla ani noha a mlčí jako hrob*) respondentka zná z MJ. Velmi zajímavé ovšem je, že na rozdíl od ostatních respondentů R_E uvedla, že frazém *vzal nohy na ramena* může i v ruštině znamenat „utéct“ (ostatní respondenti odpovídali pouze „jít rychle“). *To auto stálo dva melouny* bylo pro respondentku průhledné sdělení, běžně se s *melounem* jako s vyjádřením *milionu* v ČR setkává. Frazém *zapiš si to za uši* respondentka opět zná z MJ, ale nikoliv jako doslovný ekvivalent, jedná se spíše o podobné vyjádření.

Jako zdroj pro znalost posledních kulturně-historických frazémů (*zasáhl ho Amorův šíp; stála tam, jak ji pánbůh stvořil*) respondentka uvedla MJ, i když v posledním případě dodala, že v ruštině je frazém trochu odlišný.

Respondentka E dosáhla spolu s respondentkou B nejlepšího výsledku. Pokud bychom připustili, že část D respondentka nezvládla kvůli chybě z nepozornosti, její výsledek by byl ještě mnohem lepší (pouhé dvě chyby). I zde musíme konstatovat, že respondentce často pomáhal MJ, ovšem mnohokrát její správné odpovědi vycházely z praxe, kterou získala díky pobytu v ČR. Znalost Bible v tomto případě nehrála takovou roli, protože se několikrát stalo,

---

³⁰ S určováním ekvivalentu v MJ je zcela logicky problém, neboť každý respondent si pod pojmem ekvivalent vybavuje něco jiného. Pro někoho je ekvivalent pouze doslovný překlad, pro jiného to může být frazém, který je založen na stejné motivaci či frazém, ze kterého jde i pouze odvodit podobný význam v jiném jazyce. S tímto problémem jsme se museli při analýze dotazníků vypořádat. Často jsme se snažili o to, aby respondent řekl přímo onen ekvivalent, nebo jsme se explicitně ptali, jestli je ekvivalent doslovný. Ovšem ani to nám nemohlo zaručit jednotné posuzování, neboť frazémům se stejným významem je v jazyce mnoho a každý respondent si tak mohl vzpomenout na jiný (např. *má toho plné zuby – má toho po krk*). Rovněž je podstatné, že nám primárně nejde o to, jestli frazém má či nemá ekvivalent, ale o to, co respondentovi dle něj samého ke znalosti frazému pomáhá.

že respondentka sice chápala motivaci Bibli, nicméně jako důvod porozumění frazému uváděla praxi. Ani zde jsme nezaznamenali, že by ke správným odpovědím respondentky přispěla znalost dalšího cizího jazyka.

Na kulturně-historické frazémy respondentka vždy znala správnou odpověď, u tradičních frazémů byla úspěšnost nižší, ale i tak velmi dobrá. Kdybychom se již dále nevěnovali chybám vzniklými nepozorností, došli bychom k velmi zajímavému výsledku. Respondentka E se sice jednou nechala ovlivnit svým mateřským jazykem (*smrdí korunou*), ale pouze jednou se stalo, že frazému nerozuměla. S frazémem *ví starou belu* se nikdy nesešla a význam slova *bela* nezná. Díky způsobu jejího života jsou znalosti této respondentky výborné. R_E jako jediná studovala VŠ v češtině, což ji donutilo velmi rychle zvládnout česky jazyk. Navíc díky své profesi lektorky používá češtinu v práci. Jako jediná používá češtinu i doma.

Tab. 5: Odpovědi respondenta E

Frazém	<i>odpověď</i>	<i>důvod</i>
Část A.		
1. Má to v kapse.	✓	pochopení situace
2. Smrdí korunou.	x	interference z MJ
3. Vyrazil s ním dveře.	✓	pochopení situace
4. Má z toho vítr.	✓	pochopení situace
5. Dívá se na to růžovými brýlemi.	✓	ekvivalent v MJ
6. Má obě ruce levé.	✓	ekvivalent v MJ
7. Má kliku.	✓	znalost frazému
8. Co na srdci, to na jazyku.	✓	ekvivalent v MJ
9. Ví starou belu.	x	neznalost slova
10. Má se jako prase v žitě.	✓	znalost frazému
11. Je to v suchu.	✓	znalost frazému
12. Vlez mi na záda.	✓	znalost frazému
13. Musíme začít od Adama.	✓	znalost z Bible
14. Je starý jako Metuzalém.	✓	znalost frazému
15. Leží jako Lazar.	✓	pochopení situace
16. Alea iacta est.	✓	mezinárodní frazém, znalost
17. Je to jeho Achillova pata.	✓	ekvivalent v MJ
18. Je to Pyrrhovo vítězství.	✓	ekvivalent v MJ
19. Je to šalamounské řešení.	✓	ekvivalent v MJ
20. To je babylon.	✓	znalost z Bible
Část B.		
1. Petr má neřešitelný problém a hodně starostí.	✓	ekvivalent v MJ
2. Řekla mi to, když jsme spolu byli sami.	✓	ekvivalent v MJ
3. Iveta má podobné vlastnosti a charakter jako její maminka.	✓	ekvivalent v MJ
4. Dělá si z něj legraci a on to neví.	✓	ekvivalent v MJ
5. Marek se odstěhoval od rodičů, bydlí teď sám a má novou práci.	✓	ekvivalent v MJ
6. Monika je v nebezpečné situaci, nemůže být klidná.	✓	znalost historie,

		ekvivalent v MJ
Část C.		
1. Nosí sovy do Athén.	✓	pochopení situace
2. Oko za oko, zub za zub.	✓	ekvivalent v MJ
Část D.		
1. Ráno moudřejší večera.	x	záměna
2. Má srdce ze zlata.	x	záměna
Část E.		
1. Dej mi pokoj.	✓	znalost frazému
2. Má ho plné zuby.	✓	znalost frazému
3. Tatínek je hlava rodiny.	✓	ekvivalent v MJ
4. Vzal nohy na ramena.	✓	ekvivalent v MJ, znalost frazému
5. Nepřišla ani noha.	✓	ekvivalent v MJ
6. Mlčí jako hrob.	✓	ekvivalent v MJ
7. To auto stálo dva melouny.	✓	znalost frazému
8. Zapiš si to za uši.	✓	ekvivalent v MJ
9. Zasáhl ho Amorův šíp.	✓	ekvivalent v MJ
10. Stála tam, jak ji pánbůh stvořil.	✓	ekvivalent v MJ, pochopení situace

3.6 Shrnutí výsledků studií

3.6.1 Výsledky frazémů

Následující část popisuje frazémy, které se svými výsledky pohybují v krajních hodnotách – tedy takové frazémy, na něž buď respondenti odpovídali správně (4-5 správných odpovědí), nebo naopak chybně (0-1 správných odpovědí). Účelem je poukázat na možné příčiny těchto shodných odpovědí, můžeme se pokusit identifikovat nejčastější zdroje znalosti frazémů a současně problémy, které respondenti s některými frazémy měli.

Nejprve se věnujeme frazémům, které pro respondenty z nějakého důvodu byly známé. Prvním z nich je frazém *dívá se na to růžovými brýlemi*. U tohoto rčení jsme zaznamenali pět správných odpovědí, zdá se tedy, že respondenti s odpovědí neměli žádný problém. Důvod je jednoduchý, všichni shodně uvedli, že znají přesný ekvivalent z MJ.

Dalším bezchybně zodpovězeným rčením je *má obě ruce levé*. Většina respondentů se shodla, že frazém zná z MJ. Respondent C uvedl, že frazému porozuměl skrz jednotlivá slova. Jelikož se jedná o respondenta, který v hodnotícím rozhovoru přiznal, že se mu již pletou frazémy z českého a ruského jazyka, domníváme se, že v tomto případě i jemu pomohl MJ.

Přirovnání *má se jako prase v žitě* znalo rovněž všech pět respondentů. Respondenti, kteří češtinu používají v každodenních komunikačních situacích (R_C a R_E) uvedli, že frazém znají z českého prostředí. R_D se domnívá, že v ruštině existuje podobný frazém, R_A a R_B shodně uvedli, že toto přirovnání je jasné díky překladu jednotlivých komponentů.

Na frazém *je to v suchu* odpověděli správně čtyři respondenti, pouze R_A frazému neporozuměla. R_B si pomohla podobným frazémem v ruštině, ale rovněž jako R_C a R_D uvedla, že frazém je pochopitelný z jednotlivých slov. R_E frazém zná z českého prostředí, již se s ním několikrát setkala.

V první části všichni respondenti správně odpověděli na frazém *musíme začít od Adama*. Všichni se také shodli, že takový frazém v jejich MJ není, ale že k jeho pochopení stačí elementární znalost biblického příběhu o začátku lidstva.

Přirovnání *je starý jako Metuzalém* znali čtyři respondenti. R_A nerozuměla slovu, resp. jménu, Metuzalém. R_B uvedla, že o frazému slyšela od lektorky češtiny a pamatovala si, že je to „něco starého“. Znalost Bible pomohla R_C a R_D. Pouze R_E frazém již slyšela v ČR.

Rčení *je to jeho Achillova pata* znají všichni respondenti díky ekvivalentu v MJ a také díky znalosti historie.

Je to Pyrrhovo vítězství neznala pouze R_D, která nebyla schopná frazém přeložit. Ostatní respondenti uvedli jako zdroj porozumění ekvivalent v MJ či znalost historie.

Rčení *je to šalamounské řešení* znají všichni respondenti díky ekvivalentu v MJ.

Pouze respondentka D nedokázala správně odpovědět na frazémy *má z toho těžkou hlavu* a *řekla mi to mezi čtyřma očima*. Tato respondentka studuje češtinu nejkratší dobu a u těchto frazémů nebyla schopná popis situace správně pochopit. Ostatní respondenti frazém buď znali z MJ, nebo ho díky překladu jednotlivých komponentů dokázali pochopit. R_A uvedla, že se s frazémem již setkala.

Všech pět respondentů odpovědělo správně na následující tři tradiční frazémy – *jablko nepadá daleko od stromu; vodí ho za nos; postavil se na vlastní nohy a oko za oko, zub za zub*. V ruštině i ukrajinštině existují ekvivalenty těchto frazémů, proto jejich pochopení nedělalo respondentům problémy.

U frazému *dej mi pokoj* není situace tak přímočará. I zde všech pět respondentů označilo správnou odpověď, nicméně jejich důvody už byly různé. Respondenti C a E opět uvedli, že se s frazémem setkávají. Ostatní respondenti uvedli ekvivalent. Z těchto výsledků usuzujeme, že frazém *dej mi pokoj* je v češtině více frekventovaný, neboť respondenti, kteří pravidelně mluví s Čechy, tento frazém již velmi dobře znají.

Naprosto stejné výsledky vykazuje i frazém *má ho plné zuby*. Zatímco R_A, R_B i R_D frazému porozuměli díky ekvivalentu v MJ (z jejich vyjádření víme, že se nejedná o doslovný ekvivalent), R_C a R_E ho znají z českého prostředí.

Frazém *tatínek je hlava rodiny* znají všichni respondenti ze svých MJ. Tento frazém je dle jejich vyjádření naprosto běžnou součástí jejich jazyka.

Frazém *nepřišla ani noha* ekvivalent dle respondentů v ruštině a v ukrajinštině není, ale jelikož se skládá z velmi jednoduchých slov, není pro ně těžké mu porozumět, proto opět zaznamenáváme pět správných odpovědí.

Přirovnání *mlčí jako hrob* respondenti znají z ukrajinštiny, správně odpověděli všichni kromě R_B, která tento frazém nikdy neslyšela a nepochopila ho.

I na frazém *zapiš si to za uši* odpověděli všichni správně. Jako zdroj uvedli buď ekvivalent (opět se nejedná o ekvivalent doslovný, ale o podobné vyjádření), nebo pochopení frazému z jednotlivých slov.

Čtyři respondenti znali odpověď na frazém *zasáhl ho Amorův šíp*. Jedná se o internacionální frazém, který má svůj ekvivalent jak v ruštině, tak v ukrajinštině. Respondentka D nedokázala frazém správně pochopit, přestože při rozhovoru připustila, že se

v jejím MJ vyskytuje ekvivalent, kompozice frazému na ni patrně byla příliš složitá a zmatlá ji.

Frazémů, o kterých bychom mohli říci, že je respondenti opravdu neznají, v tomto výzkumu není mnoho. Prvním z nich je frazém *smrdí korunou*, na který nedokázal správně odpovědět ani jeden respondent. Přestože se domníváme, že frekvence použití tohoto frazému je vysoká, respondenti se s ním buď vůbec nesetkali, nebo pokud ano (což je podle našeho názoru u některých pokročilejších uživatelů češtiny pravděpodobnější), dokázali přeložit jednotlivé komponenty a celkový význam si odvodili z nich, přičemž už dále nezjišťovali, zda je jejich domněnka správná. Respondenti jako důvod své chybné odpovědi uváděli interferenci z MJ. Význam sloves „vonět“ a „páchnout“ je v češtině opačný než v jejich MJ, a proto respondenti bojují i se slovesem „smrdět“ – neví, jaký význam mu mají přiřadit. Pokud respondentům jejich znalost češtiny dovoluje rozumět tomuto slovesu správně, tedy jako synonymu ke slovesu „páchnout“, nastává druhý problém tohoto frazému – respondenti si spojí peníze s něčím negativním, tedy v tom smyslu, že mít peníze je špatné a člověk od nich „smrdí“. To je velmi zajímavý moment. Rodilí Češi, kteří se s tímto frazémem setkávají, mají jeho význam natolik zažitý, že je nenapadne o něm více přemýšlet. Zastáváme názor, že pokud bychom to udělali, nemohli bychom rusky mluvícím respondentům jejich vysvětlení nijak „zazlívát“ a mohli bychom ho považovat za logické. Také se domníváme, že respondenti se s frazémem nemají šanci často setkat, neboť je to frazém typický pro určité komunikační situace – nazvěme je „rozhovory s přáteli o nepřátelích“, jinými slovy pomluvy. Nemyslíme si, že by se naši respondenti do takových situací dostávali často.

S frazémem *vzal nohy na ramena* měli respondenti velké problémy, za což může fakt, že v ruštině i ukrajinštině najdeme frazém, který je hodně podobný, ale jeho význam je jiný. Správnou odpověď u tohoto frazému napsala jen R_E, která se s ním v češtině již několikrát setkala.

Posledním neprůhledným frazémem je již několikrát zmiňovaný frazém *ví starou belu*. Na tento frazém sice odpověděli správně dvě respondentky, ale ani jedna jeho význam neznala, jednalo se o pouhé tipy. Jak je konstatováno výše, i rodilí mluvčí češtiny znají slovo *bela* pouze z frazémů. Do dotazníku byl zařazen ze dvou důvodů, které spolu souvisí. Prvním z nich je původ slova *bela* - kousek ruské historie se dostal do dnes již tradičního českého frazému, což se vzhledem k volbě respondentů jeví jako atraktivní spojení. Druhým důvodem je to, že frazém je pro Čechy nerozložitelný a význam slova *bela* je velmi zastřený. Zajímalo nás tedy, zda pro rusky mluvící respondenty není vzhledem k jeho původu průhlednější. Jak se ukázalo, respondenti tento frazém vůbec neznají.

Tab. 6: Souhrn správných odpovědí

Frazém	správné odpovědi
Část A.	
1. Má to v kapse.	3
2. Smrdí korunou.	0
3. Vyrazil s ním dveře.	3
4. Má z toho vítr.	2
5. Dívá se na to růžovými brýlemi.	5
6. Má obě ruce levé.	5
7. Má kliku.	2
8. Co na srdci, to na jazyku.	3
9. Ví starou belu.	2
10. Má se jako prase v žitě.	5
11. Je to v suchu.	4
12. Vlez mi na záda.	3
13. Musíme začít od Adama.	5
14. Je starý jako Metuzalém.	4
15. Leží jako Lazar.	3
16. Alea iacta est.	3
17. Je to jeho Achillova pata.	5
18. Je to Pyrrhovo vítězství.	4
19. Je to šalamounské řešení.	5
20. To je babylon.	3
Část B.	
1. Petr má neřešitelný problém a hodně starostí.	4
2. Řekla mi to, když jsme spolu byli sami.	4
3. Iveta má podobné vlastnosti a charakter jako její maminka.	5
4. Dělá si z něj legraci a on to neví.	5
5. Marek se odstěhoval od rodičů, bydlí teď sám a má novou práci.	5
6. Monika je v nebezpečné situaci, nemůže být klidná.	3

Část C.	
1. Nosí sovy do Athén.	2
2. Oko za oko, zub za zub.	5
Část D.	
1. Ráno moudřejší večera.	3
2. Má srdce ze zlata.	2
Část E.	
1. Dej mi pokoj.	5
2. Má ho plné zuby.	5
3. Tatínek je hlava rodiny.	5
4. Vzal nohy na ramena.	1
5. Nepřišla ani noha.	5
6. Mlčí jako hrob.	4
7. To auto stálo dva melouny.	2
8. Zapiš si to za uši.	5
9. Zasáhl ho Amorův šíp.	4
10. Stála tam, jak ji pánbůh stvořil.	3

3.6.2 Porovnání výsledků respondentů

Nyní bychom rádi porovnali výsledky respondentů. I když naše zjištění nemůžeme generalizovat, pokusíme se shrnout tendence, které provázejí tento výzkum. Toto shrnutí se zabývá odpověďmi na frazémy z odlišného hlediska, než tomu bylo u jednotlivých respondentů. Pokusíme se do výsledků nezapočítávat vliv mateřského jazyka a historických znalostí.

První respondentka správně odpověděla na 22 položek dotazníku. Domníváme se, že toto číslo by mohlo být o hodně vyšší, pokud by R_A měla české přátele nebo by češtinu mohla používat v práci. Absence možnosti češtinu používat v praxi je u ní velmi viditelná. Respondentka sice ovládá češtinu, dokáže se domluvit, rozumí bez problémů a zvládla i přijímací zkoušky na VŠ, ale s frazémy nemá mnoho zkušeností. Je v ČR již dva roky, cítí se zde dobře, má práci, nastoupí na VŠ, ale stále je obklopena ruskou komunitou. Doufala, že se to změní s nástupem do školy, ale jak nám sdělila při hodnotícím rozhovoru, na VŠ má pouze rusky mluvící spolužáky. Pokud bychom totiž při shrnutí jejích výsledků nepočítali frazémy, které zná z MJ a frazémy, k jejichž znalosti jí stačila znalost Bible či historie, správných odpovědí bychom napočítali jen šest, z toho jedna je navíc tip. Respondentka uvedla, že ze všech 40 frazémů si z českého prostředí pamatuje jen jeden (*řekla mi to mezi čtyřma očima*). U tohoto frazému jako jediná uvedla, že jeho ekvivalent v MJ nezná.

Respondentka B dosahuje lepší úrovně češtiny než R_A, předpokládáme tedy, že i její výsledky budou lepší. To se nám potvrdilo, R_B odpověděla dobře na 36 položek dotazníku. Domníváme se, že její výsledky jsou ovlivněné především tím, že respondentka se v kurzu B2 setkala s několika frazémy a další jí lektorka vysvětlovala. Velký vliv na její výsledky dle nás má i její přirozená inteligence, hodně o odpovědích přemýšlela a snažila se vždycky najít nějakou spojitost přes MJ. Pokud bychom do jejích výsledků nezapočítávali frazémy, u kterých uvedla znalost Bible, historie, či ekvivalent v MJ, odpověděla by dobře na 15 položek, i když jednou se také jednalo o tip. To považujeme za opravdu dobrý výsledek. Kdybychom se ale zaměřili pouze na frazémy, u kterých R_B uvedla, že je již zná z českého prostředí, byla by to pouhá dvě rčení.

Respondent C si češtinu osvojuje přirozenou cestou, absolvoval sice kurz, ale jen krátkodobý, většinu svých znalostí získal díky praxi. Dle našeho názoru gramatiku ovládá méně, než by po čtyřech a půl letech mohl. Chybí mu sice systematické učení, ale jeho schopnost se do české společnosti zapojit je vysoká. Díky tomu, že má české kolegy, přátele i člena rodiny, dobře češtině rozumí, zná lexikum a velmi dobře ovládá hovorovou češtinu.

Respondent odpověděl správně na 33 položek dotazníku. Kdybychom vyřadili frazémy, které R_C zná z MJ a díky historii a znalosti Bible, respondent správně odpověděl na 15 položek, dvakrát z toho se jednalo o tip, přesto je jeho výsledek dle našeho názoru velmi dobrý. Jeho zkušenosti s češtinou se lépe ukážou při zaměření na počet frazémů, které zná respondent z českého prostředí. Znalost frazému uvedl u šesti položek dotazníku, což považujeme za dobrý ukazatel rozdílu znalosti respondentů.

Respondentka D je naprosto v odlišné situaci než respondent C. Během necelých čtyř měsíců dokázala úspěšně zakončit kurz úrovně B1. Její znalosti češtiny vznikly zejména institucionální cestou, i když se respondentka snaží češtinu procvičovat jinými způsoby (např. četbou knih). Za tak krátkou dobu sice získala přehled o českém systému, rozumí základní české gramatice, zná pády apod., ale pokud jsme u respondentky A postrádali dostatek praxe, v tomto případě ji postrádáme úplně. Respondentka mluví česky jen s lektorkou a v obchodech, zatím nezná žádné Čechy, se kterými by svoje rychle nabyté znalosti procvičovat a setkávat se s často používanými frázemi a také s frazémy. Slovní zásoba této respondentky je nejslabší, v dotazníku často nerozuměla jednotlivým komponentům frazému, a proto nemohla porozumět ani celku. Několikrát se také stalo, že nebyla schopna si složit celou větu dohromady a bez vysvětlení jí neporozuměla. Její výsledek, 19 správných odpovědí, byl nejhorší. Respondentka odpovídala pouze na otázky, kterým plně rozuměla, což ji mohlo v celkovém výsledku lehce znevýhodnit. Jak vidíme, rozdíl mezi R_A a R_D není veliký, proto se domníváme, že délka pobytu nehraje tak velkou roli jako způsob života v ČR, který je u obou respondentek podobný. Tři frazémy by respondentka pochopila i bez pomoci ekvivalentů v MJ, znalosti historie a Bible. R_D ani o jednom frazému nemohla říci, že by ho znala pouze z českého prostředí.

Respondentka E v celkovém součtu odpověděla správně na 36 otázek, tedy stejně jako R_B , nicméně z analýzy jejích odpovědí je patrné, že její znalost frazeologie je mnohem lepší, než je tomu u R_B . Její výsledky ovlivnila chyba z nepozornosti u jednoho z úkolů. Pokud bychom opět vyřadili frazémy, které R_E zná z MJ a které zná díky historii a biblickým příběhům, správnou odpověď bychom zaznamenali u 15 položek, resp. u 17, pokud respondentce odpustíme již zmíněnou nepozornost. Celkem osmkrát respondentka uvedla, že frazém zná přímo z češtiny a setkává se s ním. Tato čísla jsou nejvyšší ze všech respondentů a opět ukazují na fakt, že znalost frazeologie nerodilí mluvčí získávají především díky praxi.

Tab. 7: Shrnutí výsledků respondentů

Respondent	správné odpovědi	chybné odpovědi	bez odpovědi	správné odpovědi v procentech	chybné odpovědi v procentech	bez odpovědi v procentech
R_A	22	18	0	55 %	45 %	0 %
R_B	36	4	0	90 %	10 %	0 %
R_C	33	5	2	82,5 %	12,5 %	5 %
R_D	19	15	6	47,5 %	37,5 %	15 %
R_E	36	4	0	90 %	10 %	0 %

Tab. 8: Porovnání odpovědí respondentů

Frazém	R_A	R_B	R_C	R_D	R_E
Část A.					
1. Má to v kapse.	x	✓	✓	---	✓
2. Smrdí korunou.	x	x	x	x	x
3. Vyrazil s ním dveře.	x	✓	✓	---	✓
4. Má z toho vítr.	x	✓	---	x	✓
5. Dívá se na to růžovými brýlemi.	✓	✓	✓	✓	✓
6. Má obě ruce levé.	✓	✓	✓	✓	✓
7. Má kliku.	x	✓	---	x	✓
8. Co na srdci, to na jazyku.	x	✓	✓	x	✓
9. Ví starou belu.	✓	✓	x	---	x
10. Má se jako prase v žitě.	✓	✓	✓	✓	✓
11. Je to v suchu.	x	✓	✓	✓	✓
12. Vlez mi na záda.	x	✓	✓	x	✓
13. Musíme začít od Adama.	✓	✓	✓	✓	✓
14. Je starý jako Metuzalém.	x	✓	✓	✓	✓
15. Leží jako Lazar.	✓	✓	x	x	✓
16. Alea iacta est.	x	✓	✓	---	✓
17. Je to jeho Achillova pata.	✓	✓	✓	✓	✓
18. Je to Pyrrhovo vítězství.	✓	✓	✓	---	✓
19. Je to šalamounské řešení.	✓	✓	✓	✓	✓

20. To je babylon.	x	✓	✓	x	✓
Část B.					
1. Petr má neřešitelný problém a hodně starostí.	✓	✓	✓	x	✓
2. Řekla mi to, když jsme spolu byli sami.	✓	✓	✓	x	✓
3. Iveta má podobné vlastnosti a charakter jako její maminka.	✓	✓	✓	✓	✓
4. Dělá si z něj legraci a on to neví.	✓	✓	✓	✓	✓
5. Marek se odstěhoval od rodičů, bydlí teď sám a má novou práci.	✓	✓	✓	✓	✓
6. Monika je v nebezpečné situaci, nemůže být klidná.	x	✓	✓	x	✓
Část C.					
1. Nosí sovy do Athén.	x	✓	x	x	✓
2. Oko za oko, zub za zub.	✓	✓	✓	✓	✓
Část D.					
1. Ráno moudřejší večera.	x	✓	✓	✓	x
2. Má srdce ze zlata.	x	✓	✓	x	x
Část E.					
1. Dej mi pokoj.	✓	✓	✓	✓	✓
2. Má ho plné zuby.	✓	✓	✓	✓	✓
3. Tatínek je hlava rodiny.	✓	✓	✓	✓	✓
4. Vzal nohy na ramena.	x	x	x	x	✓
5. Nepřišla ani noha.	✓	✓	✓	✓	✓
6. Mlčí jako hrob.	✓	x	✓	✓	✓
7. To auto stálo dva melouny.	x	x	✓	x	✓
8. Zapiš si to za uši.	✓	✓	✓	✓	✓
9. Zasáhl ho Amorův šíp.	✓	✓	✓	---	✓
10. Stála tam, jak ji pánbůh stvořil.	x	✓	✓	x	✓

3.6.3 Srovnání výsledků s hypotézami

H₁: Předpokládáme, že různé typy úloh v dotazníku budou pro respondenty různě obtížné. Uzavřené otázky by pro respondenty měly být jednodušší než otázky otevřené, kde budou muset odpovědi tvořit vlastními slovy.

Hypotézu H₁ se v tomto výzkumu nepodařilo potvrdit. Předpokládali jsme, že respondenti budou mít nejvíce špatných odpovědí v části, ve které musí frazém popsat svými slovy, ale ukázalo se, že tento typ úkolů jim nedělal větší potíže než ostatní. Jako problematická úloha se ukázala část D, kde respondenti správně odpověděli v pouze 50% případech. Jedná se o úkoly, kde respondenti mají vybírat frazémy s opačným významem. Respondenti několikrát nebyli schopni označit správné odpovědi, přestože frazému rozuměli či ho dokonce znali. Tyto chyby vznikaly patrně z nedostatečné pozornosti a v návaznosti na předchozí úlohu, kde respondenti vybírali frazém se stejným významem a kde jim správné odpovědi neděly takové potíže, se tento typ úkolu ukázal být jako nejsložitější. Respondenti se patrně až příliš věnovali porozumění frazémům a zapomněli, jakou odpověď tato úloha vyžaduje.

H₂: Respondenti budou nejlépe rozumět frazémům, kterým porozumí lexikálně, tedy takovým, ve kterých jsou schopni si přeložit všechna jednotlivá slova. Naopak frazémy, ve kterých nebudou schopni porozumět jednotlivým slovům, pro ně budou nejméně průhledné.

Výzkum ukázal, že pokud respondentovo porozumění lexikálním jednotkám není dostatečné, nedokáže porozumět frazému jako celku, a to dokonce ani v případě, kdy frazém obsahuje vlastní jméno z historie a celkový význam by mohl být odvoditelný díky němu. Toto zjištění dává za pravdu definicím frazému z úvodní kapitoly této práce (nerozložitelnost, celistvost, expresivnost apod.). Výzkum jednoznačně potvrdil, že pokud respondent nezná nějaké slovo vyskytující se ve frazému, nerozumí frazému jako celku. Pokud v takové situaci nějaký z respondentů odpověděl, jednalo se o pouhý tip. Platnost hypotézy potvrdili respondenti v hodnotících rozhovorech, když mluvili o problémech s porozuměním frazémům. Respondenti naopak byli schopni odvodit význam frazémů, které sice nikdy předtím neslyšeli (např. *mlčí jako hrob*), ale u kterých pochopili jednotlivé komponenty a celkový význam nebyl přenesený.

H₃: Respondenti se shodnou, že jejich aktivní znalost frazémů je menší než schopnost pasivního porozumění. Chceme zjistit, zda jsou respondenti schopni frazeologii alespoň pasivně rozumět a pomocí závěrečného rozhovoru také zjistit, zda jsou si vědomi, že by sami aktivně používali některé frazémy.

Hypotézu H₃ není možné ověřit, jedná se totiž pouze o subjektivní pocity respondentů, ale můžeme konstatovat, že respondenti se opravdu shodují, že jejich pasivní znalost frazémů je lepší než aktivní. Respondenti podle jejich slov nepoužívají české frazémy při svých projevech, ale pokud se s nimi setkají během komunikace nebo v textu či v televizi, díky kontextu jim často porozumí. Aktivní znalost českých frazémů přiznávají pouze respondenti, kteří češtinu používají pro každodenní komunikaci³¹.

H₄: Respondenti se domnívají, že nedostatečná znalost frazeologie jim může komunikaci velmi znesnadnit, a dokonce způsobit, že nebudou schopni situaci porozumět a kvůli tomu nebudou rovnocenným komunikačním partnerem.

Hypotézu H₄ jsme mohli ověřovat pouze během hodnotících rozhovorů. Respondenti, kteří se již s českými frazémy setkávají v praxi, přiznali několikrát ztracení v komunikaci kvůli tomu, že jejich komunikační partneři použili český frazém, a oni kvůli tomu neporozuměli celé situaci. Respondenti tuto situaci většinou řeší buď prosbou o vysvětlení, nebo následným vyhledáním frazému na internetu; přiznali ovšem, že někdy po významu frazému nepátrají. Domníváme se, že jedinou správnou volbou je v tomto případě žádost o vysvětlení od komunikačního partnera, neboť tak může komunikace probíhat dále bez neporozumění, které v některých případech může vést dokonce k nepříjemným nedorozuměním či chybně získaným informacím. Ověření platnosti této hypotézy by vyžadovalo použití jiných metod, které nejsou součástí tohoto výzkumu (např. čtení textů či poslech komunikačních situací s výskytem frazémů).

---

³¹ Díky osobní zkušenosti s respondenty můžeme podotknout, že ne vždy si schopnost použít frazém aktivně během komunikace uvědomují. U méně pokročilých respondentů jsme zaznamenali dočasnou schopnost frazémy používat – např. pokud se s frazémem setkali v kurzu, použili ho při první vhodné příležitosti. Ale vzhledem k tomu, že těchto příležitostí nemají dostatek, z jejich aktivní slovní zásoby postupně zase mizejí.

H₅: Pobyt v českém prostředí a integrace do české společnosti je z pohledu respondentů důležitým momentem při zvládnání frazeologie. Respondenti, kteří ve svém okolí mají české přátele, snaží se v některých každodenních situacích (jako je například nákup v obchodě, rezervace stolu v restauraci apod.) mluvit českým jazykem, sledují české filmy nebo čtou české noviny, se cítí v komunikaci s českými mluvčími sebejistěji a myslí si, že i díky tomu mohou prokázat lepší znalost frazeologie.

Výzkum ukazuje, že respondenti, kteří češtinu používají i mimo kurzy v jazykových školách, jsou opravdu schopni mnohem lépe porozumět frazémům a prokazují lepší znalost frazeologie, zejména pak lepší znalost frazémů, které nemají ekvivalenty v MJ. Platnost této hypotézy potvrdil i respondent, který si během rozhovoru vzpomněl, že jeden z frazémů zná z českého pořadu, na který se dívá v televizi. Můžeme říci, že respondenti, kteří mají české přátele či kolegy v práci, prokazují lepší znalost frazémů, nicméně nelze tvrdit, že by míra zapojení do české společnosti byla jedinou příčinou jejich lepších výsledků.

H₆: Očekáváme, že se stoupající úrovní znalosti češtiny, bude také stoupat znalost české frazeologie.

Z výzkumu je patrné, že stoupající úroveň češtiny pozitivně ovlivňuje znalost frazeologie. Musíme ovšem konstatovat, že se nedržíme pouze určení úrovně dle SERR, kterou deklarovali samotní respondenti a kterou jsme nevyžadovali doložit, nýbrž vycházíme z osobních zkušeností a jejich znalost hodnotíme v kontextu projevu, který jsme pozorovali během našich setkání. Ze srovnání výsledků respondentů usuzujeme, že znalost frazeologie souvisí s úrovní znalosti češtiny respondentů, ale není to jednoznačný ukazatel.

H₇: Respondenti si myslí, že budou lépe znát frazémy, ke kterým je v jejich mateřském jazyce možné najít adekvátní ekvivalent. Lepší znalost rovněž očekávají u frazémů, kde se vyskytují vlastní jména a kde je zřetelný kulturně-historický původ frazémů.

Hypotézu H₇ se výzkumem podařilo jednoznačně potvrdit. Jak jsme ukázali při popisu výsledků jednotlivých respondentů a rovněž v podkapitole 6.2, většinu frazémů respondenti znají díky ekvivalentům v jejich MJ a také díky znalosti historie. Ekvivalent a historické znalosti uvádí jako první zdroj především respondenti s celkově horšími výsledky. Z výsledků vyvozujeme, že pokud respondent nemá zkušenosti s českými frazémy, dokáže porozumět

alespoň takovým frazémům, které zná ze své mateřštiny. S přibývajícím praxí začínají cizinci rozumět i tradičním českým ekvivalentům, které v jejich MJ nemají ekvivalenty.

Závěr

V této diplomové práci se zaměřujeme na frazeologii a schopnost cizinců porozumět této specifické oblasti jazyka. Pomocí pěti případových studií se snažíme zjistit úroveň znalostí a chápání českých tradičních a kulturně-historických frazémů.

Práce nejprve vymezuje teoretická východiska práce a používané pojmy. Pokud chceme zkoumat oblast české frazeologie, musíme nejprve definovat základní užívané termíny, jakými jsou frazeologie, frazémy a představit jejich možné klasifikace, abychom správně porozuměli tomu, jaké typy frazeologických jednotek chceme zařadit do našeho výzkumu. Jelikož frazémy zkoumáme z pohledu jinojazyčných mluvčích, práce dále zasazuje frazeologii do pole výuky cizího jazyka a představuje frazeologii jako součást sociokulturní kompetence mluvčích.

Druhá kapitola práce se zabývá charakteristikou výzkumu. Součástí této části je i stanovení hypotéz, které po konci výzkumu komentujeme. Druhá kapitola rovněž představuje použité metody sběru dat. V této části popisujeme nejen obsah vstupních vstupních rozhovorů, ale především vysvětlujeme motivaci ke struktuře a k výběru jednotlivých frazémů do dotazníku.

Třetí kapitola je stěžejní část předkládané práce, a tou je samotný výzkum. Postupně představujeme pět respondentů, kteří se do našeho výzkumu zapojili. Jelikož se jedná o případové studie, nejprve charakterizujeme každého respondenta pomocí informací, které jsme získali během vstupních rozhovorů, a následně prezentujeme jeho výsledky s komentářem, který byl předmětem hodnotících rozhovorů po napsání dotazníku. Součástí této kapitoly je i porovnání výsledků respondentů a zdrojů správných či chybných odpovědí. V neposlední řadě jsme se věnovali komentářům ke stanoveným hypotézám. Shrnutí celého výzkumu teď předkládáme v ucelené podobě.

Analýza výsledků ukázala, že rusky mluvící respondenti jsou schopni rozumět české frazeologii více, než jsme předpokládali nejen my, ale také samotní respondenti. V jednotlivých případových studiích můžeme spatřit podobné tendence. Respondenti se shodují, že aktivní používání českých frazémů pro ně není přirozené a že k tomu potřebují získat mnohem více praxe v komunikaci s rodilými mluvčími. Jelikož jsme vybírali respondenty, jejichž pobyt v ČR je různě dlouhý, můžeme konstatovat, že respondenti, kteří jsou v ČR déle, většinou frazémům rozumí lépe. Výzkum ovšem jednoznačně neprokázal, že délka pobytu v ČR má přímý vliv na znalosti frazémů. Ze získaných dat se domníváme, že délka pobytu v ČR jde ruku v ruce se způsobem života v ČR, to znamená: kdo je tu déle, má

více styků s českým jazykem a častěji hovoří s rodilými mluvčími češtiny na rozmanitá témata, a díky tomu získává lepší komunikační kompetenci, a tím i znalost frazeologie.

Z výzkumu vyplývá, že respondenti rozumí nejlépe frazémům, které znají z MJ nebo z historických souvislostí. Tento výsledek jsme očekávali, nicméně výzkum zcela jednoznačně ukazuje, že pokud respondent má znalosti češtiny (čímž myslíme zejména znalosti jazykového systému), jeho schopnost rozumět českým frazeologismům se tím nezvyšuje. Respondent, který není zapojen do české společnosti (tak jak zapojení chápeme v této práci), dokáže porozumět pouze frazémům, které zná z MJ a u kterých si pomáhá znalostí historických příběhů.

Dále konstatujeme, že se zvyšujícím zapojením do české společnosti rovněž souvisí skutečná znalost frazémů (nikoli pouze porozumění). Respondenti, kteří používají češtinu, nejen že rozumí většímu množství frazémů v dotazníku, ale také uvádějí, že se s frazémy již setkali – slyšeli je, četli či dokonce sami použili.

Jelikož se v tomto výzkumu využívají případové studie a jedná se tedy o kvalitativní výzkum, nelze jeho výsledky generalizovat. V žádném případě nechceme tvrdit, že výše uvedené poznatky považujeme za obecně platné. Cílem výzkumu nebylo dospět k odpovědím, které mapují obecně platné tendence této problematiky. Naším cílem bylo analyzovat konkrétní vzorek, který jsme pro tyto účely sebrali, a na jeho příkladu se pokusit najít souvislosti, které by mohly být spíše předměty dalších výzkumů než hotovými závěry.

Při realizaci výzkumu jsme dospěli k názoru, že jsme mohli do dotazníku zařadit více frazémů, které nemají v ruském či ukrajinském jazyce ekvivalenty, abychom dospěli k výsledkům, které více odráží znalost českým frazémům. Ukázalo se, že někteří respondenti si dokázali pomoci podobným rčením z MJ i tam, kde jsme to nečekali. Ale i tento fakt vypovídá o schopnostech respondenta zacházet s cizím jazykem. Mezi položky dotazníku jsme mohli naopak zařadit více typicky českých frazémů, zejména tradičních. Jak se ukázalo, zkušenější mluvčí je častěji znají, a tak by nám tyto frazémy lépe poukázaly na rozdíly mezi respondenty.

Kromě změny některých položek bychom změnili i některé typy úloh. Výzkum ukázal, že pro respondenty nebylo těžké popisovat frazém vlastními slovy, tuto část bychom tedy rozšířili, a to i přesto, že při sestavování dotazníku jsme se obávali, aby příliš dlouhá část s otevřenými otázkami respondenty neodradila. Při realizaci výzkumu jsme zjistili, že respondenti by i delší vyplňování odpovědí nepovažovali za nudné a nezajímavé. Dále bychom přehodnotili část, ve které respondenti vybírali frazémy s opačným významem. Nadále se sice domníváme, že tato úloha je funkční, nicméně bychom ji nezařadili

bezprostředně za úlohu, kde respondenti vybírají frazém se stejným významem. Jsme přesvědčeni, že tím vznikly zbytečné chyby. Poslední změnu bychom udělali u některých multiple-choice otázek. Zvolili bychom složitější odpovědi, složitější definice frazémů. Jak se ukázalo v průběhu výzkumu, většina respondentů dotazníku dobře rozuměla a některé možnosti odpovědí zavrhli jako nesmyslné.

Pro další výzkum bychom doporučovali ověřit naše zjištění na větším vzorku sebraného materiálu. Jak jsme již konstatovali, naše závěry nelze považovat za obecně platné. Pokud by měl vzniknout podobný výzkum kvalitativního rázu, doporučovali bychom za směrodatný faktor považovat zapojení respondenta do českého prostředí. Dosažený stupeň dle SERR je v mnohých případech založen na subjektivním pocitu. Pokud respondent nemá uznávaný certifikát, nejsme si jisti, zda je schopen svoje znalosti správně odhadnout. Zajímavým bychom ovšem shledávali výzkum, který by zjišťoval výsledky respondentů, kteří jsou v České republice stejně dlouhou dobu.

Přes všechny nedostatky, které jsme výše jmenovali, považujeme náš výzkum za úspěšný a přínosný. Domníváme se, že může sloužit jako inspirace pro další podobné výzkumy, které by si oblast frazeologie v kontextu cizinců jistě zasloužila.

Jsme přesvědčeni, že frazeologie je důležitou součástí nejen kompetence komunikační, ale také kompetence sociokulturní, kterou by cizinci měli postupně získávat. Jako jeden z velkých problémů vidíme nedostatek příležitostí k získávání zkušeností s frazeologií a nedostatečný aktivní styk s těmito jednotkami. Přestože výzkum ukazuje, že nejlepší znalosti frazémů mají cizinci, kteří používají češtinu s českými mluvčími, ukázalo se rovněž, že pokud respondent pracuje s učebnicí, kde se vyskytuje více frazémů, a jeho lektor mu během hodin frazeologii alespoň občas prezentuje, pomáhá mu to nepodceňovat tuto oblast a více o ní přemýšlet, i když jeho aktivní schopnost použít frazém může být mizivá. Z tohoto důvodu se domníváme, že čeští lektori by neměli oblast frazeologie opomíjet a do své výuky se přes všechny těžkosti s jejich prezentací, kterými jsou především nedostatek času a složitější vysvětlování, snažit frazémy zapojovat. Domníváme se, že pouhé setkání s frazémem v učebnici cizinci neposkytne dostatek prostoru k zafixování, tudíž bychom doporučovali frazémy častěji zapojovat do promluv lektorů a předkládat cizincům texty či poslechy s jejich výskytem. Ideální by bylo, kdyby studenti češtiny mohli během kurzů nacvičovat i aktivní použití frazémů, neboť to je cesta, jak se připravit na komunikaci s rodilými mluvčími, ve které se cizinci s frazémy setkávají. Tato doporučení vznikla na základě informací, které nám respondenti sdělili v průběhu rozhovorů a které považujeme za cenné. Přestože stále nejlepší cestou k získávání schopnosti rozumět frazémům a používat je

se ukazuje přirozená komunikace s rodilými mluvčími, touha našich respondentů dozvědět se o frazeologii více, může být inspirativní pro všechny, kteří se zabývají výukou češtiny jako cizího jazyka.

Seznam použité literatury

Primární literatura:

BEČKA, Josef Václav. *Slovník synonym a frazeologismů*. 3. uprav. a dopln. vyd. Praha: Novinář, 1982. 463 s.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 2. přeprac. vyd. Praha: ISV, 2000. 407 s. ISBN 80-85866-57-9.

ČECHOVÁ, Marie. *Řeč o řeči*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. 311 s. ISBN 978-80-200-2069-7.

ČERMÁK, František a Josef FILIPEC. *Česká lexikologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985. 281 s.

ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. 718 s. ISBN 978-80-246-1371-0.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Praha: Pražská imaginace, 1997, 460 s. ISBN 80-7110-183-4.

GRANGER, Sylviane a Fanny MEUNIER. *Phraseology in Foreign Language Learning and Teaching*. 1. vyd. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2008, s. 247-251. ISBN 9789027232441.

HASIL, Jiří. *Interkulturní aspekty mezikulturní komunikace*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2011. 222 s. ISBN 978-80-7414-400-4.

HRDLIČKA, Milan. *Cizí jazyk čeština*. 1. vyd. Praha: Institut sociálních vztahů, 2002. 150 s. ISBN 80-85866-98-6.

HRONEK, Jiří a František ČERMÁK. *Slovník české frazeologie a idiomatiky: výrazy slovesné R-Ž*. 1. vyd. Praha: Academia, 1994. 634 s. ISBN 80-200-0428-9.

JANEBOVÁ, Eva. *Interkulturní komunikace ve škole*. 2. vyd.. Praha: Fortuna, 2010. 96 s. ISBN 978-80-7373-063-5.

MAREŠ, Jiří, Eliška WALTEROVÁ a Jan PRŮCHA. *Pedagogický slovník*. 3. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001, 322 s. ISBN 80-7178-579-2.

MLACEK, Jozef. *Slovenská frazeológia*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984. 156 s.

NOVOTNÁ, Anna. *Kdo jinému jámu kopá: lehký i vážný slovník přirovnání, pořekadel a přísloví*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2013. 118 s. ISBN 978-80-7252-455-6.

STĚPANOVA, Ludmila. *Česká a ruská frazeologie: diachronní aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 297 s. ISBN 80-244-0795-7.

ŠEBESTA, Karel et al. *Druhý a cizí jazyk: osvojování a vyučování: terminologický slovník*. 1. vyd. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. 121 s. ISBN 978-80-7308-554-4.

Sekundární literatura:

ČECHOVÁ, Marie. Dynamika frazeologie. *Naše řeč* [online]. 1986, **69**(4): 178-186 [cit. 2015-10-02]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6639>

ČECHOVÁ, Marie a Kamila KARHANOVÁ. K recepci kulturních frazémů v současné komunikaci. *Naše řeč* [online]. 1995, **78**(3): 138-144 [cit. 2015-10-19]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7245>

ČERMÁK, František a Jiří HRONEK. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 1. vyd. Praha: Academia, 1983. 492 s.

FLAJŠHANS, Václav. *Česká přísloví: sbírka přísloví a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezsku : přísloví staročeská*. 2., rozš. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3329-5.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Brno: Paido, 1996, 130 s. ISBN 80-85931-15-x.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.

KUŤÁKOVÁ, Eva, Václav MAREK a Jana ZACHOVÁ. *Moudrost věků: lexikon latinských výroků, přísloví a rčení*. 1. vyd. Praha: Leda, 2002. 510 s. ISBN 80-7335-014-9.

LADA, Josef. *Ilustrovaná frazeologie*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1971. 121 s.

MOKIJENKO, Valerij Michajlovič a Ludmila STĚPANOVA. *Ruská frazeologie pro Čechy: =Ruskaja frazeologija dlja Čechov*. 2. vyd., rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 259 s. ISBN 978-80-244-1916-9.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum: uvedení do teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995. 132 s. ISBN 80-7184-132-3.

STĚPANOVÁ, Ludmila. *Rusko-český frazeologický slovník*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 878 s. ISBN 978-80-244-1750-9.

Internetové zdroje:

Cizinci: počet cizinců. Český statistický úřad [online]. 2015-01-21 [cit. 2015-12-12]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/25687697/c01R01_2013.pdf/6e2eb29d-9102-4707-ad6c-f47f27dcbc06?version=1.0

Příloha 1: Informovaný souhlas s rozhovorem a jeho užitím

V rámci diplomové práce nazvané *České frazémy a cizinci*, která je realizována na FF UK (ÚČJTK), jste byl(a) požádán(a) o spolupráci.

Cílem diplomové práce je zjistit, do jaké míry cizinci znají českou frazeologii, jak jí rozumějí, z čeho při znalosti vycházejí a jak je v tomto ovlivňuje jejich mateřský jazyk a jazykové zázemí. Hlavními metodami je strukturovaný rozhovor, dotazník a nestrukturovaný rozhovor.

Vaše účast na výzkumu je dobrovolná a je na pouze Vás, jaké informace o sobě sdělíte. Pro potřeby práce budou oba rozhovory nahrávány. Žádám Vás o souhlas s poskytováním výzkumného materiálu pro výzkumný projekt ve formě audio nahrávky.

Pro účely analýzy nejsou důležité osobní údaje respondentů (jméno), ale pouze získané informace. Rozhovor, který s Vámi bude zaznamenán, bude po jeho pořízení anonymizován. Veřejně přístupné výstupy z výzkumu a jeho analýzy budou citovány anonymně.

Velmi si vážím Vaší spolupráce, děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu.

Bc. Tereza Dandová

Podpis: .....

Příloha 2: Vzorové otázky vstupního rozhovoru

1. Úvodní otázky
  - a) Jaká je vaše profese?
  - b) Jaké je vaše vzdělání?
  - c) Kde jste se narodil(a)?
  - d) Jaký je váš mateřský jazyk? Jaké jiné jazyky znáte a na jaké úrovni dle SERR?
  - e) Jaké jsou vaše zájmy?

2. Otázky k pobytu v ČR
  - a) Kdy jste poprvé přijel(a) do ČR a proč?
  - b) Bydlel(a) jste i v jiné zemi? Kde a jak dlouho?
  - c) Jaká je délka pobytu a jaký je účel pobytu v ČR?
  - d) Plánujete v ČR zůstat? Na jak dlouho?
  - e) Cítíte se v ČR jako doma?
  - f) Chcete mít/máte české občanství?

3. Otázky ke studiu a používání češtiny
  - a) Jak dlouho studujete češtinu? Jaký je důvod studia?
  - b) Jakým způsobem studujete češtinu? (skupinový kurz, individuální kurz, skype, samostudium apod.)
  - c) Jaké materiály a učebnice jste používal(a)/používáte?
  - d) Kde a s kým používáte češtinu?

4. Otázky ke způsobu života v ČR
  - a) Jakým jazykem mluvíte doma (tam, kde teď bydlíte)?
  - b) Jak získáváte informace o životě v ČR? (ve škole, z literatury, z novin, z televize, z internetu apod.)
  - c) Jak často vyhledáváte na českém internetu? Co vás zajímá?
  - d) Čtete české knihy/knihy v češtině? Díváte se na české filmy/na filmy v češtině?
  - e) Máte české přátele? Jak s nimi mluvíte?
  - f) Umí někdo z vaší rodiny česky? Pokud ano, na jaké úrovni?
  - g) Chodí vaše děti do české školy? Na jaké úrovni umí česky?

5. Otázky k frazeologii

- a) Prezentují/prezentovali vaši lektoři v kurzech českou frazeologii?
- b) Učil(a) jste se někdy cíleně české frazémy?
- c) Myslíte si, že nedostatečná znalost české frazeologie může způsobit nepochopení komunikace?
- d) Považujete pro znalost frazeologie za důležité, jakým způsobem žijete v ČR, jak jste integrováni do společnosti, zda máte české přátele apod.? Proč?
- e) Jak byste na stupnici 0-10 zhodnotil(a) svou znalost české frazeologie?
- f) Je pro Vás těžší porozumět frazeologii nebo učivu v učebnicích (gramaticke apod.)?
- g) Jakým typům frazémů byste mohl(a) více rozumět? (kulturní, historické, vlastní jména, ekvivalenty v MJ, ..)

6. Doplňující otázky

- odvíjely se od průběhu rozhovoru a odpovědí respondentů

Příloha 3: Dotazník zjišťující úroveň znalostí frazeologie

Respondent: .....

Vážení respondenti,

tento dotazník je součástí diplomové práce *České frazémy a cizinci*, která je zadána na FF UK (ÚČJTK). Cílem práce je zjistit, jak cizinci rozumějí české frazeologii a co na jejich znalost může mít vliv. Data získaná pomocí tohoto dotazníku budou vyhodnocena, zpracována do zmíněné diplomové práce a budou anonymizována. Vaše jméno na tomto dotazníku slouží pouze k identifikaci respondenta a nebude nikde zveřejňováno.

Vaším úkolem bude podle konkrétních instrukcí odpovědět na otázky týkající se českých frazémů. Dotazník se skládá z 5 částí a obsahuje celkem 40 otázek.

Pokud Vás dotazník zaujme a budeme se chtít seznámit s výsledky výzkumu, kontaktujte mě na e-mailové adrese terka.dandova@seznam.cz.

Velmi si vážím Vaší spolupráce a děkuji za Váš čas.

Bc. Tereza Dandová

A. Vyberte možnost, které nejlépe odpovídá uvedený frazém.

1. Má to v kapse.

- a) Má to jisté.
- b) Něco ukradl.
- c) Něco schoval.

2. Smrdí korunou.

- a) Pracuje v bance.
- b) Má hodně peněz.
- c) Má málo peněz.

3. Vyrazil s ním dveře.

- a) Vyhodil ho.
- b) Odešli spolu.
- c) Opravili dveře.

4. Má z toho vítr.

- a) Těší se na to.
- b) Bojí se toho.
- c) Mrzí ho to.

5. Dívá se na to růžovými brýlemi.

- a) Dívá se na to pesimisticky.
- b) Dívá se na to optimisticky.
- c) Nedívá se na to.

6. Má obě ruce levé.

- a) Je to levák.
- b) Je šikovný.
- c) Je nešikovný.

7. Má kliku.

- a) Má štěstí.
- b) *Má smůlu.*
- c) *Je zamilovaný.*

8. Co na srdci, to na jazyku.

- a) *Neví, co říká.*
- b) *Není mu dobře.*
- c) Je upřímný.

9. Ví starou belu.

- a) *Ví hodně.*
- b) *Ví vše o staré Bele.*
- c) Neví nic.

10. Má se jako prase v žitě.

- a) *Je cítit jako prase.*
- b) *Chová se jako prase.*
- c) Má se velmi dobře.

11. Je to v suchu.

- a) Je to v pořádku.
- b) *Venku je hezky.*
- c) *Není to v pořádku.*

12. Vlez mi na záda.

- a) *Pomůžu ti.*
- b) Nech mě být.
- c) *Přijď ke mně domů.*

13. Musíme začít od Adama.

- a) Musíme začít od začátku.
- b) *Musíme začít od konce.*
- c) *Musíme začít uprostřed.*

14. Je starý jako Metuzalém.

- a) *Už není dítě.*
- b) Je už hodně starý.
- c) *Je ještě mladý.*

15. Leží jako Lazar.

- a) *Leží komfortně.*
- b) Je nemocný a nehýbe se.
- c) *Je nemocný, ale nechce ležet.*

16. Alea iacta est.

- a) *Má štěstí ve hře.*
- b) Je to rozhodnuté.
- c) *Může se to změnit.*

17. Je to jeho Achillova pata.

- a) *Je to jeho silné místo.*
- b) *Rozumí tomu.*
- c) Je to jeho slabé místo.

18. Je to Pyrrhovo vítězství.

- a) *Je to snadné vítězství.*
- b) Je to vítězství získané velmi draho.
- c) *Je to vítězství někoho jiného.*

19. Je to šalamounské řešení.

- a) Je to chytré řešení situace.
- b) *Je to hloupé řešení situace.*
- c) *Situace se neřeší.*

20. To je babylon.

- a) *Je to pořádek, klid.*
- b) *Je to chaos, zmatek.*
- c) *Je to místo se stejnými lidmi.*

B. Doplňte do situace nejlepší frazém.

1. Petr má neřešitelný problém a hodně starostí.

- a) *Má hlavu jako koleno.*
- b) *Má z toho těžkou hlavu.*
- c) *Má děravou hlavu.*

2. Řekla mi to, když jsme spolu byli sami.

- a) *Řekla mi to mezi čtyřma očima.*
- b) *Je mi trnem v oku.*
- c) *Padla mi do oka.*

3. Iveta má podobné vlastnosti a charakter jako její maminka.

- a) *Je páté kolo u vozu.*
- b) *Jde jí to jedna báseň.*
- c) *Jablko nepadá daleko od stromu.*

4. Dělá si z něj legraci a on to neví.

- a) *Dává si do nosu.*
- b) *Vodí ho za nos.*
- c) *Závidí mu nos mezi očima.*

5. Marek se odstěhoval od rodičů, bydlí teď sám a má novou práci.

- a) *Postavil se na vlastní nohy.*
- b) *Žije na vysoké noze.*
- c) *Postavil se na zadní nohy.*

6. Monika je v nebezpečné situaci, nemůže být klidná.

- a) *Je jako fúrie.*
- b) *Má pod čepicí.*
- c) *Visí nad ní Damoklův meč.*

C. Vyberte frazém se stejným významem.

1. Nosí sovy do Athén.

- a) *Nese svoji kůži na trh.*
- b) *Nosí dříví do lesa.*
- c) *Když nejde Mohamed k hoře, musí hora k Mohamedovi.*

2. Oko za oko, zub za zub.

- a) *Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.*
- b) *Dělá z komára velblouda.*
- c) *Hrál si s ní jako kočka s myší.*

D. Vyberte frazém s opačným významem.

1. Ráno moudřejší večera.

- a) *Chytil druhý dech.*
- b) *Co můžeš udělat dnes, nenechávej na zítra.*
- c) *Ranní ptáče dál doskáče.*

2. Má srdce ze zlata.

- a) *Má srdce z kamene.*
- b) *Má srdce na dlani.*
- c) *Má srdce v kalhotách.*

E. Napište svými slovy, co znamená uvedený frazém.

1. *Dej mi pokoj.* .....

.....

2. *Má ho plné zuby.* .....

.....

3. *Tatínek je hlava rodiny.* .....

.....

4. *Vzal nohy na ramena.* .....

.....

5. *Nepřišla ani noha.* .....

.....

6. *MLčí jako hrob.* .....

.....

7. *To auto stálo dva melouny.* .....

.....

8. *Zapiš si to za uši.* .....

.....

9. *Zasáhl ho Amorův šíp.* .....

.....

10. *Stála tam, jak ji pánbůh stvořil.* .....

.....

Příloha 4: Sebraná data (informované souhlasy, dotazníky, nahrávky rozhovorů)

Data z výzkumu naleznete na CD, které je součástí této práce.